

UNIVERSITÉ DE COPENHAGUE

**CAHIERS
DE
L'INSTITUT DU MOYEN-ÂGE GREC ET LATIN**

83

Centre for the Aristotelian Tradition

Saxo Institute

2014

**Walter Burley's *Expositio* on Aristotle's Treatises
on Sleep and Dreaming**

An Edition

Christina Thomsen Thörnqvist

The Author and his Work

Born in Yorkshire, England, Walter Burley (c. 1275–after 1344) spent the earliest stage of his career as regent master of arts at Merton College, Oxford. In 1306 (or 1307), he took up theological studies in Paris and had become *doctor theologiae* at Sorbonne by 1324. He probably returned to England two years later where he entered the service of King Edward III and joined the circle around Richard de Bury. Contemporary sources give evidence that Burley lived to at least 1344. He is known to us as Ockham's most resolute opponent and as author of a vast philosophical production covering a wide range of areas and an unusually great variety of genres. Marta Vittorini's biographical overview includes a list of 71 works. Nearly half of these are still unedited.¹

Burley's most influential works were his last commentary on the *Ars vetus* (a series of *expositiones* on Porphyry's *Isagoge*, the *Categories*, *De interpretatione*, and the *Liber sex principiorum*) and his last commentary on the *Physics*, but he also wrote extensively on Aristotle's theories on sense-perception and psychology. His extant works include questions on

¹ Marta Vittorini, "Life and Works," in *A Companion to Walter Burley: Late Medieval Logician and Metaphysician*, ed. Alessandro D. Conti (Leiden–Boston: Brill, 2013), 46–47. Also, see Olga Weijers, *Le travail intellectuel à la Faculté des arts de Paris: textes et maîtres (ca. 1200–1500)* (Turnhout: Brepols, 1998), 3:37–62.

De anima, book III,² an *expositio* on *De anima*,³ the treatise *De sensibus*,⁴ and an *expositio* on *De sensu et sensato*, *De memoria*, and *De somno et vigilia*. Of these three works on the *Parva naturalia*, the two first mentioned still remain unedited; the present publication is an edition of Burley's *expositio* on *De somno et vigilia*.

The *expositiones* on *De sensu*, *De memoria*, and *De somno et vigilia* have all been dated to Burley's Oxford years (1300–c. 1306).⁵ All three manuscripts here used attribute the work in question to Walter Burley (see the colophons in the critical apparatus). They transmit the *expositio* on *De somno* together with other works by Burley (see the codicological descriptions below) and I have found no reason to question the attribution.

In accordance with the medieval convention, the *expositio* on *De somno et vigilia* covers all Aristotle's three treatises on sleep and dreaming but the major part of the commentary is devoted to the *De somno et vigilia* whereas the theories on dreaming and divination through sleep receive considerably less attention. The prooemium is followed by the main body of the commentary that consists of alternating literal sections of *conclusiones* and sections of *quaestiones*.

The *quaestiones* follow the conventional structure: The question is

² Critical edition in *Questions on the De anima of Aristotle by Magister Adam Burley & Dominus Walter Burley*, Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 55, ed. Edward A. Synan (Leiden: Brill, 1997).

³ According to Vittorini dated to 1316 and still unedited; see Vittorini, "Life and Works," 47.

⁴ For a critical edition, see *Walter Burley's De sensibus*, Mitteilungen des Grabmann-Instituts der Universität München 13, ed. Fredrick Scott and Hermann Shapiro (München: M. Hueber, 1966).

⁵ See Vittorini, "Life and Works," 35. Vittorini does not present any evidence for the date and it is unclear to me whether her conclusion rests on manuscript evidence or external criteria. However, it should be noted that the criteria used by Edith Dudley Sylla for dating Burley's question commentary on the *Physics* apply also to Burley's *expositio* on *De somno et vigilia*; see Edith Dudley Sylla, "Walter Burley's Practice as a Commentator on Aristotle's *Physics*," *Medioevo* 27 (2002): 301–371 (I am grateful to Silvia Donati for drawing my attention to Sylla's article).

stated and followed by a number of arguments for one of the two possible answers. Then an argument is given *ad oppositum* (usually, but not always, from Aristotle only) followed by the commentator's own conclusion and replies to the initial arguments.

To facilitate orientation, I have inserted headings in the text indicating the *conclusiones* and *quaestiones* respectively. I have divided the text into nine main sections and also numbered the elements of the *quaestiones* according to their structure as described above.⁶ Below, I list the inserted headings.

I.-II. Prooemium

III.

Concl. III.1: *Somnus et uigilia habent fieri circa idem*

Concl. III.2: *Somnus et uigilia sunt passionis totius coniuncti*

Concl. III.3.1: *Plantae non dormiunt neque uigilant*

Concl. III.4: *Non est aliquod animal, cui nec inest somnus nec uigilia*

Concl. III.5: *Non potest esse aliquod animal semper uigilans*

Concl. III.6: *Necesse est omne animal quandoque uigilare*

Concl. III.7: *Omnia animalia communicant utrisque passionibus*

Concl. III.3.2: *Plantis non inest somnus nec uigilia*

Qu. III.1: *An somnus sit priuatio uigiliae*

Qu. III.2: *An somnus sit passio totius coniuncti*

Qu. III.3: *An plantis insit somnus uel uigilia*

Qu. III.4: *An somnus et uigilia insint omni animali*

IV.

Concl. IV.1: *In somno immobilitantur omnes sensus exteriores*

Concl. IV.2: *Praeter sensus particulares oportet ponere sensum communem*

Concl. IV.3: *Sensus communis simul est cum sensu tactus*

Concl. IV.4: *Somnus et uigilia sunt passionis sensus communis uel animalis*

⁶ The numbering of the elements of the questions follow the same principles as described in Sten Ebbesen, "Geoffrey of Aspill. *Quaestiones super librum De somno et uigilia*: An Edition," *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 83 (2014): 262–263.

secundum sensum communem

Qu. IV.1: *An somnus prius insit animali quam uigilia*

Qu. IV.2: *An somnus sit passio sensus communis uel alicuius sensus particularis*

Qu. IV.3: *Cuius partis somnus sit passio, utrum sit cordis*

Qu. IV.4: *Utrum primum sensituum sit in corde*

V.

Concl. princ. V.1: *Vigilia est causa finalis somni*

Concl. part. V.1: *Salus animalis est finis somni*

Concl. part. V.2: *Vigilia et opera uigiliae exercere est finis somni*

Concl. princ. V.2: *Somnus et uigilia in omni animali sunt*

Concl. part. V.3: *Cor uel proportionale cordi sit principium motus progressiui secundum locum*

Concl. part. V.4: *Principium sensus est in corde*

Qu. V.1: *Utrum somnus sit necessarius omni animali propter salutem animalis*

Qu. V.2: *An dormiens possit facere opera uigiliae*

Qu. V.3: *Utrum dormientes facientes opera uigiliae possunt recordari eorum*

VII.

Qu. VII.1: *Utrum uapor nutritiuus sit causa somni effectiua*

Qu. VII.2: *Utrum pueris noceat bibere uinum uel quod suae nutrices bibant uinum*

Qu. VII.3: *Utrum cor sit primum principium sanguinis*

VIII.

Concl. VIII.1: *Somnium non est passio sensus apprehendentis ab extrinseco*

Concl. VIII.2: *Somnium non est passio partis opinatiuae, scilicet intellectus*

Concl. VIII.3: *Somnium est passio primi sensitiui*

Qu. VIII.1: *An somnium sit passio sensus communis uel alicuius uirtutis interioris*

IX.

Qu. IX.1: *Utrum abeuntibus sensibilibus manent species sensibilibus in organis sensuum*

Qu. IX.2: *Utrum cessante primo proiciente possit proiectum moueri*

Qu. IX.3: *Utrum mulier menstruata inficiat speculum*

Qu. IX.4: *Utrum deceptio aliqua accidat circa sensum*

X.

Qu. X.1: *Utrum deceptio magis accidat circa sensum in somno quam in uigilia*

Qu. X.2: *Utrum iudicium intellectus ligetur in somno*

Qu. X.3: *Utrum diuinatio in somniis sit possibilis*

Qu. X.4: *Utrum euentus somnii necesse sit euenire*

The Commentator's Sources and the Context of the Edition

The western scholastics had access to Aristotle's treatises on sleep and dreams through at least two translations: the anonymous *translatio vetus* (12th c.) and the *translatio nova* by William of Moerbeke (1260–1270), which for the works on sleep and dreaming included a revision of the *vetus*.⁷ Burley's *expositio* does not contain more than a handful of direct quotations from the Aristotelian text and since in each instance only a few words are quoted, there are very limited possibilities to determine which translation has been used. In one case, however, a quotation from the Aristotelian text may perhaps be regarded as an indication that the *translatio nova* has been used: When quoting Aristotle's *De insomniis* 3.460b28 (ἐκ δὴ τούτων φανερόν), all three manuscripts seem to follow the *nova* in translating the lemma by "ex his itaque manifestum" rather than the *vetus*: "ex his quidem manifestum".⁸

⁷ For a convenient overview of the translations available in the Medieval West and the extant Latin commentaries on the *Parva naturalia*, see Pieter de Leemans, "Parva naturalia, Commentaries on Aristotle's." In *Encyclopedia of Medieval Philosophy*, vol. 1, *Philosophy Between 500 and 1500*, ed. Henrik Lagerlund (Dordrecht-Heidelberg-London-New York: Springer, 2010), 917–923.

⁸ See *Aristotelis De insomniis et De divinatione per somnum. A New Edition of the Greek Text with the Latin Translations*, ed. and trans. H.J. Drossaart Lulofs (Leiden: Brill, 1947), 18.18 with 19.18. Note that there is an interesting deviation from both versions in the translation of *De somno* 1.454b14–15 (405.2–3).

Burley's most important source for commenting on the Aristotelian text is Albert the Great's (before 1200–1280) commentary on *De somno et vigilia*, closely followed by the section on the *De somno* in Averroes' (1126–1198) *compendium* on the *Parva naturalia*. Avicenna (c. 980–1037) is also used (although several of these references have been difficult to locate), and there are a couple of references to Isaac Israeli (c. 855–c. 955), known to Burley probably through Albert. Hence from this point of view, the use of sources in Burley's work is close to the situation in Simon of Faversham's († 1306) question commentary on *De somno*, recently edited by Sten Ebbesen.⁹ A rather peculiar exception is a reference to a certain *liber De plantis* (see *quaestio* III.3, 1.7), which would point to Alfred of Shareshel's Latin translation (c. 1200) from the Arabic of the botanical work that is believed to be by Nicolaus of Damascenus but throughout the Middle Ages was ascribed to Aristotle. As Peter of Auvergne, Burley attributes it to Theophrastus.¹⁰

Ebbesen's edition of Simon and Faversham's *quaestiones* on *De somno et vigilia* and the present publication are both products of a current research project, *Representation and Reality: Historical and Contemporary perspectives on the Aristotelian Tradition*, hosted by the University of Gothenburg and aimed at analyzing the Greek, Latin, and Arabic reception of the *Parva naturalia* with a special focus on sense-perception and concept formation. The project is in its initial stage of which editorial work on and cataloguing of the Latin commentaries on *De sensu*, *De memoria*, and *De somno* is an important part.¹¹ In addition to the

⁹ Sten Ebbesen, "Simon of Faversham. *Quaestiones super librum De somno et vigilia*," *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 82 (2013): 90–145. As far as we know, Simon's commentary survives in only one manuscript: MS Oxford, Merton College 292.

¹⁰ See Peter of Auvergne, *Sententia super librum 'De vegetabilibus et plantis'*, ed. E.L.J. Poortman (Leiden: Brill, 2003), xi–xii. I have, however, been unable to locate the passage in the Latin translation.

¹¹ See Sten Ebbesen and Christina Thomsen Thörnqvist, "Representation and Reality: The Greek, Latin, and Arabic Reception of Aristotle's Theories on Sense-Perception and Concept-formation," *Bulletin de Philosophie Médiévale* 55 (2013): 355–359; Sten

commentary by Simon, Geoffrey of Aspell's question commentary on *De somno et vigilia* has also recently been made available in a critical edition.¹² Hence, the possibilities for mapping out the early development of the Latin exegesis on Aristotle's theories of sleep and dreaming has lately increased. It is now possible to compare several of the most influential works from the mid-13th c. to the early 14th c. with more or less contemporary works as the *quaestiones* by John of Jandun (c. 1285–1323)¹³, with earlier works, such as Adam of Buckfield's (c. 1220–before 1294) literal commentary,¹⁴ James of Douai's (late 13th c.) question commentary,¹⁵ and Albert the Great's *De somno et vigilia*,¹⁶ and with later commentaries, such as John Buridan's (c. 1300–after 1358) and Marsilius of Inghen's (c. 1340–1396) *quaestiones* on the *Parva naturalia*.¹⁷ From a comparison with the recently edited question commentaries by Simon of Faversham and Geoffrey of Aspell, some preliminary observations give evidence that Simon's work and Burley's *expositio* are closely related.

Simon of Faversham spent most of his career in Oxford where he was regent master and later chancellor. The last years of his life coincide with Burley's Oxford period. Peter of Auvergne († 1304) also produced question commentaries on *De sensu*, *De memoria*, and *De somno*.¹⁸ It may be

Ebbesen, "Simon of Faversham," 91. Also, see <http://representationandreality.gu.se/>.

¹² Ebbesen, "Geoffrey of Aspell," 269–341.

¹³ John of Jandun's question commentary on *De somno et vigilia* is available in an early print only: *Ioannis Gandavensis philosophi acutissimi Quaestiones super Parvis Naturalibus*. Ed. Albratius Apulus (Venice: Hieronymus Scotus, 1557).

¹⁴ Buckfield's commentary was erroneously attributed to Thomas Aquinas already in the manuscripts and edited under Thomas' name in vol. 20 of the *Opera omnia* (Parma: Petri Fiaccadori, 1966).

¹⁵ A critical edition of James of Douai's question commentary on *De somno et vigilia* is being prepared by Sten Ebbesen and will appear in *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin*.

¹⁶ Albert the Great, *Opera omnia*. Ed. Auguste Borgnet (Paris: Vivès, 1891), 9:213–255.

¹⁷ There is so far no modern critical edition of Buridan's question commentary, but the text is available in *Quaestiones & decisiones physicales insignium virorum: Alberti de Saxonia ... Thimonis ... Buridani*. Ed. George Lockert (Paris: Badius Ascenius & Conrardus Resch, 1516).

¹⁸ For further biographical information on Simon of Faversham, see *Simon of Faver-*

noted that Simon's and Burley's selection of questions are clearly closer than Simon's and Peter of Auvergne's. Of Simon's 13 questions, only two do not overlap with Burley's.¹⁹ The selection in Aspoll²⁰ deviates considerably from both Simon's and Burley's both in content and as to what extent the Aristotelian works are covered: Of Aspoll's 23 questions, ten are related to the *De insomniis* and six to the *De divinatione*. The corresponding figures in Burley and Simon are (of 24 in Burley) 7 and 2 and (of 13 in Simon) 3 and 1 respectively.

The edition does not contain a systematic comparison of Burley's, Simon's, and Geoffrey's commentaries, but a comparative study of the sections on *De insomniis* and *De divinatione* in the Latin tradition will be carried out as part of "Representation and Reality." However, some preliminary observations have been made and noted in the apparatus of the present publication. It is clear even from a cursory comparison that Burley's treatment of the Aristotelian material is closer to Simon of Faversham's than to Geoffrey of Aspoll's. Further investigations will be needed to clarify whether this fact is due to a direct dependence or to a common source. In some instances, the shared material is found also in Albert, but there are other similarities where this is not the case. As an exam-

sham: *Quaestiones super Libro Elenchorum*, ed. Sten Ebbesen, Thomas Izbicki, John Longeway, Francesco del Punta, Eileen Serene, and Eleonore Stump. *Studies and Texts* 60 (Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1984). Critical editions of Peter of Auvergne's question commentaries on *De sensu*, *De memoria*, and *De somno et vigilia* are available in *Two Studies related to St. Thomas Aquina's Commentary on Aristotle's De sensu et sensato, together with an edition of Peter of Auvergne's Quaestiones super Parva naturalia*, ed. Kevin White (diss.; Ottawa, 1986). There is also a more recent edition of the *quaestio* commentary on *De memoria* in David Bloch, "Peter of Auvergne on Memory. An Edition of the *Quaestiones super De memoria et reminiscencia*," *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 78 (2008): 51–110.

¹⁹ For a list of the questions in Simon's commenary, see Ebbesen, "Simon of Faversham," 94. The following two questions are not included in Burley's set of questions: "Utrum soli animali insit somnus"; "Utrum in pueris sit multa evaporatio ad locum superiorem."

²⁰ See Ebbesen, "Geoffrey of Aspoll," 265–267.

ple, it may be noted that both Simon and Burley devote a separate and, in both cases, quite extensive *quaestio* to the parallel drawn by Aristotle in *De insomniis* 2.459a28–b1 between projectiles and the sensations that sensible objects produce in the sense organs.²¹ To my knowledge, there are no similar treatments in Albert, nor in Peter of Auvergne or Geoffrey of Aspill. There are many other instances recorded in the apparatus and a systematic comparative study of the available texts is much called for.

The Textual Tradition

As far as we know, the text survives in six manuscripts. The present edition is based on the three earliest of these:²²

A = Oxford, All Souls College 86, fols. 212r–222v. An early 14th century-manuscript, perhaps produced in Oxford, and in the college's possession since shortly after its foundation. In addition to the *expositio* commentary on *De somno et vigilia*, the manuscript contains Burley's last commentary on the *Physics* and his *expositio* commentaries on *De generatione et corruptione* and *De caelo et mundo*.²³

L = London, Lambeth Palace 74, fols. 158–174. A late 14th century-manuscript from Lanthony priory and dated 1391. Contains a series of commentaries by Burley and among these, the *expositiones* on *De memoria*, *De sensu*, and *De somno et vigilia*.²⁴

²¹ See qu. no. 10 in Simon's commentary: "Utrum cessant primo impellente cesset motus proiectorum in aere" (Ebbesen, "Simon of Faversham," 131–136, and see the introduction, p. 95) and qu. no. IX.2 in the present edition: "Utrum cessante primo proiciente possit proiectum moueri."

²² The other three text witnesses are Oxford, Oriel College 12 (s. XV), Pamplona Cathedral 24 (A.D. 1455), and BAV Vat. lat. 2151 (XIV). See Charles H. Lohr, "Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors G–I," *Traditio* 24 (1968): 184. When copies of the manuscripts become available, the reconstructed text will be checked against these as well and the result published as a supplement to the present edition.

²³ See Andrew G. Watson, *A Descriptive Catalogue of the Medieval Manuscripts of All Souls College Oxford* (Oxford: Oxford University Press, 1997), 181–183.

²⁴ See Montague Rhodes James and Claude Jenkins, *A Descriptive Catalogue of the Manuscripts in the Library of Lambeth Palace. Part I: Nos. 1–97* (Cambridge: Cam-

M = Oxford, Magdalen College lat. 146, fols. 83–95. A 14th-century English manuscript containing Burley’s last commentary on the *Ars vetus* and his *expositio* commentaries on *De anima*, *De memoria*, *De sensu*, *De somno et vigilia*, *De morte et vita*, *De longitudine et brevitate vitae*, and his treatise *De potentiis animae*.²⁵

The interrelation of the manuscripts cannot be described with a *stemma codicum*. All three text witnesses contain both several common errors²⁶ and a considerable number of individual errors.²⁷ In general; *A* and *L* both have a better text than *M* which is severely corrupt,²⁸ but *M* occasionally has the right reading against the others.²⁹

The Edition

Since there seems to be no way to eliminate readings on stemmatical grounds, I follow *L* in cases where there are several plausible readings and there is no reliable way to distinguish the original reading from secondary ones. In practice, this means primarily in variations of word order.

The punctuation is my own and the spelling has been normalized. Abbreviations have been tacitly absolved. Trivial errors that do not result in a new reading and are irrelevant for stemmatical analysis and variants in word order are not recorded in the apparatus, nor is the extremely

bridge University Press, 1930), 120–122.

²⁵ See Rodney M. Thomsen, *Catalogue of Medieval Manuscripts of Latin Commentaries on Aristotle in British Libraries* (Turnhout: Brepols, 2011), 2:295–297.

²⁶ See e.g. 411.17; 443.17; 445.20; 452.21 *etc.*

²⁷ See e.g. *A* = 411.11, 14; 414.12; 423.7–8; 424.12–13; 426.1; 428.2; 430.13–14; 436.6–8, 14; 437.4–6 *etc.*

L = 407.7–8; 418.12–13; 419.5–7; 424.6–8; 426.2–4; 436.7–9; 437.4–6; 446.19–21; 449.6–7; 458.2–3 *etc.*

M = 399.8; 400.3–4; 403.13–14; 405.9–10; 410.16; 416.13–14, 16–17; 421.9–10; 423.13–14; 431.3; 435.20–21 *etc.*

²⁸ In addition to other severe omissions, the *M* manuscript has an extensive lacuna in 460.17–464.25. *M* also has a peculiar tendency to read “compositor” for “Commentator” (see 417.5; 428.10; 433.10; 479.1).

²⁹ See e.g. 404.4; 414.3–4, 4; 431.6, 16–18, 16–19; 438.21–22; 439.16; 445.19; 451.10–11, 16–17 *etc.*

frequent variation between *igitur* and *ergo*. The following variants have been normalized: *malencolici* (*melancholici*), *epilencia* (*epilepsia*), *lithargia* (*lethargia*), *diaphonum* (*diaphanum*). There is a disturbing confusion between *sic* and *tunc* which probably originates from an early stage in the transmission; these instances are all recorded in the apparatus. Also scribal corrections are reported the edition throughout. My own interventions in the text are indicated in the text by critical signs or reported in the apparatus. Interventions are demonstrated indirectly in cases where the manuscripts have different readings but none the original one; in these instances, the editor's conjecture is not indicated by other means than by the apparatus' recording of the readings in all three text witnesses as variants to the emended text.³⁰

Bibliography

- Albertus Magnus. *De vegetabilibus libri VII*, edited by Ernest Meyer and Carl Jessen. Berlin: Georg Reimer, 1867.
- Albertus Magnus. *Opera omnia*, edited by Auguste Borgnet. 38 vols. Paris: Vivès, 1890–1895.
- Albertus Magnus. *Opera omnia ad fidem codicum manuscriptorum edenda, apparatu critico, notis, prolegomenis, indicibus instruenda cur. Institutum Alberti Magni Coloniense*, ed. Bernhard Geyer. Münster: Aschen-dorff, 1951–.
- Aristotle. *Aristotelis De insomniis et De divinatione per somnum: A New Edition of the Greek Text with the Latin Translations*, edited by H.J. Drossaart Lulofs. Leiden: Brill, 1947.
- Aristotle. *Aristotelis De somno et vigilia liber adiectis veteribus transla-*

³⁰ I am grateful to Sten Ebbesen who has read my manuscript with great care and suggested many important improvements, to Silvia Donati for helping me out with some of the problematic references to Avicenna, to Börje Bydén with whom I have discussed a particularly difficult reference to Aristotle, to the “Representation and Reality” research group who has helped improve the text in various ways, and last but not least to Michael Stenskjær Christensen, BA, for helping me with converting the edition into Latex and also with eliminating a number of typos along the way.

- tionibus et Theoderi Metochitae commentario*, edited and translated by H.J. Drossaart Lulofs. Leiden: Burgersdijk & Niermans, 1943.
- Averroes. *Averrois Cordubensis Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros*, edited by F. Stuart Crawford. Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem: Versiones Latinae VI:1. Cambridge, Mass.: The Mediaeval Academy of America, 1953.
- Averroes. *Averrois Cordubensis Compendia librorum Aristotelis qui Parva Naturalia vocantur*, edited by Emily Ledyard Shields and Henry Blumberg. Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem: Versiones Latinae VII. Cambridge, Mass.: Medieval Academy of America 1949.
- Averroes. *Averrois Cordubensis Colliget libri VII. Cantica item Avicennae cum eiusdem Averrois commentariis*. Venice: Apud Iuntas, 1552.
- Avicenna. *Avicenna Latinus: Liber de anima seu Sextus de naturalibus*. 2 vols., edited by S. C. van Riet. Louvain-Leiden: Brill, 1968.
- Conti, Alessandro D., ed. *A Companion to Walter Burley: Late Medieval Logician and Metaphysician*. Leiden-Boston: Brill, 2013.
- Costa ben Luca. *De differentia animae et spiritus*, edited by Carl Sigmund Barach. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1878.
- de Leemans, Pieter. "Parva naturalia, Commentaries on Aristotle's." In *Encyclopedia of Medieval Philosophy*, vol. 1, *Philosophy Between 500 and 1500*, edited by Henrik Lagerlund, 917–923. Dordrecht-Heidelberg-London-New York: Springer, 2010.
- Dudley Sylla, Edith. "Walter Burley's Practice as a Commentator on Aristotle's *Physics*." *Medioevo* 27 (2002): 301–371
- Ebbesen, Sten and Thomsen Thörnqvist, Christina. "Representation and Reality: The Greek, Latin, and Arabic Reception of Aristotle's Theories on Sense-Perception and Concept-formation," *Bulletin de Philosophie Médiévale* 55 (2013): 355–359.
- Geoffrey of Aspall. "Quaestiones super librum De somno et vigilia: An Edition," edited by Sten Ebbesen. *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 83 (2014): 257–341.

- James, Montague Rhodes and Jenkins, Claude. *A Descriptive Catalogue of the Manuscripts in the Library of Lambeth Palace. Part I: Nos. 1–97*. Cambridge: Cambridge University Press, 1930.
- John Buridan. *Quaestiones & decisiones physicales insignium virorum: Alberti de Saxonia ... Thimonis ... Buridani*, edited by George Lockert. Paris: Badius Ascenius & Conrardus Resch, 1516.
- John of Jandun. *Ioannis Gandavensis philosophi acutissimi Quaestiones super Parvis Naturalibus*, ed. Albratius Apulus. Venice: Hieronymus Scotus, 1557.
- Lagerlund, Henrik. ed., *Encyclopedia of Medieval Philosophy*, vol. 1, *Philosophy Between 500 and 1500*. Dordrecht-Heidelberg-London-New York: Springer, 2010.
- Lohr, Charles H. “Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors G–I,” *Traditio* 24 (1968): 149–245.
- Peter of Auvergne. “Peter of Auvergne on Memory. An Edition of the *Quaestiones super De memoria et reminiscentia*.” *Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 78 (2008): 51–110
- Peter of Auvergne. *Sententia super librum De vegetabilibus et plantis*, edited by E.L.J. Poortman. Leiden: Brill, 2003.
- Peter of Auvergne. *Two Studies related to St. Thomas Aquina’s Commentary on Aristotle’s De sensu et sensato, together with an edition of Peter of Auvergne’s Quaestiones super Parva naturalia*, edited by Kevin White. Ottawa, 1986 (diss.)
- Simon of Faversham. *Quaestiones super Libro Elenchorum*, edited by Sten Ebbesen, Thomas Izbicki, John Lingeway, Francesco del Punta, Eileen Serene, and Elonore Stump. Studies and Texts 60. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1984.
- Simon of Faversham. “*Quaestiones super librum De somno et vigilia: Ad Edition*,” edited by Sten Ebbesen. *Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 82 (2013): 90–145.
- Thomas Aquinas. *Opera omnia*, vol. 20. Parma: Petri Fiaccadori, 1966.
- Thomson, Rodney M. *Catalogue of Medieval Manuscripts of Latin Commentaries on Aristotle in British Libraries*. Turnhout: Brepols, 2011.

- Vittorini, Marta. "Life and Works." In *A Companion to Walter Burley: Late Medieval Logician and Metaphysician*, edited by Alessandro D. Conti, 17–47. Leiden-Boston: Brill, 2013.
- Walter Burley. *Walter Burley's De sensibus*, edited by Fredrick Scott and Hermann Shapiro. *Mitteilungen des Grabmann-Instituts der Universität München* 13. München: M. Hueber, 1966.
- Walter Burley. *Questions on the De anima of Aristotle by Magister Adam Burley & Dominus Walter Burley*, edited by Edward E. Synan. *Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters* 55. Leiden: Brill, 1997.
- Watson, Andrew G. *A Descriptive Catalogue of the Medieval Manuscripts of All Souls College Oxford*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Weijers, Olga. *Le travail intellectuel à la Faculté des arts de Paris: textes et maîtres (ca. 1200–1500)*. Turnhout: Brepols, 1998.

GUALTERI BURLEI
EXPOSITIO DE SOMNO ET VIGILIA

<1.1.453b11>DE SOMNO ET VIGILIA CONSIDERANDUM, QUID SINT. Intentio Philosophi in hoc libro, qui intitulatur De somno et uigilia, est determinare de corporibus animatis secundum habitudinem, quam habent ad somnum et uigiliam. Somnus enim et uigilia non sunt hic subiectum primum, sed sunt passiones, quarum causae et principia inquiruntur in hac scientia. Quod autem somnus et uigilia non sunt hic subiectum, patet, quia de subiecto debet praesupponi quid est et quia est, sed hic inquiritur, quid sit somnus et quid uigilia, ut patet per Philosophum, qui dicit: “De somno et uigilia considerandum, quid sint”; ergo somnus et uigilia non sunt hic subiectum. Et praeter hoc subiectum scientiae debet esse notissimum in illa scientia et cognitio eius non debet ab alio dependere, sed cognitio somni et uigiliae dependet a cognitione aliorum, scilicet sensus communis, ut patebit infra.

Nec obstat, quod iste liber intitulatur De somno et uigilia, quoniam propter hoc non oportet, quod somnus et uigilia sint hic subiectum, quoniam scientia aliquando intitulatur a subiecto et aliquando a passione subiecti, eo quod cognitio passionis inquiritur, et in hac scientia inquiruntur causae et principia somni et uigiliae.

Subiectum igitur huius scientiae est animal, secundum quod in eo est principium motus ad somnum et uigiliam, et hoc est rationale, quia ista scientia subalternatur scientiae traditae in libro Physicorum, et ideo subiectum huius continetur sub subiecto illius.

Somnus multipliciter describitur. Philosophus enim ponit duas de-

1 DE ... SINT] Arist. *De somno* 1.1.453b11 = Lulofs, 1.1: *de sompno autem et uigilia considerandum quid sint* 7 quia ... est] cf. Arist. *Anal. post.* 2.7.92b4–11

1 QUID SINT] sunt quidem et cetera A : quidem sunt LM 3 corporibus] communibus ut vid. M 4 et¹] + ad L 6 scientia] sententia AM 8 sit] est A 9 quid sint] quid sunt A : quidem sunt L 12 somni et uigiliae] de somno et uigilia A 14 iste] ille A 15 et] ut A 15–16 quoniam] quia AM 17 inquiruntur] inquiritur M 21 scientiae] subiectae M

scriptiones somni; una est, quod somnus est impotentia sentiendi propter
 excessum uigiliae, alia est, quod somnus est immobilitatio sensuum ex-
 teriorum. Alias duas descriptiones ponit Commentator; una est, quod
 somnus est sensus in potentia. Dormienti enim uidetur, quod comedat et
 5 potet et sentiat per omnes quinque sensus, et secundum eum uigilia est
 sensus in actu, et quandoque contingit, quod sensus in potentia exeat in
 actum, ut in somniis ueris praenuntiatius mirabilium, et tunc sensus, qui
 est in potentia, est nobilior, quam sensus, qui est in actu. Sensus autem
 in potentia, cum fuerit falsus, tunc est uilis, et sensus in actu est nobilior
 10 eo. Alio modo describit Commentator somnum sic: Somnus est reuocatio
 caloris naturalis ad interius ab organis corporeis exterius, et sic patet,
 quid est somnus.

Multae sunt causae, quare somnus inest animalibus. Causa finalis som-
 ni est quies sensuum exteriorum et salus animalium et uniuersaliter re-
 15 creatio omnium sensuum particularium. Omni enim, quod non semper
 potest operari, necessaria est quies, si debeat perseuerare. Animal enim
 non potest semper et continue operari secundum sensum, et ideo quies
 est ei necessaria, et ad istam quietem ordinatur somnus. In somno enim
 est quies sensuum exteriorum et recreatio omnium sensuum particula-
 20 rium.

Item salus animalis consistit in uigore caloris naturalis, qui debilitatur
 per uigiliam, et recreatio caloris naturalis est per somnum; ideo somnus
 ordinatur ad salutem animalium. Somnus etiam aliquando fit propter ex-

1-2 una est ... uigiliae] Arist. *De somno* 1.454b4-6 = Lulofs, 2.34-36 2-3 alia est
 ... exteriorum] Arist. *De somno* 1.454b9-12 = Lulofs, 3.2-4 3-10 Alias ... eo] Aver-
 roes, *Comp.* 75.10-76.18 10-11 describit Commentator ... exterius] Averroes, *Comp.*
 86.7-8; *In Avic. Cant.* fol. 109v:135 13-20 causa finalis ... particularium] *cf.* Arist.
De somno 2.455b16-28

2-3 exteriorum] exteriori *a. c. M* 4 enim] *om. L* 5 quinque] *s. l. L, om. A* 6
 contingit] conuenit *M* 10 modo] *om. A* describit] descripsit *A* reuocatio]
 reuolutio *A* 11 caloris] calorum *A* organis] orig(.) *a. c. M* exterius] *An*
externis scribendum? sic] tunc *AL* 15 Omni enim] cum omni *A*: omne enim *LM*
 18 istam] illam *AL* 22 caloris] calorum *A* 23 etiam] *i. m. et hic inserendum*
notavit L, om. A

cessum uigiliae. Nam cum animal multum excessit in uigilando, uirtutes sensitivae languescunt, propter quod calor naturalis reuocatur ab organis exterioribus ad suum principium et sensus non sentiunt absque calore naturali. Ideo deficiente calore naturali sensus cessant a sentiendo, et fit somnus. 5

Aliquando autem accidit somnus propter profundam cogitationem, quoniam, quando homines profunde cogitant, uirtutes, calor et spiritus reuocantur ad interius ad confortationem cogitativae, et, cum uirtutes sensitivae non agunt nisi mediante calore, ex ista retractione caloris cessant sensus exteriores a suis operationibus, et fit somnus. 10

Et dicit Commentator, quod illud accidit uigilanti, quia aliquando transeunt per ipsum sensibilia, et non comprehendit ea, et hoc contingit, quando multum cogitat de alio. Tunc enim quiescunt instrumenta animae sensibilis, et uirtus sensus communis ducitur ad interius ad adiuuandum cogitativam. Virtus enim cogitativa uiget apud quietem aliorum sensuum, et ideo comprehendit homo futura in somno, non autem in uigilia. 15

Aliquando fit somnus propter euaporationem factam ex nutrimento. Cum enim nutrimentum suscipitur in animali, ex illo nutrimento per calorem cordis eleuantur uapores ad cerebrum, et ibi infrigidantur propter frigiditatem cerebri. Sicut in maiori mundo ex terra et aqua eleuantur uapores sursum per calorem solis, et alimenti uapores ad cerebrum. Cum ingrossantur per frigiditatem, descendunt et obturant meatus spirituum et impediunt influxum caloris et spiritus a sensu communi ad sensus exteriores, et tunc fit somnus; nam sensus exteriores non agunt nisi mediante 20

11–16 dicit Commentator ... uigilia] Averroes, *Comp.* 79.55–62

3 exterioribus] exterius *A* 4 naturali] *om. AL* 7 uirtutes] uirtutis *p. c. L* 8–9 sensitivae] considerativae *M* 9 ista] illa *A* 11 illud] idem *M* 12 contingit] conuenit *M* 15 enim] *s. l. L* apud] ad *A* 16 autem] igitur *A* 17 propter] per *s. l. M* 18 nutrimento] alimento *A* 19 eleuantur] eleuatur *M* propter] per *A* 20 eleuantur] eleuatur *M* 21 calorem] caliditatem *M* alimenti uapores] uapores eleuati *A* : uapores elementi *L* 22 frigiditatem] + et *L* spirituum] somnum *M* 23 communi] quasi *M* 24 agunt] *om. M*

uirtute influxa eis a sensu communi.

Et ex hoc contingit, quod pueri sunt multum somnolenti, quia in ipsis est magna humiditas, et ideo in eis multi uapores eleuantur ad cerebrum, qui sunt causa somni, et ex hoc etiam contingit, quod illa, quae sunt multum euaporantia, sunt causa multi somni, ut uinum et lolium, et haec sunt
5 signa, quod euaporatio est causa proxima somni.

<II.>

<1.1.453b11>DE SOMNO: Iste liber habet duas partes, scilicet prooemiale et executiuam. In parte prooemiali proponit intentionem suam quantum ad primum librum et secundum. Quoad primum librum enu-
10 rat quinque quaestiones. Prima est – supposito, quod somnus et uigilia sint –, quid sint. Secunda est ista, utrum somnus et uigilia sint passiones totius coniuncti ex anima et corpore aut corporis tantum aut animae tantum. Tertia est – supposito, quod sint passiones totius coniuncti, cum non insint toti nisi ratione partium –, cui parti corporis uel animae debeant
15 attribui, utrum uegetatiuae aut sensitiuae aut intellectiuae. Quarta est – supposito, quod sint passiones partis sensitiuae –, propter quam causam insunt animalibus (et hoc est intelligendum de causa finali et efficiente, ut patet ex determinatione eiusdem quaestionis). Quinta est – supposito, quod somnus et uigilia insint animalibus –, utrum omni animali insit
20 utrumque, aut somnus inest alicui animali ita quod non uigilia, et uigilia

5 lolium] *cf.* Arist. *De somno* 3.456b30 396.9–397.2 Quoad ... insit] *cf.* Arist. 1.453b11–17.

1 influxa] influxibili *L* 2 contingit] conuenit *M* multum] multipliciter *A* 4 et] ut *L* : *om. M* 4–5 multum] *om. A* 5 ut] et *L* sunt] *om. M* 6 causa] *om. A* proxima] proximi *A* 7 DE SOMNO] *lineam subducunt AL* : + et cetera *M* scilicet] *om. A* 8 et] *om. M* 9 Quoad] quantum *A* 10 quinque] plures *a. c.* *L* Prima] primum *A* 11 Secunda] reliqua *M* ista] illa *M* somnus et] somnia uel *M* 13 sint] sunt *A* 14 nisi] *om. A* 15 aut¹] *om. A* Quarta] quarto *M* 16 sint] sunt *A* 19 insint] insunt *A* animalibus] animali *M* animal] *om. A* 20 utrumque] + cui *M* 396.20–397.1 non uigilia ... quod] *om. A*

alicui animali ita quod non somnus, aut sit aliquod animal, cui neutrum insit, et aliquod, cui utrumque insit.

Quoad intentionem secundi libri proponit sex quaestiones. Prima – supposito, quod somnium sit –, quaeritur, quid sit somnium. Secunda est, propter quam causam dormientes aliquando somniant et aliquando non, 5 aut si semper, cum dormiunt, somniant, sed non percipiunt post somnum se somniasse. Quaeritur, propter quam causam hoc est, et haec est tertia quaestio, et est, quare aliqui aliquando post somnum non recolunt se somniasse, uel, si recolunt aliquando, solum recolunt imperfecte. Quarta quaestio est, an contingat in somnio futura praeuidere. Quinta quaestio 10 est – supposito, quod sit possibile praeuidere futura in somno –, qualiter et propter quam causam est hoc possibile. Sexta quaestio est – posito, quod homo possit sic praeuidere futura –, utrum talis praeuisio insit homini per naturam hominis an sit per adiutorium uel reuelationem aliquorum bonorum spirituum seu malorum, puta daemonum. Si primo modo, tunc 15 fiunt a natura, et, si secundo modo, tunc fiunt a casu et ab euentu.

<III.>

<1.453b24>PRIMUM QUIDEM IGITUR: Haec est pars executiua, et habet duas partes principales, quia primo inquiritur de somno et uigilia inquirendo causas et principia eorum; in secunda parte inquit de somn<i>o, quod est apprehensio quaedam animalis accidens in somno, et haec pars 20 continetur in secundo libro.

In primo capitulo primae partis soluuntur tres quaestiones prius tac-

3–16 Quoad ... euentu] *cf.* Arist. *De somno* 1.453b17–24 17 PRIMUM ... IGITUR] Arist. *De somno* 1.453b24 = Lulofs, 1.18

2 utrumque] utrum *M* 4 somnium²] + et cetera *M* 6 somniant] somniantur *M* 7 Quaeritur] *lectio incerta M* 7–8 tertia] reliqua *M* 8 et] *del. ut vid. M* et est] *om. sed sp. rel. A* quare] quia *L* 10 an] aut *L* contingat] contingit *M* futura] *om. A* 11 et] est *A* 12 posito] supposito *A* 13 possit] posset *LM* 14 adiutorium] intellectum *A*: adiunctionem *M* uel] et *AM* aliquorum] aliorum *M* 16 et¹] *om. A* 19 eorum] ipsorum *M* 397.22–398.1 prius tactae] praetactae *AM*

tae, scilicet an somnus et uigilia sint passiones totius coniuncti et ratione cuius partis insint animali et utrum omni animali insit utrumque. Et sunt in hoc capitulo septem conclusiones. Prima est, quod somnus et uigilia habent fieri circa idem; secunda, quod sunt passiones totius coniuncti; 5 tertia, quod plantae neque dormiunt neque uigilant; quarta, quod non est aliquod animal, cui nec inest somnus nec uigilia; quinta, quod nulli animali semper inest uigilia; sexta, quod non potest esse aliquod animal semper dormiens; septima, quod omnia animalia communicant utrisque, scilicet somno et uigilia.

<Conclusio III.1: Somnus et uigilia habent fieri circa idem>

10 Prima conclusio, scilicet quod somnus et uigilia habent fieri circa idem, ita, quod, cum sint passiones animalis, insunt ei secundum idem, ut secundum eandem partem animae et corporis, haec conclusio probatur dupliciter; primo sic: Somnus et uigilia opponuntur ad inuicem sicut habitus et priuatio, quoniam somnus est priuatio uigiliae. Sed priuatiue opposita 15 extrema habent fieri circa idem, ut patet inductiue de sanitate et aegritudine et de uisu et caecitate et sic de aliis. Similiter turpe et pulchrum, quae sunt passiones animalis secundum mensuram determinatam membrorum ad inuicem, habent fieri circa idem. Ergo somnus et uigilia habent fieri circa idem.

20 Secundo probatur eadem conclusio sic: Secundum istam partem uigilant et dormiunt animalia, secundum quam deprehenduntur esse uigilantia et dormientia. Sed in quacumque parte cognoscimus animal uigilare,

10–19 prima conclusio ... idem] *cf.* Arist. *De somno* 1.453b24–31

1 et¹] uel *M* 2 insint] insunt *AL* sunt] sint *M* 4 sunt] sint *LM* 5 tertia] + est *A* non] *s. l. L* 8 quod] est *A* 10 Prima ... uigilia] *om. A*
 conclusio] quo *M* 11 sint] sunt *A* insunt] insint *A* ei] id est *ut vid.*
A idem] illud *L* 12–13 dupliciter] iterum *LM* 14 priuatiue] priuatio *M*
 opposita] apposita *M*: + et *AL* 20 istam] illam *AM* 21 animalia] *i. m. et hic*
inserendum notavit L deprehenduntur] apprehenduntur *M* 21–22 uigilantia]
 uigilia *M* 22 animal] *om. M*

quando uigilat, in ipsa cognoscimus ipsum deprimi per somnum, quando dormit; ergo secundum quamcumque partem animal uigilat, secundum eandem dormit. Ergo somnus et uigilia insunt animali secundum eandem partem.

Quod autem in eadem parte cognoscimus animal uigilare et dormire, patet. Nam illum, qui sentit aliquo sensu exteriori, ut si audit uel uidet, dicimus uigilare, et uigilantem dicimus sentire; unde aliquis dicitur uigilans ex hoc, quod apprehendit in actu aliquod sensibilibium exteriorum, [aut ex hoc, quod percipit motum intrinsicum in aestimatiua aut memoratiua] et quando animal non sentit aliquo sensu exteriori, dicimus ipsum dormire. Ex hoc patet, quod in eadem parte cognoscimus animal uigilare et dormire.

Intelligendum, quod, cum somnus sit ligatio sensus, in ista parte, in qua contingit sentire, uigilant animalia uigilantia et dormiunt animalia dormientia, dum dormiunt uel uigilant, et ideo dicimus, quod, si animal non uidet nec audit nec sentit aliquo sensu exteriori, quod dormit, et, quando sentit aliquo sensu exteriori, tunc dicimus, quod uigilat. Et tunc somnus et uigilia insunt animali secundum illas partes, secundum quas sentiunt.

<Conclusio III.2: Somnus et uigilia sunt passiones totius coniuncti>

Secunda conclusio, scilicet quod somnus et uigilia sunt passiones totius coniuncti, probatur sic: Cuius est potentia, eius est actus. Sed potentia

398.20–399.19 Secundo ... sentiunt] cf. Arist. *De somno* 1.453b21–1.454a7 399.20–400.9 Secunda ... conclusio] cf. Arist. *De somno*, 1.1.454a7–11 21 Cuius ... actus] Arist. *De somno* 1.454a8 = Lulofs, 1.35–36

3 eandem] + animalis A : + partem M 4 partem] om. A 7 dicimus] dicis M 8 apprehendit] apparet M exteriorum] exteriori M 8–9 aut ex ... memoratiua] del. Ebbesen 11 hoc] quo A : om. M patet] pate M 13 ista] illa A 16 nec audit] om. A quod] tunc A et] om. A 17 tunc²] sic AM 18 illas] istas AM 20–21 totius] om. A 21 sic] om. A

sensitiua est totius coniuncti, scilicet animalis; animal enim per sensum distinguitur a non animali. Non enim inest soli corpori, quia sic corpus inanimatum haberet sensum, nec inest soli animae, quia sic anima separata haberet sensum. Ergo sensus inest toti composito ex anima et corpore. Sed cuius est sensus, eius est actus sentiendi; ergo actus sentiendi est totius compositi. Sed uigilia uel est actus sentiendi uel est eius, cuius est actus sentiendi; ergo uigilia est totius compositi, et per consequens somnus est totius compositi, quia somnus et uigilia sunt priuatiue opposita et priuatiue opposita habent fieri circa idem, et sic patet conclusio.

Intelligendum est hic, quod potentia est duplex, scilicet actiua et passiuua. Potentia actiua est principium transmutationis in aliud, secundum quod aliud, et potentia passiuua est principium transmutationis ab alio, secundum quod aliud. Ex quo patet, quod actus potentiae actiuae non est perfectio eius, cuius est potentia actiua primo, sed alterius. Sed actus potentiae passiuuae est perfectio eius, cuius est potentia passiuua. Cum igitur sensus sit potentia passiuua, sequitur, quod, cuius est sensus, quod eius sit actus sentiendi. Unde haec propositio “cuius est potentia, eius est actus” est intelligenda de potentia passiuua, non de actiua.

<Conclusio III.3.1: Plantae non dormiunt neque uigilant>

Tertia conclusio, scilicet quod plantae non dormiunt neque uigilant, probatur, quoniam determinatum est prius, scilicet secundo De anima,

1–2 animal ... animali] Arist. *De sensu* 1.436b10–12 11–13 Potentia ... aliud] Arist. *Metaph.* 5.12.1019a18–19 400.19–401.12 Tertia ... uigilia] Arist. *De somno* 1.454a11–19 20 determinatum ... prius] Arist. *De somno* 1.454a11–12 secundo De anima] Arist. *De anima* 2.3.414a29–414b2

1 sensitiua] *lectio incerta* M enim] + sensum L per] secundum A 3 inanimatum] et animatum M 3–4 nec inest ... sensum] *om.* M 6 compositi] coniuncti M 7 compositi] coniuncti M 8 compositi] coniuncti M 9 sic] *s. l. l., om. A* 10 hic] hoc M 11 transmutationis] transitionis M 12 transmutationis] transitionis M 15 potentia] poeta M igitur] + potentia A 18 intelligenda] intelligendum L de²] *om.* M

quod quinque sunt potentiae animae, scilicet uegetatiuum, sensitium, intellectiuum, appetitiuum et secundum locum motiuum, et dictum est ibi, quod uegetatiuum potest separari ab aliis, siue sit separabile loco et subiecto, † ubi sunt in eodem † sicut posuit Plato, siue non, sicut posuit Aristoteles, sed potestatiue, in quantum est potentia quaedam diuersa ab aliis et secundum rem, scilicet secundum actum, in quantum actus eius est diuersus ab actu aliorum. Pro toto isto accipio, quod uegetatiuum est separabile a sensitio, ut patet in plantis. Ex quo arguitur sic: Quae habent potentiam uegetatiuam tantum, non habent potentiam sensitiuam. Sed plantae habent potentiam uegetatiuam tantum; ergo non habent potentiam sensitiuam. Cum igitur somnus et uigilia sunt passiones partis sensitivae, sequitur, quod plantis nec inest somnus nec uigilia.

<Conclusio III.4: Non est aliquod animal, cui nec inest somnus nec uigilia>

Quarta conclusio, scilicet quod non est aliquod animal, cui nec inest somnus nec uigilia, probatur sic, quia somnus et uigilia sunt passiones primi sensitiui, scilicet organi sensus communis, tamquam primi subiecti, ut patebit infra. Sed subiectum primum actus passionis non potest esse sine propria passione, sed omne animal habet primum sensitium, scilicet sensum communem; ergo omni animali inest somnus uel uigilia. Somnus enim et uigilia sunt opposita immediata circa sensum communem, et ideo oportet, quod omni animali insit somnus uel uigilia. Si enim esset aliquod animal, cui non inesset somnus nec uigilia, sequitur, quod esset aliquod animal nullum habens sensum, et per idem medium potest

4 sicut posuit Plato] Plato, *Tim.* 69c–72d 4–5 siue non ... Aristoteles] Arist. *De anima* 2.2.413b16–29 401.13–402.6 Quarta ... alterum] cf. Arist. *De somno* 1.454a19–26

1 sensitium] + et M 3 siue] omne A 4 siue] omne A 5 potestatiue] potestate M quaedam] quidem M 7 toto] om. A accipio] accipitur a. c. L (p. c. non leg.) 9 habent] habet A 17 sed] ergo A : s. l. L sensitium] subiectum a. c. M 18 uel] et A 19 enim] om. L 21 non inesset] nec inest AL 22 post aliquod: cui nec inest somnus nec uigilia del. A et] om. A medium] om. A

probari, quod non potest esse aliquod animal, cui alterum illorum semper inest. Nam somnus et uigilia nata sunt fieri circa sensituum primum modo praedicto; ergo omni animali necesse est quandoque inesse unum quandoque reliquum uicissim et non quibusdam semper unum et quibusdam semper alterum, quia si unum semper esset, frustra esset potentia ad alterum.

<Conclusio III.5: Non potest esse aliquod animal semper uigilans>

Quinta coynclusio, scilicet quod non potest esse aliquod animal semper uigilans, sed omne animal uigilans necesse est quandoque dormire, probatur, et fundatur principaliter super tres propositiones. Prima est, quod omne sentiens necesse est quandoque quiescere ab actu sentiendi. Secunda est, quod uigilia consistit in actu sentiendi. Tertia, quod uigilare et dormire sunt contraria immediata circa suum susceptibile ita, quod, quandocumque unum non inest, alterum inest. Arguitur igitur sic: Omne sentiens quandoque necesse est quiescere ab actu sentiendi, sed omne uigilans est sentiens; ergo omne uigilans necesse est quandoque quiescere ab actu sentiendi, et sic, si omne uigilans quandoque quiescit ab actu sentiendi, tunc omne uigilans quandoque non uigilat per secundum suppositum, quod uigilia consistit in actu sentiendi, et, si non uigilat, dormit per tertiam propositionem, quae est, quod dormire et uigilare sunt contraria immediata; ergo omne uigilans necesse est quandoque dormire.

Prima propositio, scilicet quod omne sentiens necesse est quandoque quiescere ab actu sentiendi, probatur sic: Cuiuscumque est aliqua operatio a natura determinata secundum tempus, si excedat illud tempus, necesse

1 aliquod animal] aliquid M 2 inest] insit A 3 unum] + et A 5 esset] inesset A 7 coynclusio] + probatur sic M 8 animal] om. L quandoque] aliquando A 9 probatur] om. LM fundatur] + ratio M propositiones] rationes M 10 quod] + non A 11 Tertia] + est AM 12 suum] omnem A 15 est²] s. l. A 16 sic] sequitur AM 16-17 quiescit ... quandoque] quiescit del. M 17-18 suppositum] + scilicet A 19 dormire et uigilare] uidere et dormire M 22 aliqua] illa M 23 natura determinata] enim terminata M illud] idem M

est operationem deficere, ut patet inductiue. Manus enim habet operationem determinatam secundum tempus, et ideo, si excesserit illud tempus, necesse est languescere et deficere ab operatione. Sed cuiuslibet sensus est aliqua operatio determinata secundum naturam et secundum tempus; ergo necesse est omnem sensum deficere ab operatione, si excedat illud tempus, quod necesse est, si continue sentiat et sine quiete. Quod autem sensus habet operationem determinatam secundum tempus, patet, quia sensus habet uirtutem determinatam, et determinata operatio est a determinata uirtute. Sensus enim est uirtus in corpore, et omnis talis uirtus est determinata et habens operationem determinatam; sic igitur patet, quod omne sentiens necesse est aliquando deficere ab actu sentiendi.

Intelligendum est hic, quod ex quo operatio sentiendi est finita, si excedat tempus suum, debilitatur; et omne finitum continue debilitatum necesse est aliquando totaliter deficere, quia omne finitum per abiectioem finiti ab eo necesse est tandem consumi, ut dicit Philosophus primo Physicorum. Sequitur, quod actus sentiendi non potest esse semper continuus, sed necesse est omne sentiens aliquando deficere ab actu sentiendi et tunc omne uigilans aliquando dormire.

Intelligendum etiam, quod determinatio operationis est duplex: una secundum naturam, quae consideratur secundum quantitatem perfectionis in natura ipsius; est alia determinatio secundum tempus, ut secundum durationem, quae consideratur secundum quantitatem temporis mensurantis durationem ipsius. Et utraque sequitur determinationem uirtutis et naturae, ut secundum determinationem uirtutis sit utraque determinatio in operatione. Et ideo, si operatio excedat uel secundum naturam uel per-

13–16 omne ... Physicorum] Arist. *Phys.* 1.4.187b25–6

2 excesserit illud] excessit illud A : excedat idem M 3 est] s. l. L 5 illud] idem M 7 habet] habeat AM 9 talis] tunc M 12 hic] s. l. L, om. A 13 suum] i. m. et hic inserendum notavit L, om. A 13–14 continue ... finitum] om. M 14 abiectioem] ablationem M 17 tunc] sic AM 19 Intelligendum] + est AM etiam] om. A 20 consideratur] consideretur A 20–21 perfectionis] personis M 23–24 et naturae] fort. delenda? 24 sit] ut M 25 naturam] s. l. L naturam uel] om. AM

fectionem operationis in esse uel etiam in duratione, necesse est uirtutem deficere in operando. Utroque enim modo uidemus uirtutem sensituiam deficere, ut patet in uisu, quoniam propter excessum in duratione actus uidendi deficit uirtus uisiua, ut patet in dementibus, qui propter excessum uigiliae fiunt caeci. Similiter in senibus deficit uirtus uisiua propter excessum durationis. Similiter propter excessum operationis in se deficit uisus, ut si uisibile sit excellentius, quam requirit proportio uirtutis uisiuae, debilitatur uisus, et deficit uisus.

<Conclusio III.6: Necesse est omne animal quandoque uigilare>

Sexta conclusio, scilicet quod necesse est omne animal quandoque uigilare ita, quod non potest continue et semper dormire, probatur sic: Nam somnus est quaedam passio animae sensituae; ergo omne dormiens necesse est habere partem sensituiam, quia omnis passio de necessitate requirit suum subiectum. Sed omne sensituum potest sentire in actu. Haec enim est definitio sensitiui, quod sensituum est, quod secundum se potest sentire in actu. Tunc arguitur sic: Omne habens sensum potest sentire in actu. Omne dormiens est habens sensum; ergo et cetera. Ex quo sequitur, quod omne dormiens aliquando sentiet, quia aliter potentia ad sentiendum esset frustra. Natura enim frustra fecisset aliquid dando sensituium potentiam ad actum sentiendi et numquam ipsum actum, sed hoc est inconueniens, quia deus et natura nihil agunt frustra (primo De caelo). Haec igitur est uera: Omne dormiens sentiet in actu, sed idem est sentire in actu et uigilare; ergo omne dormiens uigilabit.

20 deus ... frustra] Arist. *De caelo* 1.4.271a33

1 operationis] operis *M* etiam] *om. M* 4 uidendi] sentiendi *M* dementibus] dormientibus *AL* 7 ut] *lectio incerta A* 8 uisus¹] uirtus uisiua *A* : sensus *M* uisus²] *om. M* 12 partem sensituiam] per sensi(.) *a. c. L* 15 arguitur] *om. A* 19 hoc] *om. M* 22 uigilabit] uidebit *M*

**<Conclusio III.7: Omnia animalia communicant utrisque
passionibus>**

Septima conclusio, scilicet quod omnia animalia communicant utrisque passionibus, probatur inductiue, et dicit Philosophus: “Omnia animalia paene participant somno.” Et dicit “paene”, quia, etsi omnia animalia secundum ueritatem participant somno, tamen hoc non est manifestum ad sensum. De omnibus inductiue probatur conclusio sic: Omne natabile animal, uolatile et gressibile communicant istis passionibus. Sed omne animal est uolatile, natabile uel gressibile; ergo et cetera. Maior probatur in his, de quibus minus apparet, ut in piscibus et in animalibus habentibus duos oculos et in animalibus imperfectis. De istis dicit Philosophus, quod manifestum est <ad> sensum, quod aliquando dormiunt; de istis uidetur tamen minus, quia carent palpebris, quarum clausio est manifestum signum somni. De animalibus tamen habentibus durum corium non est manifestum secundum sensum an dormiant. De omnibus tamen animalibus per rationem superius factam potest hoc persuaderi; nam omne animal aut uigilat aut dormit, ut probatum est prius, et si uigilat, dormiet, et si dormiet, uigilabit, ut prius probatum est.

2–3 dicit Philosophus ... somno] Arist. *De somno* 1.454b14–15 = Lulofs, 3.9–10 9–10
De istis ... dormiunt] cf. Arist. *De somno* 1.454b16–1.454b21

1 conclusio] om. M 1–2 utrisque] utriusque M 2–3 Omnia ... somno] *lineam subducit* L 3 paene] om. M animalia] aliam M 4 ueritatem] necessitatem M : uirtutem L 5–6 natabile animal] animal natabile ex animal naturale corr. A 6 et] + ergo L istis] istius M 7 uel] s. l. A Maior] minor A a. c. L 8 de] in A minus] unus M animalibus] aliis a. c. ut vid. M 9 istis] aliis A 9–10 quod manifestum ... istis] om. M 10–11 uidetur ... minus] tamen unus uidetur M 13 secundum] om. L sensum] subiectum a. c. M an] aut A 14 rationem] re M post factam: quam exp. ut vid. L persuaderi] persuadere L 15 uigilat] uigilet A 16 dormiet] dormiat A

<Conclusio III.3.2: Plantis non inest somnus nec uigilia>

Postea redit Philosophus ad declarandum tertiam conclusionem, scilicet quod plantis non inest somnus nec uigilia. Hoc probatur per rationem et per signum; per rationem sic: Cuicumque inest somnus uel uigilia, necesse est sensum ei inesse, quoniam somnus et uigilia sunt passiones sensus. Cuicumque autem inest sensus, ei inest tristitia et gaudium, quia omnibus talibus in natura est aliquid conueniens, et aliquid disconueniens; apprehensionem autem conuenientis et disconuenientis sequuntur gaudium et tristitia. Sed nec gaudium nec tristitia inest plantis; ergo nec sensus et per consequens nec uigilia nec somnus. Per signum sic probatur: Operatio plantae est nutriri, augeri et generari, sed illae operationes melius fiunt sine sensu quam cum sensu. Cuius signum est in animalibus, quod melius nutriuntur et augmentantur in dormiendo, cum cessant ab actu sentiendi, quam uigilando, cum actualiter sentiunt. Nutriuntur enim et augmentantur magis in dormiendo quam uigilando, tamquam actus sentiendi nihil faceret ad illas operationes. Cum igitur natura unicuique det, quod sibi melius est, non debuit natura plantis sensum dedisse, quia magis impediret operationem plantae quam promoueret.

Et haec est intentio huius capituli. Circa istam partem quaero quatuor quaestiones et circa primam conclusionem, an somnus sit priuatio uigiliae, circa secundam conclusionem, an somnus sit passio totius coniuncti, circa tertiam conclusionem, an plantis insit somnus uel uigilia, et

1–2 redit Philosophus ... uigilia] *cf. Arist. De somno 1.454b.27–1.455a2*

1 redit] reddit *a. c. L* declarandum] determinandam *A*: declamandam *M* 2 probatur] patet *A* 2–3 rationem] re *M* 3 per²] pro *M* uel] et *M* 4 sensum ei inesse] sensum inesse eidem *A* 5 autem] *om. L* 7 sequuntur] sequitur *a. c. L* 10 nutriri] + et *A* illae] istae *AM* 13 sentiendi] sensitio *ut vid. L* uigilando] in uidendo *M* actualiter] accentaliter *ut vid. M* 14 in] *om. A* uigilando] uidendo *M* 15 illas] istas *L* natura] naturae *AM* 17 magis] aliter plus *A* impediret] impediunt *LM* promoueret] promouent *M* 18–19 quattuor] *i. m. et hic inserendum notavit A* 19 et] *om. M* 21 conclusionem] *om. A* uel] et *AM*

circa conclusiones residuas, an somnus et uigilia insint omni animali.

<*Quaestio III.1: An somnus sit priuatio uigiliae*>

1.1. Ad primam quaestionem arguo, quod somnus non sit priuatio uigiliae. Probo, quia id, quod habet causas positiuas, est posituum et non sola priuatio. Sed somnus habet causas positiuas, ut patet ex praecedentibus. Eleuatio uaporis ad cerebrum est causa somni, similiter profunda cogitatio, et illa sunt posituia. Ergo somnus non est pura priuatio. 5

1.2. Praeterea a priuatione ad habitum impossibilis est regressio, sed a somno in uigiliam possibilis est regressio; ergo somnus non est priuatio uigiliae.

1.3. Praeterea nulla priuatio per se intenditur a natura, sed animalia naturaliter appetunt somnum; ergo somnus non est priuatio. 10

2. Oppositum uult Philosophus dicens, quod somnus et uigilia habent fieri circa idem, quia priuatiue opponuntur.

3. Dicendum, quod somnus est priuatio uigiliae, quod patet per descriptiones eius. Dicit enim Philosophus, quod somnus est impotentia sensuum propter excessum uigiliae. 15

Dicit etiam, quod somnus est immobilitatio sensuum exteriorum. Sed impotentia et immobilitatio priuationes sunt; ideo somnus est priuatio.

Iterum dicit Commentator, quod somnus est sensus in potentia et uigilia sensus in actu, et quod est in potentia, est priuatio eius, quod est in 20

7 a priuatione ... regressio] Arist. *Cat.* 10.13a31–34 12–13 Oppositum ... opponuntur] Arist. *De somno* 1.453b24–27 = Lulofs, 1.18–21 15–16 Dicit enim ... uigiliae] Arist. *De somno* 1.454b4–6 = Lulofs, 2.34–36 17 Dicit etiam ... exteriorum] Arist. *De somno* 1.454b9–12 = Lulofs, 3.2–4 407.19–408.1 Iterum dicit ... actu] Averroes, *Comp.* 75.10–76.15

1 insint] insit *M* 2 arguo] arguitur *AM* 3 Probo] probatur *M*: *om. A* id] idem *M a. c. L* 4 Sed] *om. M* 4–5 praecedentibus] + quia *A* 7–8 sed ... regressio] *om. L* 10 intenditur] intenetur *M* animalia] aliarum *a. c. ut vid. M* 11 est] + sale *M* 13 priuatiue] priuatione *A* 14–15 descriptiones] discriptiones *M* 16 uigiliae] + et *M* 17 post somnus: uigilae *exp. L* 19 quod] *om. AM*

actu. Haec Commentator.

Iterum dicit Commentator, quod somnus est quies motus et uigilia est continuatio motus. Sed quies est priuatio; ideo et cetera.

Iterum dicit Auicenna, quod somnus est quies uirtutum animalium
 5 cum intensione uirtutum naturalium. <Sed> quies est priuatio; ergo et
 cetera. Hoc tamen non est sic intelligendum, quod somnus sit pura negatio
 uigiliae ita, quod sit negatio extra genus, quia sic somnus inesset lapidi,
 sed somnus est negatio in genere et habet causas posituias.

Unde Albertus dicit: “Cum somnus sit quies uel multum quieti simili-
 10 lis, uidetur esse priuatio et non cognosci nisi per uigiliam causas. Tamen,
 quia somnus habet plures causas, ideo oportet inquirere de somno et uigilia.
 Nam principaliter [et] per resolutionem somni cognoscimus uigiliam.
 Vigilia enim causas speciales non habet nisi eas, quae somnum sol-
 uunt et terminant. Hac igitur de causa, licet somnus, ut diximus, priuatio
 15 quaedam sit et quies, tamen non habet solum causas priuatiuas, sed ha-
 bet multa propria principia, de quibus oportet physicum considerare, et
 haec est causa, quare haec scientia magis a somno quam a uigilia habet
 denominationem, cum tamen sit de utrisque, quia oppositorum eadem est
 disciplina.” Haec Albertus.

20 Intelligendum est, quod licet somnus habeat causas posituias, ut dic-
 tum est, ex quo tamen somnus est priuatio, oportet, quod sua causa proxi-
 ma sit priuatiua. Et haec causa est absentia influxus uirtutis a sensu com-

2–3 somnus est quies ... motus] Averroes, *Comp.* 79.50–52 4–5 dicit Auicenna ...
 naturalium] *locum apud Avicennam non inueni*; cf. Albertus Magnus, *De somno* 1.1.8,
 9:134b; *Politica* 8.3, 8:773b; *De homine* 319.11–14 9–19 cum somnus sit ... disciplina]
 Albertus Magnus, *De somno*, 1.1.1, 9:122b

2 *post est*¹: sensus impotentia et uigilia sensus in actu *exp.* A 2–3 et uigilia ... motus]
in marg. et hic inserenda notavit L 3 continuatio] contrariatio L 4 quod] *om.*
 AM 6 sit] est A 10 cognosci] cognoscitur A causas] *om.* AL 13 nisi]
 enim M 14 terminant] terminat L 15 priuatiuas] posituias L sed] *se vel*
fort. sed M 16 propria] *om.* A 18 denominationem] denominari A tamen]
s. l. L tamen sit] dicit *ut vid.* A 19 disciplina] scientia M 20 est] *s. l. L*
 est ... licet] habet A 21 tamen] cum LM oportet] + tamen L

muni ad exterius, et haec absentia contingit aliqua trium praedictarum causarum: aut propter eleuationem uaporis ad cerebrum aut propter profundam cogitationem aut propter excessum uigiliae, ut dictum est prius.

Ad 1.1. Per hoc patet ad primum argumentum, quoniam, quia somnus est priuatio, ideo habet causam proximam priuatiuam; causa tamen remota eius est positua. 5

Ad 1.2. Ad secundum est notandum, quod priuatio est triplex: quaedam priuans actum tantum et quaedam actum et habitum, non tamen potentiam, et quaedam priuans actum et habitum et potentiam ad habitum. Primo modo est tenebra priuatio lucis. Secundo modo est iniustitia priuatio iustitiae, quia priuat habitum iustitiae, scilicet ipsam iustitiam et etiam actum iustitiae. Tertio modo est caecitas priuatio uisus. Unde haec propositio “a priuatione ad habitum” tantum est intelligenda de priuatione tertio modo dicta, quae priuat potentiam ad habitum, sed isto modo non est somnus priuatio uigiliae, sed est priuatio, quia priuat actum. 15

Ad 1.3. Ad tertium dicitur, quod priuatio non intenditur per se et principaliter a natura. Ex contingenti tamen et per accidens intenditur, ut patet de priuatione in materia. Materia enim per se appetit esse sub forma, et quia non potest esse sub una, nisi sit sub priuatione alterius, ideo per accidens et ex consequenti appetitur priuatio, et tunc dico, quod natura per se intendit uigiliam, quia, cum animal non potest continue exercere actum uigiliae, ideo natura intendens quietem animalium et salutem intendit per accidens somnum et retractionem spirituum et caloris ad interius, eo quod salus animalis non potest aliter conseruari. 20

<Quaestio III.2: An somnus sit passio totius coniuncti>

Secunda quaestio est, an somnus et uigilia sint passiones totius con- 25

1 haec] + est A contingit] continet A aliqua] om. A 5 proximam] propriam M tamen] causa A 6 positua] posituius M 7 est¹] et vel fort. etiam L notandum] dico A : om. M 9 priuans] priuat AM et¹] om. A 10 lucis] om. A 11 post scilicet: habitum exp. A 13 tantum] et tunc A : tunc ut vid. L : cum M 15 quia] quae A : quoniam M 16 dicitur] om. M 19 sit] fit A 20 tunc] sic M 25 passiones] passionis M 409.25–410.1 coniuncti] compositi M

iuncti ex anima et corpore aut sint passiones alterius partis tantum.

1.1.1. Et quod sint passiones alterius partis tantum et non totius compositi, probatur primo sic: Somnus est impotentia et immobilitas, ut patet per Philosophum; ergo somnus est passio eius, quod per somnum redditur impotens. Sed nihil redditur impotens nisi corpus; ergo somnus est passio solius corporis, et, cum somnus et uigilia habeant fieri circa idem, sequitur, quod uigilia sit passio solius corporis. Quod autem per somnum tantum corpus redditur impotens, patet, quia aliquae potentiae sensitivae in somno remanent non ligatae, ut potentiae interiores.

1.1.2. Idem probatur per Philosophum primo libro De anima: Si senex acciperet oculum iuuenis, uideret sicut iuuenis; ergo debilitatio in actu uidendi est solius corporis, quoniam, si in sene uirtus uisiva debilitaretur, etsi senex haberet oculum iuuenis, non uideret ut iuuenis.

1.2. Praeterea somnus est immobilitatio; cuius igitur est immobilitatio, ergo eius est somnus. Sed immobilitatio est solius corporis; ergo et cetera. Probatio assumpti: Nam cuius est motus per se, eius est immobilitatio, quia opposita nata sunt fieri circa idem. Sed motus per se non est nisi solius corporis, nam anima non mouetur nisi per accidens.

1.3. Praeterea anima nec est nec operatur sine calore secundum Philosophum libro De morte et uita. Sed in somno calor reuocatur ad interius a partibus exterioribus; ergo partes exteriores sunt sine calore. Sed partes exteriores ligantur in somno, et eis inest somnus; ergo somnus inest corpori priuato anima, quia partes exteriores, ex quo sunt sine calore, sunt sine anima.

3–4 ut patet per Philosophum] Arist. *De somno* 1.454b4–6; 1.454b9–12 10–11 Si senex ... iuuenis] *cf.* Arist. *De an.* 1.4.408b21–22; Simon Fav., *Quaest. De somno* 101 19–20 Praeterea anima ... uita] *fort.* Arist. *De long.* 5.466a17–20

2 sint] sunt A partis] *i. m. et hic inserendum notavit L* tantum] + probatur M
5 Sed] intus autem per somnum M 6 et¹] *s. l. L, om. A* habeant] habent AL
8 tantum] solum M redditur] reditur M quia] quod AL 9 interiores] inferiores *mss*
14 est¹] enim *a. c. M* igitur] *om. M* : + somnus A 15 ergo¹] *om. AL*
16 assumpti] argumenti M Nam] namque A 19 nec²] *om. A*
calore] calores M 22 et] dum *ut vid. A*

1.4. Praeterea, quod somnus non sit passio totius coniuncti ex corpore et anima, patet, quia omnis passio totius coniuncti aduenit sibi cum motu. Sed somnus non aduenit cum motu, quia est quies membri.

2. Oppositum uult Philosophus.

3. Ad quaestionem dicendum, quod somnus et uigilia sunt passiones 5
totius compositi ex materia et forma, quoniam somnus est ligatio sensuum et uigilia est actus continuandi sensum. Cuius igitur est sensus, [non est potentia corporis tantum] <eius est> somnus et uigilia. Sed sensus non est potentia corporis tantum nec animae tantum, sed est potentia totius 10
coniuncti ex anima et corpore, quoniam animal per sensum distinguitur a non animali, et similiter actus sentiendi non est solius corporis, quia sic corpus priuatum anima posset sentire, nec est actus solius animae, quia sic posset anima sine corpore uidere et posset anima uidere sine oculo. Ideo actus sentiendi est totius compositi, et per consequens sensus est totius 15
compositi, et per consequens somnus et uigilia sunt totius compositi.

Hoc idem patet aliter, quoniam actus sentiendi diuersificatur secundum diuersitatem corporum, ut si oculus inficiatur colore nigro uel lingua humore cholericis, uisa apparent obscura et gustata amara; actus igitur sentiendi diuersificatur secundum diuersitatem corporis. Ergo non est solius animae nec solius corporis, ut probatum est prius, ergo et cetera. 20

Similiter operatio, quae est solius animae, non debilitatur propter excellens obiectum, ut patet de actu intelligendi, sed operationes sensuum

1 Praeterea] item probatur *M* quod] quia *L* 1–2 ex corpore ... coniuncti] *om. M* 3 Sed ... motu] *i. m. et hic inserenda notavit L* cum motu] et cetera *A* 6–10 ex materia et forma ... coniuncti] *om. AL* 7–8 non est ... tantum] *del. et eius est add. Ebbesen* 10 quoniam] quia *A* 11 et similiter] aliter *A* quia] + si *A* 12 sic] + (+ s.) *L* sic corpus sine anima posset uidere *AL* 13 sine ... uidere] sentire sine corpore *M* et] *s. l. M* 14 compositi] coniuncti *M* et per consequens] *om. A* 15 compositi¹] coniuncti *M* compositi²] coniuncti *M* 16 Hoc] *lectio incerta A* aliter] + item *L* quoniam] *i. m. et hic inserendum notavit L, om. A* 16–17 secundum] aliter *a. c. M* 17 colore] corpore *mss* 20 probatum est] probatur *M* 22 ut] *om. M* operationes] operationem *M*

debilitantur propter excellens obiectum. Similiter operatio sentiendi debilitatur ad debilitationem organi corporalis, sed actus intelligendi non. Videmus enim, quod uirtutes sensitivae debilitantur in senibus, sed intellectus in eis uigoratur. Senex enim est sapientior iuvene. Hoc non est, nisi
 5 quia actus intelligendi est operatio animae et actus sentiendi est operatio totius compositi, et si hoc, ergo somnus et uigilia sunt passiones totius coniuncti, quia sunt eiusdem, cuius est actus sentiendi.

Ad 1.1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod per somnum non debilitatur solum corpus, sed totum compositum ex sensu exteriori et suo
 10 organo, et ideo non solum corpus est ligatum in somno, sed etiam anima, quoniam ad potentias exteriores est ligata.

Ad 1.1.2. Ad confirmationem, cum dicitur: “Si senex acciperet” et cetera, dicendum, quod in sene non solum debilitatur organum corporale, sed etiam uirtus sensitiva in organo, quia ad debilitationem corporis sequitur
 15 debilitatio uirtutis in corpore, et ideo dico, quod, si senex solum organum corporale acciperet iuuenis absque uirtute uisiva, adhuc non uideret sicut iuuenis, et etiam si acciperet uirtutem uisivam iuuenis absque organo, adhuc non uideret ut iuuenis. Ideo dico, quod Philosophus, quando dicit “Si senex acciperet” et cetera, per oculum intelligit totum compositum ex uisu
 20 et organo corporali, quia oculus sine uisu non est oculus nisi aequiuoce.

Ad 1.2. Ad secundum dicitur, quod immobilitatio non est solius corporis nec etiam motus est solius corporis per se, sed est totius compositi ex anima et corpore. Unde, cum animal mouetur, corpus mouetur per accidens et anima similiter et totum compositum mouetur per se.

1 debilitantur] debilitatur M debilitantur propter ... sentiendi] om. A 3 debilitantur] debilitatur M senibus] sensibus a. c. L 4 sapientior] superior M nisi] enim M 5 quia] s. l. M 6 compositi] coniuncti M 6-7 et si ... coniuncti] i. m. et hic inserenda notavit L : om. A 10 solum] om. A 12 dicitur] + quod s. l. L 14 debilitationem] debiliorem M 16 uirtute] uirtutis M 17-18 et etiam ... iuuenis] om. AL adhuc non] lectio incerta M 21 dicitur] dicendum M : om. A 21-22 corporis] sequitur in A rasura 22 compositi] coniuncti M 24 totum] s. l. L, om. A

Ad 1.3. Ad tertium dicitur, quod in somno non est sic reuocatio caloris ad interius, quod partes exteriores remaneant omnino sine calore et sine anima. Sed sic est reuocatio caloris ad interius, quod calor et uirtus non influitur a sensu communi ad partes exteriores, et ideo somnus non est passio corporis sine anima. 5

Ad 1.4. Ad quartum dicitur, quod somnus acquiritur toti coniuncto per motum, quia somnus accidit cum motu euaporationis a stomacho.

<Quaestio III.3: An plantis insit somnus uel uigilia>

Tertia quaestio est, an somnus et uigilia insint plantis.

1.1. Probatio quod sic per rationes Isaac, quas recitat Albertus hic; primo sic: “Gustus est sensus alimenti et similiter tactus. Quibus igitur contingit uti alimento, eis insunt gustus et tactus.” Sed plantae utuntur alimento; ergo gustum habent et tactum et per consequens habent sensum. Sed quibus inest sensus, eis insunt somnus et uigilia; ergo somnus et uigilia insunt plantis. 10

1.2. Praeterea cuicumque inest operatio determinata a natura secundum tempus, cum excesserit tempus, in quo natum est agere, necesse est ipsum cessare a sua operatione. Sed plantis inest operatio determinata a natura secundum tempus, ut nutriri, augeri et cetera; ergo necesse est plantas aliquando cessare ab operatione. Talis cessatio ab operatione uidetur esse somnus. Istud confirmatur, quia per hanc rationem probat Philosophus, quod omni animali inest somnus, quia omne animal habet operationem determinatam a natura secundum tempus; ergo, si argumentum suum ualeat de animalibus, eadem ratione argumentum praefactum ualeat. 15

10–11 Gustus est ... tactus] Albertus Magnus, *De somno*, 1.1.3, 9:125b

1 tertium] + quod *L* dicitur] dicendum *M* : *om. A* caloris] calorum *A* **2** remaneant] remanent *AM* **3** est] *s. l. A* ad interius] *om. M* **5** sine] *lectio incerta M* **6** quartum] quam *ut vid. A* : *lectio incerta L* : quod *M* dicitur] concedo *AL* **7** euaporationis] uaporationis *p. c. (a. c. non leg.) L* **10** Quibus] quis *M* **12** consequens] conueniens *ut vid. M* **18** nutriri] nutrire *p. c. (a. c. non leg.) L* augeri] augere *L* **21** quia] quod *M* **23** praefactum] perfectum *AL*

bit de plantis.

1.3. Praeterea somnus est recessus uirtutis ab exterioribus et accessus ad interius, sicut dicit Commentator, sed, sicut recitat Albertus, nos uide-
 5 mus in tempore aestiuiali, quod flores plantarum de nocte clauduntur et
 de die aperiuntur et expanduntur. Hoc non est, nisi quia de nocte trahitur
 calor ad interius et de die ad exterius, et tunc uidetur, quod somnus et
 uigilia insunt plantis.

Et hoc posuit Isaac propter praedictas rationes et etiam posuit, quod
 in plantis est gustus et tactus, qui sunt sensus nutrimenti. Distinguit ta-
 10 men de tactu et gustu, quia quidem tactus uel gustus inest naturaliter tan-
 tum, et tales tactus et gustus insunt plantis et quidem inest naturaliter et
 per alimentum et tales tactus et gustus insunt animalibus et tamen posuit
 somnum et uigiliam inesse utrisque. Sed haec opinio non ualet, quoniam
 15 plantae non suscipiunt species sensibilibus sine materia; ergo eis non inest
 aliquis sensus, quia hoc est commune cuilibet sensui suscipere speciem
 sensibilis sine materia. Unde nec tactus nec gustus inest plantis propter
 earum terrestritatem.

1.4. Ad principale arguo aliter: Quanto aliqua uirtus est superior, tanto
 est minus fatigabilis et minus indiget quiete, sed uirtus animalis est supe-
 20 rior et nobilior quam uirtus plantae; ergo si propter fatigationem animal

2–3 somnus est recessus ... Commentator] Averroes, *Comp.* 86 3–5 sicut recitat ...
 expanduntur] *fort.* Albertus Magnus, *De veg.* 2.2.6:159; *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno*
 100 8–13 Et hoc posuit ... utrisque] Albertus Magnus, *De somno* 1.1.3, 9:125b

2 ab] *s. l. L* exterioribus] exteriori *A* 3 dicit] *om. A* 3–4 sed sicut ...
 aestiuiali] *om. AL* 3 recitat] retractio spiritus *M* 4 quod] *om. A* flores
 plantarum] *om. AL* 5 expanduntur] + plantae *A* 6 tunc] *sic M* 9 Distinguit]
 distinxit *M* 10 uel] et *AM* naturaliter] naturali *A* 11 tales] *Ebbesen* : tunc
AL : *sic M* plantis] *om. M* 12 per alimentum] animaliter *A* : alimentum *M*
 tales] *Ebbesen* : tunc *AL* : *sic M* tamen] *sic AM* : tunc *L* posuit] ponit *A*
 13 inesse utrisque] in plantis *M* ualet] uidet *M* 15–16 speciem sensibilis]
 spiritum sensibile *AM* 16 sine materia] *om. A* 18 arguo] arguitur *M* 20
 animal] *s. l. L*

indigeat quiete et tunc sibi insit somnus, per locum a maiori plantae propter fatigationem in operando indigent quiete et tunc eis inest somnus.

1.5. Praeterea per Auicennam somnus accidit animalibus propter nutrimentum. Quia in somno uirtutes recurrunt ad interius, ut melius digeratur nutrimentum, ideo partes exteriores sunt quasi insensibiles. Sed plantae recipiunt nutrimentum sicut animalia; ergo somnus est necessarius plantis sicut et animalibus. Sed natura non deficit in necessariis; ergo plantis inest somnus.

1.6. Praeterea nos uidemus, quod plantae alio modo disponuntur in hieme quam in aestate, quia in aestate uirescunt et frondescunt; in hieme autem quasi arescunt. Sed illa uiridifatio non uidetur aliud quam uigilia, et illa arefactio non uidetur aliud quam somnus.

1.7. Praeterea plantae habent sensum; ergo eis inest somnus et uigilia. Probatio assumpti: Nam omne, quod corrumpitur ab excellenti sensibili, habet sensum, quia sensibile non agit nisi in his, quae habent sensum. Sed plantae corrumpuntur ab excellenti sensibili, quia, ut dicit Theophrastus in libro De plantis, plantae corrumpuntur propter abundantiam odorum foetidorum.

2. Ad oppositum est Philosophus.

3. Ad quaestionem dicendum, quod plantis nec inest somnus nec uigilia, quia eis non inest sensus, et somnus et uigilia non insunt nisi habenti sensum. Quod autem plantae non habent sensum, patet, quia omne

3–8 per Auicennam ... somnus] *locum non inueni*; cf. Albertus Magnus, *Quaest. De animal.* 9:144.12–19 16–18 ut dicit Theophrastus ... foetidorum] *locum non inueni*

1 indigeat] indiget A tunc] sic AM somnus] + et s. l. L 2 tunc] sic M
3 accidit] accipit M 7 et] om. A 9 uidemus] dicimus M 11 autem] om.
AL uiridifatio] *An uirefactio scribendum?* aliud] aliquid M post uigilia:
somnia exp. A 12 et] nec A somnus] + ergo et cetera L 13 Praeterea]
om. A inest somnus] insunt M 14 assumpti] antecedentis *ut vid.* M 15
habet] habent M his ... habent] habens M quae] qui *ut vid.* A 17 plantis]
+ quod L 20 dicendum] + est A nec¹] non M 21 somnus] sensus *del.* L
nisi] non M 22 habent] habeant M

habens sensum habet gaudium et tristitiam, quia ex apprehensione conuenientis accidit gaudium, et ex apprehensione disconuenientis et nociui accidit tristitia. Sed plantis nec inest gaudium nec tristitia; ergo eis non inest sensus.

5 Item nulla causa somni inest plantis: non causa finalis (quia causa finalis somni est recreatio uirtutum sensituarum, sed plantae non habent uirtutes sensitivas; ergo et cetera) nec causa efficiens (quia causa efficiens somni est eleuatio uaporis ex nutrimento ad cerebrum) nec causa materialis (quia cor est causa materialis et primum subiectum somni, sed plantis
10 non inest cor) nec inest plantis causa formalis somni, quia secundum Albertum somnus est uigor et confortatio sensuum interiorum et debilitatio sensuum exteriorum et uigilia econuerso. Sed plantae nec habent sensus interiores nec exteriores; ideo plantis non inest causa formalis somni et tunc plantis, nec inest somnus nec uigilia. Tamen in plantis est aliquid
15 simile, quia reuersio caloris ad interius similis est somno, et expansio caloris ad exterius est similis uigiliae. Tamen ista accidunt plantis alia de causa, quam somnus et uigilia accidunt animalibus, quia somnus accidit animali propter uaporem eleuatum ad cerebrum et ibi infrigidatum, sed reuersio caloris ad interius accidit plantis propter frigidum exterius.

20 *Ad 1.1.* Ad primum argumentum dicendum, quod ad hoc, quod aliquid habeat sensum alimenti, non sufficit, quod utatur alimento, sed requiritur, quod simul cum hoc cognoscat alimentum, et, quia plantae non cognoscunt alimentum, ideo non habent sensum alimenti.

10–12 secundum Albertum ... econuerso] *cf.* Albertus Magnus, *De somno*, 1.1.9, 9:135a; Simon Fav., *Quaest. De somno* 102

1 habens] habet *A* **2** accidit] accipit *M* et²] aut *M* **3** accidit tristitia] accipit tristitiam *AM* **5** somni] somnum *M* **9** causa] *om.* *A* **10** cor] + ergo et cetera *M* **11** confortatio] fortatio *a. c. L* debilitatio] debilior *A* **13–14** causa ... inest] *om.* *M* **14** nec¹] non *A* Tamen] unde *M* **15** simile] + somno *M* similis ... somno] *om.* *M* **16** exterius] interius *L* **16–17** plantis ... accidunt] *om.* *M* **17** accidit] accipit *M* **19** caloris] calorum *A* accidit] accipit *M* **20** quod²] quidem *M* **22** et] *om.* *M*

Ad 1.2. Ad secundum argumentum dicendum, ut dicit Commentator secundo De anima, potentia uegetatiua est semper in actu et in perfectione postrema, et ideo non oportet potentiam uegetatiuam cessare a sua operatione. Et cum dicitur, quod omne habens operationem determinatam et cetera, dicendum, ut dicit Commentator, quod omne habens operationem determinatam secundum tempus, si ista non insit secundum naturam corporis, tunc est necesse cessare ab illa operatione; si autem insit secundum naturam corporis, tunc non oportet, quod habens operationem determinatam quiescat ab operatione, sicut patet: Motus deorsum inest graui per naturam corporis, et ideo graue non fatigatur in mouendo deorsum nec fatigaretur, si in infinitum moueretur, immo continue motus uelocitaretur. Similiter, quia calefactio inest igni per naturam corporis et per formam corporalem, ideo ignis non fatigatur in calefaciendo. Nunc autem operationes plantarum insunt eis per naturam corporis, et haec est ratio Alberti hic, qui dicit: “In illis potentiis est lassatio, in quibus motus uirtutum, quod mouet organum, non est naturalis motus organi. Sed nutrire et augmentare sunt motus naturales. Cibus enim naturaliter mouetur ad membrum sicut ad suum locum, et ideo talis motus non inducit lassationem membrum.” Propter quod non oportet, quod plantae cessent a suis operationibus, nisi cum corrumpuntur.

Ad 1.3. Ad aliud argumentum dicendum, quod in plantis de nocte est retractio caloris ad interius, sed illa retractio non est somnus, quia calor non trahitur ad interius in plantis nisi propter frigidum circumstans et non propter excessum uigiliae, quod tamen oporteret ad hoc, quod esset

1–4 ut dicit ... operatione] Averroes, *De an.* 2.5.46–47; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 100–101 5–9 ut dicit Commentator ... ab operatione] *locum non inueni* 15–19 In illis ... membrum] cf. Albertus Magnus, *De somno* 1.1.3, 9:126b

5 Commentator] compositor *M* 6–7 corporis] temporis *exp. L* 8–9 determinatam] determinatum *ut vid. A : om. M* 9 post operatione: *i vel fort. l exp. A* per] secundum *M* 14 plantarum] stellarum *A a. c. L : planetarum p.c. L* ratio] *lectio incerta L* 15 dicit] + quoniam *ut vid. M* 16–17 augmentare] augere *A* 17 mouetur] mouet *AL* 18 talis] talem *M* 20 cum] *om. L* corrumpuntur] corrumpitur *M* 24 non] *om. L* oporteret] oportet *AM* quod] *om. A*

somnus.

1.4. Ad aliud argumentum, cum dicitur, quod quanto uirtus est superior, tanto minus est fatigabilis, dicendum, quod hoc est uerum aliis existentibus paribus. Nunc autem ignis potest calefacere sine fatigatione, et
 5 sensus non potest sentire sine fatigatione. Huius causa est, quia uirtus naturalis, cuiusmodi est uirtus ignis, fortificatur per suum obiectum, sed non est sic de uirtute sensitua. Similiter uirtus nutritiua operatur sine fatigatione et uirtus sensitua non.

Ad cuius intellectum sciendum, quod anima tam in nutriendo quam in
 10 sentiendo indiget calore et spiritu tamquam instrumento. Spiritus enim, ut dicit Albertus, est corpus aereum in substantia lucidum, spissum et diaphanum. Sed alius est spiritus, quo anima utitur in nutriendo, et alius, quo utitur in sentiendo. Nam spiritus, quo animal utitur in nutriendo, est
 15 grossus et multum unitus, sed spiritus, quo utitur in sentiendo, est magis subtilis et magis dispersus in plura, sicut organa sensuum diuisa sunt. Quanto autem aliqua uirtus est magis dispersa, tanto minus agit actionem continuam, et, quanto uirtus est magis unita, tanto magis agit continuam actionem. Et, quia spiritus, quo anima utitur in sentiendo, est dispersus, ideo, cum sensibilia agunt in sensum, ex continua actione fit consumptio
 20 spirituum existentium in organis sentiendi. Ideo oportet uisum deficere aliquando a sua operatione, sed non oportet uirtutem nutritiuam deficere ab operatione, quia spiritus, quo utitur in operando, est grossus et non potest de facili consumi.

Ad 1.5. Ad aliud argumentum dicendum, quod somnus non accidit animalibus solum propter digestionem nutrimenti, sed etiam propter exces-

10–12 Spiritus enim ... diaphanum] Albertus Magnus, *De somno*, 1.1.7, 9:131b; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 104

2 quod] *om. A* 3 dicendum] + est *A* 4 paribus] partibus *M* calefacere] *lectio incerta M* 5 est] *om. A* 8 non] *om. M* 11–12 diaphanum] diaphano *M* 12 in] *om. L* 12–13 et alius ... nutriendo] quia *A* : *om. L* 14 utitur] unitur *L* 15 organa] in organis *M* 16 autem] enim *A* 19 post sensibilia: cum *exp. A* 20 sentiendi] + et *M* 22 operando] operationes *M* 24 dicendum] *om. M*

sum uigiliae et etiam propter uapores eleuatos ad cerebrum. Sed huiusmodi causae non inueniuntur in plantis.

Ad 1.6. Ad argumentum sequens patet ex dictis.

Ad 1.7. Ad ultimum dicendum, quod plantae non corrumpuntur ab odore foetido, sed a corpore habente odorem foetidum. Non tamen corrumpitur planta a tali corpore propter odorem, sed magis propter aliquam 5
materiale condicionem in isto corpore. Corpus enim habens odorem foetidum potest inficere aerem sibi propinquum, et aer infectus potest ulterius corrumpere plantam.

<Quaestio III.4: An somnus et uigilia insint omni animali>

Quarta quaestio <est>, utrum somnus et uigilia insint omni animali 10
ita, quod omne animal aliquando dormit, aliquando uigilat.

1.1. Videtur, quod non, nam quaedam animalia habent oculos semper apertos, et talia animalia numquam dormiunt, quia agente approximato passo necessario fit actio. Cum igitur oculi talium animalium, ut oculi piscium et leporis, sunt semper aperti, et uisibile semper est praesens oculis 15
talium animalium, sequitur, quod talia animalia semper uident, et per consequens numquam dormiunt.

1.2. Praeterea somnus est ligatio et immobilitatio omnium sensuum exteriorum per Philosophum et uigilia est eorundem solutio. Quibus igitur non insunt omnes sensus, eis non inest somnus, sed multis animalibus non 20
insunt omnes sensus; ergo et cetera.

1.3. Praeterea passio non inuenitur sine proprio subiecto, sed proprium subiectum somni est cor. Cum igitur non omni animali insit cor, sequitur

18–19 somnus est ligatio ... solutio] Arist. *De somno* 1.454b24–27 = Lulofs, 3.23–26

1 ad cerebrum] *om. A* **1–2** huiusmodi] huius *A p.c. L: a. c. L* **4** plantae] plantis
M **5–7** Non tamen ... corpore] quia *A: om. L* **7** enim] *om. AL* habens
odorem] *om. L* **8** inficere] corrumpere *A* potest] *om. A* **9** plantam] planta
M **10** insint] insunt *AL* **15** sunt] sint *M* **16** animalium] *om. AM* **20**
eis] eius *a. c. A* **22** sine] cum *M*

quod non omni animali inest somnus. Idem confirmatur per Philosophum in De animalibus, qui dicit, quod quoddam est animal marinum, quod conuenit cum arboribus per hoc, quod sibi non inest somnus.

1.4. Praeterea uigilia praecedit somnum, quia habitus praecedit priuationem. Possibile igitur est ante excessum uigiliae animal occupari aliqua aegritudine somnum prohibente et in illa aegritudine uitam finiri sine somno consequente, et per consequens possibile est aliquod animal <semper> uigilare et numquam dormire.

2. Ad oppositum est Aristoteles.

3. Ad quaestionem dicendum, quod nos possumus loqui de animali dupliciter: aut secundum naturam et secundum ordinem uel secundum cursum naturalem aut quantum ad ea, quae accidunt praeter naturam et praeter naturalem cursum. Loquendo de animali primo modo, sic necesse est omni animali inesse somnum et uigiliam. Et hoc dicit Philosophus sic dicens: “Necessarium cuilibet animali inesse somnum; dico autem ex suppositione necessitatem, quoniam si animal erit habens suam naturam, ex necessitate ei inesse quaedam oportet”, id est somnum et uigiliam.

Loquendo tamen de animali quantum ad illa, quae accidunt ei praeter cursum naturalem, sic dico, quod non oportet, quod omni animali insit aliquando somnus, aliquando uigilia, quia possibile est, quod animal uigilans interficiatur, antequam dormiat. Si tamen uiuat secundum tempus debitum suae naturae, oportet, quod aliquando uigilet, et aliquando dormiat. Cuius probatio est: Nam quorumcumque est aliqua operatio determinata secundum tempus a natura, si excesserint tempus, necesse est deficere.

1–3 Idem confirmatur ... somnus] *fort.* Arist. *Part. an.* 4.5.681a36–b8; *cf.* Galfridus de Aspale, *Quaest. De somno* 277 15–17 Necessarium ... oportet] Arist. *De somno* 2.455b26–28 = Lulofs, 5.23–27

3 per] in *M* 5 excessum] recessum *a. c. L* 5–6 aliqua] graui *M* 7 animal] + ae(.) *A* 10 nos] modo *L* 11 uel secundum] et *M* 14 inesse] inest *M*
15–17 Necessarium ... oportet] *lineam subducit L* 15 Necessarium] necessario *A*
inesse] inest *A* 16 erit] est *p. c. A* 17 quaedam] quidam *ut vid. A* 18
animali] + in *A* ei] si *M* praeter] propter *L* 22 uigilet] uigilat *AM*
dormiat] dormiet *L* 23 aliqua] *om. M* 24 necesse est] necessitate *A*

Unde dicit Albertus omne harmonice compositum, quam cito uadit ad excessum, tam cito tendit ad defectum. Sed omnis sensus est harmonice compositus; ergo et cetera. Unde, cum operatio sensus sit determinata secundum tempus, si animal debeat saluari et durare cum delectatione, oportet, quod aliquando quiescat, et tunc oportet, quod aliquando dormiat, et si dormiat, oportet, quod aliquando uigilet ita, quod uigilia sibi inerit uel infuit, quia omne dormiens habet uirtutem sensitiuam, et omnis uirtus sensitua aliquando est in actu sentiendi, aliter potentia ad actum sentiendi esset frustra; ergo omni dormienti aliquando inest uigilia. Potest igitur sic argui: Omni animali inest somnus uel uigilia, ut probatur in littera, et si somnus insit, uigilia aliquando inest, et si uigilia aliquando insit, ergo somnus aliquando inest; ergo omni animali aliquando inest somnus, et aliquando uigilia, et hoc loquendo de animali secundum cursum naturalem.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod quaedam animalia habent oculos semper apertos, ut illa animalia, quae uiuunt in elemento frigido et denso, ut in aqua. Talia enim animalia habent duos oculos, ne laedantur, et ideo non indigent palpebris seu uelamine oculorum, et huiusmodi animalia, quandocumque dormiunt, habent oculos apertos, et licet oculi non sint cooperti, tamen uirtus uisua potest subtrahi ab eis, et tunc sensus non est semper dispositus ad apprehendendum sensibile, quamuis oculi sint aperti. Lepus etiam habet semper oculos apertos in dormiendo propter aliam causam, et est, quia natura est multum sollicita

1–2 Unde dicit ... defectum] Albertus Magnus, *De somno* 1.1.4, 9:128a; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 102

1 quam] quantum *a. c. L* 2 tendit] descendit *A* 3 sit] est *A* 5 tunc] sic *M* 6 et] quod *AL* sibi] sic *A* 7 quia] quod *M* 8 sensitua] + est *M* 9 inest] est *M* 9–10 potest ... uigilia] *om. M* 10 probatur] probatio *M* 11 insit¹] *om. A* 12 aliquando²] *s. l. L* inest²] + igitur *A* 13 et¹] *s. l. L, om. AM* post cursum: loquendo *exp. L* 16 habent ... apertos] oculos apertos habent *A*: habent oculos super apertos *M* 17 enim] *om. A* 19 animalia] aliquando *M* 20 uisua] uisiam *p. c. M* 21 tunc] sic *M* 22 habet] habent *M* semper oculos apertos] oculos apertos habent *A*: habent oculos super apertos *M* 23 sollicita] soluta *a. c. L*: sollicitata *M*

circa conseruationem indiuidui. Cum enim aliquis peruenit ad locum terribilem uel in quo aliquod terribile imagnetur, natura causat quendam stuporem, ut indiuiduum muniatur a terribili. Sed lepus est animal melancholicum et ualde timidum; ideo natura permittit oculos eius esse apertos, ut citius percipiat, si aliquod terribile occurrat.

Ad 1.2. Ad aliud argumentum, quod in habentibus omnes sensus exteriores est somnus ligatio omnium sensuum exteriorum, et in habentibus aliquos sensus est somnus ligatio illorum sensuum; unde somnus non est ligatio omnium sensuum in quocumque animali, quia non omne animal habet omnes sensus, sed somnus est ligatio omnium sensuum, qui sunt in animali dormiente, siue illud animal habeat quinque sensus siue duos siue tantum unum.

Ad 1.3. Ad aliud argumentum, quod in habentibus cor est somnus passio cordis principaliter, et in non habentibus cor est somnus passio aliquius proportionalis. Ad confirmationem dicendum, quod quaedam animalia dicuntur uiuere ad modum plantae, quia sunt immobilia sicut plantae, et conueniunt cum plantis. Sed illa conuenientia est in partibus uetatiuae, quibus non contingit somnus, sed omne animal supra ea, quae sunt plantae, habet sensum, et ratione illius accidit somnus animalibus et non plantis.

1.4. Ad aliud argumentum patet per praedicta in positione.

<IV.>

<2.455a4>QUARE AUTEM DORMIUNT: Cum declaratum sit, quod somnus et uigilia sunt passionem totius coniuncti, et quod somnus et uigilia insunt omni animali, et quod insunt animali ratione partis sensitivae, quia non insunt plantis nec non habentibus sensum, et per hoc soluuntur tres quaestiones prius enumeratae, intentio Philosophi in hoc capitulo est in-

22 QUARE ... DORMIUNT] Arist. *De somno* 2.455a4 = Lulofs 3.36

6 argumentum] + dicendum A in] om. M 8 ligatio] i. m. et hic inserendum notavit L 11 illud] idem M : om. A 16 uiuere] uenere M 18 animal] + est L 22 DORMIUNT] + et uigilant M 23 sunt ... uigilia] om. M 26 est] om. M

quirere, cuius partis sensitivae animae somnus et uigilia sunt passiones, et uult principaliter ostendere, quod sunt passiones totius coniuncti ex primo sentiente, qui est sensus communis, et suo organo, et sunt in hoc capitulo quattuor conclusiones: Prima, quod in somno immobilitantur omnes sensus exteriores; secunda, quod praeter sensus particulares oportet ponere sensum communem; tertia, quod sensus communis simul est cum sensu tactus; quarta, quod somnus est passio sensus communis uel animalis secundum sensum communem.

<Conclusio IV.1: In somno immobilitantur omnes sensus exteriores>

Circa primam conclusionem dicit Philosophus, quod quaedam animalia habent omnes sensus, ut animalia perfecta, ut homo, bos, et quaedam animalia non habent omnes sensus; omne tamen animal habet tactum. Tactus enim est necessarius omni animali, quia tactus consistit in quadam proportione media qualitatum tangibilium et illa corrumpitur per excellentiam tangibilium et saluatur patiendo a simili et proportionali, et ideo, si animal debeat saluari, oportet ipsum habere uirtutem, per quam possit percipere excellentiam qualitatum tangibilium. Si enim talem uirtutem non haberet, nec fugeret calidum nec frigidum, et tunc statim corrumpetur. Ut igitur animal saluetur in esse, est sensus tactus sibi necessarius;

9–11 dicit Philosophus ... tactum] Arist. *De somno* 2.455a5–9 = Lulofs 3.38–4.1 12–13 tactus ... tangibilium] cf. Arist. *De an.* 3.13.435a22–3 13–16 et illa corrumpitur ... tangibilium] cf. Arist. *De an.* 3.12.434b15–19 423.18–424.2 Ut igitur ... Philosophus] Arist. *De somno* 2.455a5–9 = Lulofs, 3.38–4.1

1–2 et uult ... passiones] om. M 3 qui] quae AL suo] om. M 4 conclusiones] quaestiones M immobilitantur] immobilitatur M 7–8 quarta ... communem] om. A 10 ut homo bos] om. A et quaedam] alia manu ut vid. A 11 tamen] enim A 12 enim] om. M est] om. A in] ut M 13 post qualitatum: quas del. M 13–14 et illa ... tangibilium] om. M 14 et²] s. l. L, om. A 16 Si] om. M 17 tunc] sic M statim] + scilicet M 17–18 corrumpetur] corrumpitur A : corrumpetur M 18 Ut] nec ut vid. A saluetur] saluaretur LM

similiter gustus est necessarius omni animali, nisi sit aliquod animal ualde imperfectum, ut dicit Philosophus.

Intelligendum est hic, quod gustus uno modo accipitur pro sensu, qui est discretius alimenti conuenientis et disconuenientis, alio modo accipitur secundum quod est discretius saporis delectabilis et non delectabilis. Gustus primo modo acceptus est necessarius omni animali, quia necessarium est omni animali discernere alimentum conueniens a non conueniente, sed gustus secundo modo non inest nisi animalibus perfectis; nam cognoscere saporem alimenti non requiritur ad esse animalis, sed solum ad bene esse. Aliter possumus dicere, quod sicut phantasia est duplex, scilicet determinata et indeterminata, sic gustus est duplex, scilicet determinatus et indeterminatus. Gustus determinatus inest animalibus perfectis et gustus indeterminatus inest animalibus imperfectis.

Isto supposito probatur prima conclusio sic: Siue animal habeat omnes sensus siue quosdam, impossibile est animal dormiens sentire aliquo sensu, quia si detur, quod animal dormiens habeat usum sentiendi secundum aliquem sensum exteriorem, cum usus sentiendi sit uigilia, sequitur, quod animal dormiens uigilet. Sed hoc est impossibile; ergo illud, ex quo sequitur, scilicet quod animal dormiens sentiat per aliquem sensum. Tamen si dormiret secundum unum sensum et sentiret secundum alium, simul dormiret et uigilaret, et tunc opposita simul inessent eidem.

<Conclusio IV.2: Praeter sensus particulares oportet ponere sensum communem>

Secunda conclusio, scilicet quod praeter sensus particulares oportet

4 et] uel M 5 et] uel AM 6-8 Gustus... gustus] om. L 7 conueniens] om. A 9 ad] aliud A 11 determinata] terminata M scilicet] om. L 11-12 determinatus] terminatus M 12 et] s. l. A determinatus] indeterminatus A 12-13 perfectis... animalibus] om. A 14 prima] primo M 16 quia] quod AM usum] uisum M 17 sensum] secundum M 18 uigilet] uigilat A illud] idem M 19 sentiat] sentiens sit L Tamen] unde AM 20 dormiret] dormiet LM sentiret] sentiet A 21 dormiret] dormiet A tunc] sic M 22 conclusio] quaestio M : + probatur AL

ponere sensum communem, probatur dupliciter; primo sic: Aliquis sensus cognoscit actus propriorum sensuum, ut uisum uidere et auditum audire, sed nullus sensus particularis percipit suum actum nec actum alterius sensus; ergo oportet ponere sensum communem, qui cognoscit actus particularium sensuum. 5

Intelligendum est, quod uisus non percipit se uidere, quia actus uidendi est in uisu subiectiue, sed uisus non percipit aliquid, quod est in eo, quia sensibile positum supra sensum non sentitur.

Aliter probatur sic: Aliquis sensus percipit diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum, ut inter album et dulce, sed nullus sensus particularis potest hoc cognoscere, quia sic cognosceret extrema diuersitatis, et ita cognosceret sensibilia diuersorum sensuum; ergo oportet ponere sensum communem, qui possit cognoscere diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum. 10

Unde propter haec duo ponitur sensus communis, ut scilicet cognoscat actus propriorum sensuum et ut cognoscat diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum. 15

Sed aliquis posset dicere, quod non oportet ponere sensum communem ad cognoscendum diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum, quia intellectus potest cognoscere illam diuersitatem; unde unus sensus potest cognoscere suum sensibile et alius sensus suum sensibile et intellectus diuersitatem inter illa sensibilia. Sed illud non ualet. 20

Circa quod sunt duo declaranda: Primo, quod aliquis sensus debet percipere diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum; secundo, quod

8 sensibile ... sentitur] *cf. Arist. De an. 2.7.419a28–32*

3–4 particularis ... sensus] *om. M* 3 actum²] *om. M* 4 cognoscit] *cogitat M*
 6 est] *om. M* 8 sensum] + et in sensu *M* 9 probatur] + quaestio *M* Aliquis
 sensus] sensus communis *AL* 12 ita] nulla *L* : illa *M* 12–14 ergo oportet ...
 sensuum] *om. AL* 15 propter] *om. sed sp. rel. L* cognoscat] *cogitat M* 16
 actus propriorum ... cognoscat] *om. M* post diuersitatem: sensuum *exp. L* 18
 quod] *om. M* 20 quia] quod *L* illam] istam *M* 21 et alius ... sensibile]
om. M 22 sensibilia] *om. A* illud] idem *M* ualet] uidet *M* 24 post
 inter: illa *exp. L*

nullus sensus particularis potest hoc facere. Primum determinat Albertus sic: “Omne iudicium circa sensibilia re sensibili praesente est iudicium sensus, sed iudicium, quo dicimus album esse dulce uel non esse dulce, est circa sensibilia et sensibiler.” Ergo aliquis sensus debet illam diuersitatem percipere, cum haec diuersitas sit unum sensibile.

Hoc idem declarat Auicenna sexto Naturalium parte quarta sic: Animalia carentia intellectu iudicant diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum. Nam eligunt et prosequuntur aliquando id, quod est delectabile secundum unum sensum et relinquunt delectabile secundum alium sensum; ergo cognoscunt diuersitatem inter illa sensibilia. Aliter non appetent unum et fugerent aliud.

Secundum patet, quod nullus sensus particularis potest cognoscere diuersitatem inter sensibilia diuersorum sensuum, quoniam sic cognosceret sensibilia diuersorum sensuum, nec sufficit, quod unus sensus cognoscat unum et alius sensus aliud, et tunc quod intellectus iudicet diuersitatem, quia hoc esset simile, ac si unus homo cognosceret album ita quod non dulce, et alius econuerso. Certum enim esset, quod neuter istorum iudicaret diuersitatem inter album et dulce. Eodem modo si unus sensus percipiat unum et alius sensus aliud, non potest per hoc percipi diuersitas inter illa sensibilia. Et quod sit simile, declarat Albertus: “Nam duo sensus forma et subiecto differunt sicut duo homines.” Potentia enim uisua est alia forma a potentia auditua, et illae formae sunt in diuersis subiectis ut

2–4 Omne iudicium ... sensibiler] Albertus Magnus, *De an.* 2.4.10, 5:162.10–14 6–11 Animalia ... aliud] *fort.* Avicenna, *Lib. sex.* 4.1:2 20–21 Nam duo ... homines] Albertus Magnus, *De an.* 2.4.10, 162:40–43

1 determinat] declarant A : *lectio incerta* M 2 re] de AM : *vel fort.* de *in marg.* et *hic inserendum notavit* L 2–4 sensibili praesente ... sensibilia] *om.* L 4 et] *exp.* L illam] *istam a. c. ut vid.* L 8 prosequuntur] *persequuntur* L delectabile] *delectabilem* M 12 quod] *quia* A nullus] unus M *post* potest: *particulariter del.* A 14 cognoscat] *cognoscit* A 15 sensus] *om.* A 17 esset] + tunc M 17–18 iudicaret] *iudicet* M 19 diuersitas] *diuersitatis* M 20 declarat] *declama ut vid.* M 22 ut] et M

in diuersis organis, et tunc est simile de duobus hominibus et de duobus sensibus.

Intelligendum, quod Philosophus dicit, quod sensus communis est idem secundum substantiam et diuersus secundum esse. Omnes enim immutationes sensuum particularium terminantur ad sensum communem, sicut omnes lineae exeuntes a circumferentia terminantur in puncto, qui est centrum, et ideo Commentator secundo De anima assimilat sensum communem puncto, qui secundum se est unus et tamen diuersificatur secundum quod est principium unius et finis alterius. Unde sensus communis secundum suam substantiam est unus, sed uariatur secundum esse. Ex quo sequitur, quod est terminus immutationum diuersorum sensuum, sicut punctus in medio lineae est idem secundum substantiam, uariatur tamen secundum esse, secundum quod est principium unius et finis alterius.

<Conclusio IV.3: Sensus communis simul est cum sensu tactus>

Sed licet sensus communis sit consequens omnes sensus particulares, hoc tamen non est aequaliter, sed magis consequitur tactum, et per hoc probat Philosophus, quod sensus communis non separatur a tactu, et haec est tertia conclusio, quod sensus communis simul est cum sensu tactus ita, quod sunt in eadem parte animalis. Haec conclusio probatur: Omne habens sensum tactus habet sensum communem, et omne habens sensum communem habet tactum; ergo sunt simul. Probatio primi: Nam omne

3-4 Philosophus ... esse] Arist. *De somno* 2.455a20-22 = Lulofs, 4.17-20 7-9 assimilat ... alterius] Averroes, *De an.* 356.15-32 17 sensus ... tactu] Arist. *De somno* 2.455a22-24 = Lulofs, 4.20-23

1 organis] *lectio incerta M* tunc] sicut A : sic M post simile: in diuersis exp. L 1-2 hominibus ... sensibus] sensibus sicut de duobus hominibus A : hominibus et de duobus sensibilibus L 3 Intelligendum] + est M 7 sensum] secundum M 10 unus] unius M 11 quo ... est] quo est A : hoc quod est M 12-13 uariatur] *rasura in A sequitur* 13 secundum esse] om. A est] om. A principium] primum ut vid. M 16 per] s. l. L, om. A 21 tactum] sensum tactus A primi] *lectio incerta M* Nam] om. A

habens tactum non solum tangit, sed etiam sentit se tangere; sed non sentit se tangere nisi per sensum communem; ergo omne habens tactum habet sensum communem. Similiter omne habens sensum communem habet tactum, quia omne animal habet tactum. Ex quo patet, quod quam cito
 5 aliquid habet sensum tactus, habet sensum communem. Generato enim corde in habentibus cor uel proportionali in non habentibus ipsum, quod est prima pars in animali, statim inest sensus tactus; ergo et sensus communis secundum eandem partem, cum adhuc non sit alia pars generata. Ergo sensus communis est in eadem parte corporis cum tactu, ut in corde; et hoc dicit Commentator hic, quod sensus communis est in corde et
 10 cerebrum est unum instrumentorum hanc actionem complementium.

<Conclusio IV.4: Somnus et uigilia sunt passiones sensus communis uel animalis secundum sensum communem>

Quarta conclusio, scilicet quod somnus et uigilia sunt passiones sensus communis uel animalis secundum sensum communem, probatur dupliciter; primo sic: Somnus et uigilia insunt omnibus animalibus; cum igitur
 15 sint passiones partis sensitivae, oportet, quod sint passiones alicuius sensus, qui inest omnibus animalibus. Sed sensus communis inest omnibus animalibus, quoniam tactus inest omnibus animalibus, et cuicumque inest tactus, eidem inest sensus communis; ergo somnus et uigilia sunt passiones sensus communis.

20 Secundo sic: Somnus est passio illius sensus, quo cessante a sua operatione necesse est omnes alios sensus cessare. Sed nullus sensus particu-

10–11 sensus ... complementium] Averroes, *Comp.* 85.55–56

2–3 communem ... sensum¹] *om. sed sp. rel. A* 4 quo] hoc *M* 6 corde] cordis *M* 7 statim] stanti *M* inest] et est *M* 8 eandem partem] eadem parte *M* alia] aliqua *M* 10 Commentator] compositor *M* post est: in eadem parte corporis *exp. L* 11 hanc] hunc *ut vid. A* 15 passiones¹] passio *M* partis] animae *A* oportet] sed *M* 16 inest¹] est *a. c. M* 17 animalibus¹] *om. A* 18 eidem] ei *A* 20 Secundo sic] item sic *M*: secundo *L* 21 nullus] unus *M*

laris est huiusmodi, quoniam non est necesse nec possibile simul agere – secundum actum perfectum, scilicet – omnes sensus, quia intensio in actu unius remittit actum alterius; ergo somnus et uigilia non sunt passiones alicuius sensus particularis. Sed cessante sensu communi a sua operatione, ut quando non influit uirtutem ad sensus exteriores, tunc omnes alii 5 sensus cessant a suis operationibus; ergo somnus et uigilia sunt passiones sensus communis.

Sed quia dictum est somnum esse impotentiam sensus et uacationem ab actu sentiendi, posset aliquis credere, quod omnis huiusmodi uacatio esset somnus. Ideo Philosophus hoc remouet dicens, quod non omnis uacatio sensus est somnus, sed solum illa, quae est secundum cursum naturae, ut scilicet propter excessum uigilandi, qui fit circa sensum communem. 10

Plures enim sunt impotentiae sentiendi, quarum nulla est somnus. Contingit enim, quod sit defectio animae in potentia sentiendi, cum propter uehementem cogitationem et attentionem animae spiritus et calor trahitur ad interius ab organis sensuum exteriorum. Est etiam defectio animae, quando aliquis aegrotans in ultimo statu uitae suae <***> propter debilitatem corporis non potest anima in organo corporeo exercere operationes sentiendi. Tunc enim ipsa anima est abstrahens uires suas a corpore, et utitur quasi speculatione separata, et multa uidet, quae prius non potuit uidere. Et quia in ultimo statu uitae anima abstrahit uires suas a corpore et est in separari a corpore, nec est tantum immersa materiae sicut prius, propter hoc est forte uerum, quod communiter dicitur, quod homines ante mortem uident bonos spiritus et malos. Anima enim non 25 impeditur a cognitione substantiarum separatarum nisi ex coniunctione

10–13 Ideo Philosophus ... communem] Arist. *De somno* 2.455b8–13 = Lulofs, 5.2–8

1 *post possibile verbum quod non leg. add. A* 2 scilicet] sensum *a. c. L* : secundum *ut vid. p. c. L* in actu] *om. L* 8 quia] quis *ut vid. M* dictum] *om. M* 9 sentiendi] sensi *et post hoc dicitur exp. ut vid. A* 10 hoc] hic *a. c. L* 11 illa] ista *AM* quae] quod *M* secundum] *om. M* 16 attentionem] acceptionem *M* 17 etiam] autem *M* 24 hoc] *om. A* 26 substantiarum ... coniunctione] *om. A*

eius cum corpore. Ideo modicum ante mortem, cum tunc non uniat anima corpori tantum sicut prius, potest habere cognitionem substantiarum separatarum, quarum cognitionem prius non habuit.

Adhuc sunt aliae impotentiae sentiendi, quoniam in diuersis partibus
 5 cerebri fiunt diuersae species dementiae, ut in anteriori parte cerebri phrenesis, quae prouenit ex superfluitate caloris, et alia species in parte posteriori ex superfluitate sanguinis, et tunc accidit impotentia sentiendi ex uehementia motus animae circa partem illam, in qua est talis dementia. Similiter aliquando fit impotentia sentiendi, quoniam uenae et meatus,
 10 per quos spiritus ascendunt ad caput uel descendunt a capite, clauduntur per compressionem uel alio modo, et illa impotentia sentiendi non est somnus. Non igitur est omnis impotentia sentiendi somnus, sed solum impotentia primi sensitiui, scilicet sensus communis, et haec est intentio huius capituli.

<*Quaestio IV.1: An somnus prius insit animali quam uigilia*>

15 Circa illud capitulum quaeritur primo, an somnus prius insit animali quam uigilia.

1.1. Quod probatur sic: Nam potentia et actus si sint in eodem, potentia praecedit actum. Sed uigilia importat actum sentiendi (eodem enim cognoscimus uigilantem et actu sentientem), sed somnus importat poten-

17–18 Nam ... actum¹] cf. Arist. *De somno* 1.454a7–11 = Lulofs, 1.34–2.4 18–19 eodem ... sentientem] cf. Arist. *De somno* 1.454a1–2 = Lulofs, 1.25–28

1 corpore] + et M 2 corpori] cum corpore A 3 quarum] quare M 4 impotentiae] potentiae AL 6 caloris] colere M 6–7 posteriori] exteriori M
 7 accidit] accipit 8 illam] istam M 9 aliquando] autem A : quando a. c. M
 quoniam] quando AM 10 ascendunt] ascendit A caput] capiendum M 11 et] in M
 12 Non igitur ... somnus] iter. A est] om. M somnus] a. c. L
 13 sensitiui] somni M post scilicet: i (fort. id est) exp. A 13–14 et haec ... capituli] om. A
 15 illud] istud A : idem M prius] primus a. c. ut vid. L 17 Quod ... sic] uidetur quod sic A : quod sic arguitur M 18 praecedit] praecedet A enim] om. AL

tiam ad sentiendum; dormiens enim se habet ad actu sentientem, sicut sciens se habet ad actualiter considerantem. Cum ergo somnus sit potentia et uigilia actus, sequitur, quod somnus praecedit uigiliam sicut potentia actum.

1.2. Praeterea somnus est immobilitatio sensuum exteriorum, sed, cum animal primo generatur, habet omnes sensus immobilitatos, ergo tunc sibi inest somnus; et non praefuit uigilia, ergo et cetera. 5

1.3. Praeterea Philosophus in De animalibus dicit, quod animal, cum generatur, prius dormit quam uigilat, et sua ratio est: Omne, quod transit de extremo ad extremum, prius est in medio, quam in extremo. Sed somnus est medium inter puram potentiam uitae et purum actum uitae; ergo priusquam purus actus uitae ut actus sentiendi inest animali, oportet, quod sibi prius insit somnus; ergo somnus praecedit uigiliam. 10

2.1. Ad oppositum: Habitus praecedit priuationem. Somnus est priuationis et uigilia habitus; ergo uigilia praecedit somnum. 15

2.2. Praeterea per Philosophum somnus est impotentia sensuum propter excessum uigiliae; ergo excessus uigiliae praecedit somnum, et si hoc, ergo uigilia praecedit somnum.

3. Ad quaestionem dicendum, quod uigilia praecedit somnum, quia per Commentatorem somnus est recessus caloris et spiritus ab organis 20

1–2 dormiens ... considerantem] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 107 8–9 Philosophus ... uigilat] Arist. *De gen. an.* 5.778b20–779a1 9–13 Omne quod ... uigiliam] cf. Albertus Magnus, *Quaest. De animal.* 19:303.67–71 14–15 Habitus praecedit ... somnum] cf. Albertus Magnus, *Quaest. De animal.* 19:303. 64–66 16–17 per Philosophum ... uigiliae¹] Arist. *De somno* 1.454b4–6 = Lulofs, 2.34–36 431.20–432.1 somnus est ... corporis] Averroes, *Comp.* 86

1 enim] om. AL actu] actum AL : actualiter M sentientem] + sicut sentiens se habet ad actum sentientem AL sicut] similiter A 2 sciens] sentiens L actualiter] + sentientem A 3 sequitur] uidetur M 6 habet ... immobilitatos] om. AL 7 et¹] ergo A : om. M 9 generatur] generetur M 10 de] ab M ad] in M 11 purum] impurum M 13 sibi] om. A insit] infuit M 16–18 Praeterea ... somnum] om. L 16–19 Praeterea ... somnum] om. A

exteriorum sensuum ad interius corporis. Sed nihil recedit ab aliquo, quod non praefuit in eodem; ergo ante somnum in organis exterioribus fuerunt spiritus et calor. Sed illa non sunt sine actu sentiendi; ergo ante somnum fuit actus sentiendi, et per consequens uigilia praecedit somnum.

5 Unde intelligendum est, quod spiritus existentes in organis sensuum sunt substantiae liquidae, subtiles et calidae, et ex continua actione sensibilibus in sensus ipsi spiritus euaporant et resoluuntur, et facta tali resolutione fit debilitatio sensuum et, nisi aliquid esset restaurans deperditum in ipsis, animal statim moreretur. Natura igitur intendens conseruationem
10 animalis transmittit illos spiritus debilitatos ad primum sensituum, et ex hoc contingit in frigidatio in membris exterioribus, et sic immobilitatio et somnus.

Unde secundum Albertum quattuor sunt causae somni – duae ex parte animae et duae ex parte corporis – et ex quacumque causa accidit somnus,
15 semper uigilia praecedit somnum. Una causa est digestio nutrimenti; nam anima reuocat spiritus ad interius tempore et loco digestionis et spiritus retracti ad interius calefaciunt partes interiores et confortatur digestio, et ex illa retractione contingit immobilitatio sensuum exteriorum, et tunc fit somnus. Et dicit Albertus, quod isti spiritus reuocati ad interius aliquando
20 non inueniunt nutrimentum sufficiens, in quod agere possunt. Contingit igitur, quod agant in humidum proprium consumendo ipsum, et ex hoc contingit exsiccatio in animalibus, et ideo dicit Albertus, quod in illis, qui

13–14 secundum Albertum ... corporis] Albertus Magnus, *De somno* 1.2.4, 9:144a-144b
19–20 dicit Albertus ... possunt] Albertus Magnus, *De somno* 1.1.8, 9:134b; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 109 432.22–433.2 dicit Albertus ... debilitatio] *locum non inueni*; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 109

1 recedit] *recepit M ab] s. l. L quod] om. M 3 somnum] somno M 4 fuit] fit M 5 existentes] lectio incerta M organis] ordinis M 8 sensuum] spirituum M 9 statim] instanti M 10 illos] istos AM 11 contingit] conuenit A sic] est A : tunc L immobilitatio] mobilitatio M 13 duae] duo L 14 duae] alia exp. L 15 Una] om. M 16 loco] loquendo A 18 retractione] retractatione A tunc] sic M 22 contingit] om. A*

consueti sunt dormire ante prandium maxime accidit desiccatio et debilitatio. Et aliquando contingit, quod spiritus interius inueniunt nutrimentum sufficiens, in quod agere possunt. Illud tamen nutrimentum est ualde grossum, et tunc ex illo resoluitur quidem fumus, qui perueniens ad organa sensuum priuationem facit in ipsis, et ideo contingit aliquando, quod homines euigilant per talem priuationem. 5

Alia causa huius immobilisationis ex parte animae est profunda cogitatio. Quando enim homo cogitat profunde, calor et spiritus trahuntur ad interius ad confortandum cogitatum, et tunc immobilitantur sensus exteriores et fit somnus. Unde dicit Commentator, quod aliqui homines ita profunde cogitant, quod uidentur quasi mortui, et isti, ut dicit Albertus, uident secreta et mirabilia huius mundi. 10

Et alia est causa ex parte animae, ut puta maxima delectatio in sensu exteriori, ut si aliquis audiat sonum delectabilem, concurrunt multi spiritus ad locum illum, ex quo contingit resolutio et consumptio spirituum, propter quod retrahuntur ad interius. Unde, sicut recitat Albertus, reges et magnates secundum praeceptum Pythagorae praecipiebant, ut serui moliter canerent, cum irent cubitum. 15

Ex parte corporis sunt duae causae: una labor corporalis – nam per laborem corporalem fit maxime consumptio et debilitatio et deperditio spirituum et, nisi esset confortans ipsos, totaliter deficerent et moreretur animal, et ideo calor et spiritus trahuntur ad interius per laborem corpo- 20

10–11 dicit Commentator ... mortui] Averroes, *Comp.* 82.32–83.37 **11–12** isti ... mundi] *locum apud Albertum non inueni; cf.* Averroes, *Comp.* 82.27–38 **16–18** reges ... cubitum] Albertus Magnus, *De somno* 1.2.4, 9:144b

1 accidit] contingit *A* **1–2** et debilitatio] *om. M* **2–3** nutrimentum] + est ualde grossum *M* **3** Illud] idem *M* **5** quod] quidem *M* **6** priuationem] *lectio incerta A* **7** immobilisationis] immobilis *A* **9–10** exteriores] interiores *A* **10** Unde] ut *A* Commentator] compositor *M* homines] *om. A* **11** isti] ibi *ut vid. L* **13** Et] *om. M* sensu] sensuum *M* **14** aliquis] quis *M* delectabilem] delectabile *A* concurrunt] quo currunt *M* **15** spirituum] + et *A* **16** Albertus] alterius *a. c. A* reges] rege *M* **17** Pythagorae] pictagorae *AL* **18** canerent] *om. L* **20** maxime] mag(a) *M* **21** ipsos] eos *A*

ralem.

Alia causa ex parte corporis est euaporatio nutrimenti.

Sic igitur patet, quod uigilia semper praecedit somnum, quia uniuer-
saliter somnus fit ex retractione caloris et spiritus ad interius, et quod
5 retrahitur ab aliquo, praeeexistit in illo; ergo ante somnum in organis ex-
terioribus erant spiritus et calor. Sed uigilia non est nisi praesentia caloris
naturalis in sensibus exterioribus; ergo et cetera.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod somnus non impor-
tat formaliter potentiam ad sentiendum, sed recessum caloris et spiritus
10 ab exterioribus ad interius, et ideo non oportet somnum praecedere uigiliam,
sicut potentia praecedit actum, quia sicut dormiens est potens uigilare, sic
uigilans est potens dormire, et ideo somnus non magis importat potentiam
ad uigilandum quam uigilia ad dormiendum.

Ad 1.2. Ad secundum, quod somnus est immobilitatio sensuum: Sed
15 non est quaecumque immobilitatio, sed illa, quae est propter excessum
uigiliae.

Ad 1.3. Ad ultimum dicitur, quod in principio, quando animal habet
esse, uirtutes sensitiuae immobilitantur, sed non per somnum, sed prop-
ter imperfectionem ex parte corporis, nec est uerum, quod animal tunc
20 dormit, sed habet modum dormientis.

**<Quaestio IV.2: An somnus sit passio sensus communis uel
alicuius sensus particularis>**

Consequenter quaeritur, ratione cuius partis somnus insit animali, et
quaeritur, an somnus sit passio sensus communis uel alicuius sensus par-
ticularis.

1.1. Probatur primo, quod sit passio tactus; nam per Philosophum in

3 uigilia] + et somnus AM praecedit] percepit M 3-4 uniuersaliter] utiliter
M 4 quod] *i. m. et hic inserendum notavit A* 5 ante] an M 17 dicitur] *om.*
M quod] + est M 18 esse] *i. m. et hic inserendum notavit L* immobilitantur]
immobilitatur *ut vid. A* sed] + esse L 21 insit] inest A 22 alicuius] actus
M 24 Probatur] probato *a. c. (lectio incerta p. c.) L*

littera somnus est passio primi sensitiui. Sed sensus tactus est primus inter omnes sensus; ergo somnus est passio sensus tactus.

1.2. Praeterea in somno ligantur omnia membra animalis; ergo somnus est passio illius sensus, qui per omnia membra diffunditur. Huiusmodi est sensus tactus; ergo et cetera. 5

1.3. Praeterea somnus est passio illius uirtutis, quae nata est pati ab his, quae causant somnum. Sed somnus causatur ab actione qualitatum tangibilium, quae cognoscuntur a tactu; ergo somnus est passio sensus tactus.

1.4. Praeterea, quod somnus sit passio alicuius sensus exterioris, uide- 10
tur. Nam somnus est passio illius uirtutis, quae ligatur et debilitatur per somnum. Huiusmodi est sensus exterior. Nam in somno fortificatur uirtus interior et debilitatur uirtus exterior; ergo somnus est passio uirtutis exterioris et non est passio sensus communis, cum sensus communis sit uirtus interior. 15

2. Ad oppositum est Aristoteles.

3. Ad quaestionem dicendum, quod somnus est passio communis sensus. Cuius ratio est: Nam in somno ligantur omnes sensus exteriores; ergo necesse est aliquid primo ligari, super quo fundantur sensus particulares. Huiusmodi est sensus communis. Nam per Philosophum secundo De ani- 20
ma sensus communis est uelut centrum, quoniam se habet ad sensus particulares, sicut centrum in circulo se habet ad lineas exeuntes a centro ad circumferentiam, et ideo sensus communis est id, quod primo ligatur in

1 somnus ... sensitiui] Arist. *De somno* 2.455b8–13 = Lulofs, 5.2–7 20–23 Nam per ... circumferentiam] Arist. *De an.* 2.7.431a10–11; cf. Galfridus de Aspale, *Quaest. De somno* 302

2 passio] priuatio a. c. M 6 Praeterea ... est¹] *lineam subducit M* 7 ab] ex M 8 cognoscuntur] cognoscantur L : cogitatur M 10 Praeterea ... actus] *lineam subducit M* sit] est A alicuius] actus M 12 exterior] exterioris L 13 et] om. M 15 interior] exterior M 16 Ad ... est] *lineam subducit M* 19 primo] om. M particulares] exteriores A 20–21 Nam ... communis] om. M 21 quoniam] + ad M 21–22 sensus particulares] sensum particularem A 23 ideo] idem M id] illud A : idem L

somno.

Item somnus est passio illius sensus, quo cessante a sua operatione cessant omnes alii sensus a suis operationibus, sed nullo sensu cessante particulari a sua operatione oportet propter hoc alios sensus cessare a suis operationibus. Aliquis enim potest uidere, etsi non audiat, et <audire>, etiam si non tangat secundum actum, et sic de ceteris. Ergo somnus non est passio actus sensus particularis, sed cessante sensu communi a sua operatione cessant omnes alii sensus a suis operationibus. Ergo somnus est passio sensus communis.

Unde intelligendum, quod sensus communis est inter sensus exteriores et interiores sicut nubes inter nos et solem. Unde, sicut nubes prohibet lumen solis uenire ad nos et facit ipsum reflecti uersus solem, sic sensus communis ligatus prohibet influentiam caloris et spiritus prouenire ad sensus exteriores et facit ipsum reflecti ad sensus interiores. Unde sensus communis inter alios sensus est sicut princeps, cui omnes alii sensus innituntur. Ideo sensu communi uacante et cessante a sua operatione cessant omnes alii sensus a suis operationibus.

Ad 1.1. Ad primum argumentum, cum dicitur, quod tactus est primus sensus, dicendum, quod unus sensus dicitur esse alio prior tripliciter: Aut quantum ad uitae necessitatem aut quantum ad immediatam uirtutis influentiam aut quantum ad cognitionem. Quantum ad uitae necessitatem est tactus prior aliis sensibus, quia est principium aliorum sensuum conseruans alios sensus in esse, et ipso destructo destruuntur omnes alii sensus. Destructo enim alio sensu non propter hoc destruitur sensus tactus;

2 Item ... est] *lineam subducit M* 3 alii] alius *p. c. A : post alii: partes del. M* nullo] amisso *L* 4 alios] aliquos *M* 5 operationibus] *om. A* 5-6 et etiam si] etsi etiam *L* 5 audire] *add. Ebbesen* 6-8 Ergo ... operationibus] *om. A* 7-9 actus sensus ... passio] *om. L* 10 Unde ... est] *lineam subducit M* intelligendum] + est *M* 12 sic] sicut *a. c. A* 13 communis] *om. M* 14 et facit ... interiores] *om. A* Unde] *lectio incerta A* 16 communi] quasi *M* 18 Ad primum] *lineam subducit M* 19 dicendum ... tripliciter] *lineam subducit M* dicendum] + est *A* esse] *i. m. et hic inserendum notavit L* 23 alios] omnes *M* 24 enim] autem *A* : tamen *M* sensus] *s. l. L, om. AM*

est enim tactus tamquam custos totius corporis. Sed quantum ad immediatam uirtutis influentiam est sensus communis prior aliis et quantum ad cognitionem est uisus prior aliis, quia plures rerum differentias nobis ostendit. Cum igitur dicitur, quod somnus est passio primi sensitiui, hoc est intelligendum de sensu, qui est prior quantum ad influentiam uirtutis. 5

Ad 1.2. Ad secundum, quod, etsi ligamentum totius corporis sit somnus, non propter hoc oportet, quod sit passio alicuius extensi per totum corpus, sed sufficit, quod sit passio actus, quo ligato ligantur omnia membra corporis.

Ad 1.3. Ad tertium dicendum, quod sensus communis patitur ab his, quae causant somnum, quia immobilitatur per illa et etiam cognoscit illa, quia cognoscit sensibilia omnium sensuum particularium. 10

Ad 1.4. Ad quartum dicendum, quod in somno non solum debilitatur uirtus exterior, sed primo et principaliter debilitatur uirtus interior, scilicet sensus communis. Unde, licet quidam sensus interiores, ut phantastica et memoratiua, soluantur in somno, quae uirtutes sunt retentiuae specierum sensibilibium, et etiam aestimatiua, quae percipit species non sensatas, tamen sensus communis, qui est receptiuus specierum sensibilibium, ligatur in somno. 15

<Quaestio IV.3: Cuius partis somnus sit passio, utrum sit cordis>

Quaeritur, cuius partis corporis somnus sit passio, utrum sit cordis. 20

1.1. Videtur quod non; nam somnus est passio illius partis, cuius uirtus

3-4 plures ... ostendit] Arist. *De sensu* 1.437a6-8; *Metaph.* 1.980a24-27

2 et] sed AL 4-6 somnus est passio ... etsi] om. A est passio ... ligamentum] om. L 4 somnus] i. m. et hic inserendum notavit L 4-5 hoc ... quantum] lineam subducit M 5 influentiam] fluentiam M 7 alicuius extensi] alicuius extensim L : actus extrinsim M 8-9 post membra: eius exp. L 10 Ad tertium] lineam subducit M patitur] pati A 11 cognoscit] contingit ut vid. M illa] ista M 15 quidam] quidem A, quid M 16 soluantur] saluantur AM 17 percipit] praecipit M 18 sensibilibium] sensualium M 20 sit²] scilicet AL cordis] + et L

ligatur in somno. Sed uirtus cordis non ligatur in somno, quia cor in somno influit calorem et spiritum ad alias partes; ergo somnus non est passio cordis.

1.2. Praeterea somnus est uinculum sensus quantum ad eius operationes, sed cor non est principium sensus quantum ad eius operationes. Sed cerebrum est principium sensuum quantum ad operationes sensuum; ergo somnus est passio cerebri et non cordis.

1.3. Praeterea somnus causatur ex frigiditate, ut ex hoc, quod uapores ascendentes ex nutrimento infrigidantur. Cuius igitur est causare frigiditatem, eius est somnus passio. Sed cerebrum, ex quo est membrum frigidissimum, maxime causat frigiditatem; ergo somnus est passio cerebri. Illud potest sic confirmari: Sicut est in maiori mundo, sic debet esse in mundo minori. Sed sic est in maiori mundo, quod coagulatio impressionis, ut niuis et grandinis est in parte superiori, ergo sic debet esse in minori mundo, ut in animali, quod in superiori parte animalis debent uapores coagulari. Sed somnus fit per coagulationem et infrigidationem uaporis; ergo somnus debet fieri principaliter in superiori parte animalis.

2.1. Ad oppositum. Somnus est passio communis sensus et sensus communis est in corde; ergo somnus est passio cordis.

2.2. Praeterea idem est principium motus et quietis. Sed cor est principium motus animalis; ergo est principium quietis. Sed somnus est quies animalis; ergo cor est principium somni, ergo somnus est passio cordis.

3. Ad quaestionem dicunt quidam, quod somnus est passio cerebri, et quidam, quod est passio cordis. Dicentes tamen, quod est passio cerebri, dicunt hoc, quia somnus causatur ex eleuatione uaporum ad cerebrum. Cum enim uapores eleuantur ad cerebrum et ibi infrigidantur, fiunt ua-

12–13 Sicut est ... minori] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 126

1 Sed ... somno²] *om.* A 2 calorem] calore M 4 eius] illius A 8 ex¹] a A
 11 frigidissimum] frigidum *ut vid.* M 12 Illud] id M 15 uapores] uigilare
ut vid. M 16 uaporis] uaporum M 21–22 ergo ... animalis] *om.* AL 23
 quidam] quidem *mss* 24 quidam] quidem L *ut vid.* M tamen] *om.* M 25
 uaporum] *om.* M 26 Cum enim ... cerebrum] *om.* M eleuantur] eleuentur A
 infrigidantur] infrigidatem M

pores grandes et descendunt propter grauitatem et obturant meatus spirituum et impediunt, ne sensus communis possit influere uirtutem ad sensus exteriores. Et ideo dicunt, quod cerebrum est primum principium somni, et propter hoc est, quod animal parui cerebri, ut uolatile, aut sicci cerebri, ut canis, minus dormiunt quam homo, cuius cerebrum est magis frigidum et humidum. Sed dicunt isti, quod cor est principium somni et omnium actionum sentiendi quantum ad originem et quantum ad actum primum. Sed cerebrum est principium sensuum quantum ad operationem et quantum ad actum secundum, et, quia somnus est immobilitatio sensuum quantum ad operationem et quantum ad actum secundum, ideo dicunt, quod somnus est passio cerebri.

Et alii dicunt, quod somnus est passio cordis principaliter ita, quod inter partes corporales principaliter habet fieri in corde, et hoc est, quia cor est principium motus omnium sensuum. Ideo est principium quietis, et tunc est principium somni. Et similiter sensus communis, cuius somnus est passio, est in corde; ideo somnus est subiectiue in corde.

Sed neutra istarum opinionum ualet. Nam ex quo somnus est ligatio sensuum et non solum unius sensus, sed cuiuslibet sensus, oportet, quod somnus sit ubicumque ligatur sensus, et tunc, cum in somno ligentur omnes sensus, oportet, quod somnus sit in organo cuiuslibet sensus; ergo non est ponere, quod somnus sit solum in cerebro nec etiam solum in corde. Similiter uigilia consistit in actu sentiendi, cum igitur actus sentiendi sit in organo cuiuslibet sensus, oportet, quod in quolibet organo sensus sit uigilia. Cum igitur somnus et uigilia habent fieri circa idem, sequitur, quod somnus habet esse in organo cuiuslibet sensus; ergo non solum habet esse in cerebro nec solum in corde.

6 frigidum] frigiditatem *M* Sed] *om. M* isti] tamen *M*: *om. L* 8 primum] principium *AM*: *ut vid. L* Sed] est *M* operationem] originem *a. c. M* 10 post ideo *verbum quod non leg. del. A* 11–12 cerebri ... passio] *om. M* 13 est] *om. M* 15 tunc] sic *AM* similiter] sic *A* 16 ideo ... corde²] *om. AL* 18 sed ... sensus] *om. M* 19 tunc] sic *M* 22 Similiter] sicut *AL*: *ut vid. M* in¹] *om. A* 23 quolibet organo] organo cuiuslibet *A* 25 esse²] *om. M* 26 nec] + etiam *M*

Ideo dicendum, quod somnus subiectiue est in dormiente et non est determinate in una parte corporis ita quod non in alia. Cuius ratio est, quoniam uigilia et somnus habent fieri circa idem subiectum, sed uigilia habet esse in toto corpore, quoniam uigilia consistit in actu sentiendi, et in
 5 qualibet parte corporis est actus sentiendi, uel saltem quaelibet pars animalis in uigilando est disposita ad sentiendum in actu. Cum igitur uigilia consistat in actu sentiendi uel in dispositione ad actum sentiendi, patet, quod uigilia habet esse in toto corpore, et per consequens somnus habet esse in toto corpore. Verumtamen cor est principalis pars animalis et a
 10 corde influitur uirtus cuilibet alteri parti. Ideo cor est primum principium sentiendi, et ideo uigilia habet principaliter esse in corde, et ideo somnus habet principaliter esse in corde.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod uirtus cordis ligatur in somno sic, quod in somno non procedunt calor et spiritus a corde ad
 15 partes exteriores, et ideo uirtus cordis, quae consistit in actu sentiendi, ligatur in somno, quamuis cor non ligetur quantum ad operationes animae uegetatiuae.

Ad 1.2. Ad secundum argumentum dicendum, quod cor non solum principium sensuum est quantum ad actum primum sed etiam quantum
 20 ad actum secundum, scilicet quantum ad operationes.

Ad 1.3. Aliae rationes probant, quod cerebrum est causa effectiua somni, et rationes in oppositum concludunt, quod cor est primum principium materiale somni, non tamen concludunt, quod somnus habeat esse solum in corde.

<Quaestio IV.4: Utrum primum sensitium sit in corde>

25 Iuxta illud quaeritur, utrum primum sensitium sit in corde.

1 est in] et M 3 quoniam] quia A 4 esse] om. M 6 disposita ad] dispositas a M 8 habet] om. M 10 cuilibet] cuiuslibet L 18 argumentum] om. AL dicendum] om. M non] + est M 19 etiam] lectio incerta A 20 ad²] + actum M 22 et] ad ut vid. A 23 habeat ... solum] habet omne solummodo M 25 instat idem] lineam subducit A Iuxta] instat AL illud] idem mss sensitium] sensuum M

1.1. Videtur, quod non; nam primum sensitivum est in illa parte, ubi spiritus sunt magis proportionales ad operationem sensuum complendam, sed spiritus sunt magis proportionales in cerebro, quia quanto spiritus habent caliditatem magis temperatam, magis sunt proportionales. Sed magis temperatam caliditatem habent in cerebro, quia per frigiditatem cerebri 5 temperatur caliditas, et in corde est calidum excellens.

1.2. Praeterea Avicenna dicit, quod primum sensitivum est in anteriori parte capitis medullosa; ergo non est in corde.

1.3. Praeterea ibi est primum sensitivum, ubi est primum principium nervorum. Quia nervi sunt organa sensuum, primum principium nervorum est in cerebro; ergo et cetera. 10

2. Oppositum dicit Commentator hic. Dicit enim, quod sensus communis est in corde, et hoc probatur per rationem sic: Determinatus sensus est in determinata parte corporis; ergo videtur, quod in parte corporis simpliciter prima oportet esse virtus simpliciter prima. 15

3. Ad conclusionem dicendum, quod per primum sensitivum possumus duo intelligere. Uno modo dicitur illud esse sensitivum primum, ad quod terminantur immutationes omnium sensuum; alio modo dicitur illud sensitivum primum, ad quod immediate terminantur immutationes trium sensuum, scilicet visus, auditus et olfactus. Primum sensitivum primo modo dictum est in corde, sed primum sensitivum secundo modo dictum est in cerebro. 20

Ratio primi est, quia cor est prima pars, quae generatur inter partes animalis, et corde generato est ibi tactus, quia si pungatur, retrahit se.

7–8 Praeterea ... medullosa] Avicenna, *Lib. sex.* 5:8, 181–182 12–13 dicit Commentator ... corde] Averroes, *Comp.* 84.54–85.3 16–22 Ad conclusionem ... cerebro] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 155

1 Videtur] *om. A* sensitivum] sensuum *M* 2 proportionales] proportionalis *M* 4–5 magis ... temperatam] *om. A* 7 sensitivum] sensuum *M* 8 parte] *om. M* 9 ubi] ibi *M* 10 Quia ... principium] *om. M* post sensuum: secundum *exp. L* 10–11 nervorum] *om. AM* 13 probatur] probat *M* 14 ergo ... corporis] *om. A* 15 oportet] debet *M* 17 illud] idem *M* 18 illud] idem *M* 21 secundo] secundum *M*

Quod non esset, nisi esset ibi tactus, et si tactus, ergo sensus communis, quoniam habens tactum non solum tangit, sed percipit se tangere, quod non fit nisi per sensum communem; ergo sensus communis est in corde, antequam aliae partes animalis generentur. Loquendo de sensu commu-
 5 ni, ad quem terminantur immutationes omnium sensuum, similiter cor est pars, quae ultimo morietur, quia aliis partibus in frigidatis et quasi mortificatis adhuc uiuit cor et in eo est sensus, sed nullus sensus est sine sensu communi.

Item per Philosophum libro De morte et uita secundum eandem par-
 10 tem animal est animal, secundum quam primo uiuit uel nutritur. Huius ratio est, quia quaedam animalia decisa uiuunt, sed, si tunc alia esset pars in animali, secundum quam est animal primo et secundum quam uiuit, tunc contingit, quod, cum illae partes diuiduntur ab inuicem, quod in una illarum esset uirtus nutritiua et in alia uirtus sensitua animalis, et, cum
 15 uirtus nutritiua absque sensitua facit plantam in actu et uirtus animalis facit animal in actu, sequitur, quod secundum unam partem esset animal et secundum aliam planta, quod est impossibile. Nunc autem pars corporis, secundum quam animal uiuit primo, est cor; ergo cor erit pars, secundum quam animal est animal. Sed animal est animal secundum primum
 20 sensituum; ergo primum sensituum est in corde.

Item idem est principium motus et sensus per Philosophum. Sed pri-

9–10 secundum eandem ... nutritur] Arist. *De iuv.* 1.467b20–22; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 113 21 idem ... Philosophum] Arist. *De somno* 2.455b34–456a2 = Lulofs, 5.36–38; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 114; Galfridus de Aspale, *Quaest. De somno* 302

3 fit] esset A 5 terminantur] + omnes A 6 pars] + principalis A morietur] mouetur *ut vid.* AL quasi] quae M : s. l. non leg. L 7 adhuc] ad hic *ut vid.* M sed ... sensus] om. A 7–8 sensu communi] proprio sensu L : primo sensu M 11 alia] s. l. L, om. A 10–12 secundum ... animali] om. M 12 est] om. A 13 quod¹] om. A cum] om. AL illae] istae M 14 illarum] istarum M uirtus¹] om. A in] tunc L animalis] malis *ut vid.* M 15 absque] abesset LM 16 secundum ... partem] in una parte M 17 post secundum *sp. rel.* A aliam planta] alia esset planta A 18 ergo cor] om. M 19 animal⁴] i. m. et hic inserendum notavit L secundum] per M

num principium mouens in animali est in corde. Nam mouens et motum sunt distincta et mouens prius est moto naturaliter. Sed in animali inueniuntur duae partes moueri, scilicet pars dextra et pars sinistra; ergo mouentur ab aliquo priori eis secundum naturam. Hoc autem non potest esse, nisi sit aliquod situatum in medio ipsorum, quod sit prius ipsis secundum naturam, et hoc est ipsum cor.

Item omne, quod mouet, per uigorem mouet. Vigor autem causatur ex perseuerantia spiritus. Perseuerantia spiritus in respirantibus fit per spiritum ab extrinsecus tractum, in non respirantibus per spiritum complantatum, sed principium cuiuslibet spiritus motiui originaliter est a corde; ergo primum principium motiuum est in corde. Sed ubi est primum principium motiuum, ibi est primum principium sensitium; ergo primum principium sensitium est in corde.

Loquendo tamen de primo sensitio, ad quod terminantur immutationes trium sensuum, dico, quod illud est in cerebro, et ratio est, quia sensus quidam indigent excellenti caliditate ad hoc, quod sentiant, quia immutantur materialiter et a qualitatibus magis materialibus, a corde autem est primum principium caliditatis, et ideo organa talium sensuum situata sunt iuxta cor, cuiusmodi sunt tactus et gustus. Sed alii sensus, qui immutantur ab obiectis per caliditatem temperatam † ei† et spiritualius immutantur, organa ipsorum sunt situata iuxta cerebrum, ubi per frigiditatem cerebri caliditas, quae est a corde, est temperata. Ideo cerebrum est

2–3 in animali ... sinistra] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 114 8–10 Perseuerantia ... complantatum] Arist. *De somno* 1.456a16–17 = Lulofs, 6.15–17 443.14–444.5 loquendo tamen de primo ... simpliciter] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 115

4 naturam] + et A autem] *om.* A 5 sit¹] *om.* AL ipsis] *ipsius* M 7 Vigor] *s. l. L, om. A* 8 perseuerantia¹] *perseuerentia* AL Perseuerantia spiritus] *om. AM* 8–9 spiritum] *subiectum* AL : + fit L 9 extrinsecus ... in] *extrinseco* tractum A 11 ubi] *ibi* M 12 primum²] *om. A* 15 sensuum] *sensituum* A illud] *idem* M 16 quidam] *om. L* 17 materialiter] *naturaliter* AL qualitatibus] *qualibet* AL materialibus] *naturalibus* *mss* 19 cuiusmodi] *cuius* *ut vid. A* Sed] et A 20 obiectis] *abiectis* A 22 temperata] + *complexio* L Ideo] *s. l. L, om. A*

primum principium istorum sensuum, uerumtamen immutationes istorum sensuum ultimo terminantur ad cor, quia, etsi alterationes sensuum perueniunt ad cerebrum, adhuc non est ibi complete iudicium de alteratione, antequam perueniant ad primum sensitium ut ad cor, et ideo primum sensitium est in corde simpliciter. Et hoc uult Auicenna, qui dicit, quod primum sensitium non simpliciter, sed secundum quid, id est respectu trium sensuum, est in anteriori parte capitis.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod in cerebro sunt spiritus magis proportionales ad operationem trium sensuum quam in corde, et ideo principium istorum sensuum est in cerebro. Sed in corde sunt spiritus magis proportionales ad operationem illorum sensuum complendam, et ideo ibi est principium aliorum sensuum.

Ad 1.2. Ad aliud, cum Auicenna dicit, quod primum sensitium est in anteriori parte capitis, dicendum, quod per “primum sensitium” intelligit illud, ad quod terminantur immutationes trium sensuum.

Ad 1.3. Ad aliud dicendum, quod primum principium neruorum est a corde et non a cerebro; ideo et cetera.

<V.>

<2.455b13>PROPTER QUAM VERO CAUSAM ACCIDIT DORMIRE: Intentio Philosophi in hoc capitulo est determinare de causis somni et uigiliae. Et, cum causae sint quattuor – materialis, formalis, finalis et efficiens – somnus, cum sit priuatio, causam formalem non habet, sed finalem, ma-

6–7 primum ... capitis] *fort.* Avicenna, *Lib. sex.* 4.8.181–182 13–14 cum Auicenna ... capitis] Avicenna, *Lib. sex.* 5:8, 181–182 18 PROPTER ... DORMIRE] Arist. *De somno* 2.455b13 = Lulofs, 5.9

1–2 istorum sensuum ... alterationes] *iter.* M istorum] illorum L 3 perueniunt] *lectio incerta* L iudicium] indiuiduum AM 6 quid] quod L id est] in L 9 proportionales] + et L 11 illorum] aliorum AM 14 intelligit] intelligitur A 15 illud] + sensuum M 16 dicendum] *om.* M 17 et¹] *om.* M ideo et cetera] *om.* M 18 PROPTER ... DORMIRE] *lineam subducunt mss* 20 causae] causas M sint] sunt M *post* formalis *sp. rel. (verbum del. ut vid.)* A

teriale et efficientem. Et in hoc capitulo determinatur de duabus causis, scilicet de finali et materiali, et sunt in hoc capitulo duae conclusiones principales, sed plures aliae minus principales. Prima conclusio principalis est, quod uigilia est causa finalis somni; secunda est, quod cor est principium materiale somni.

5

<Conclusio principalis V.1: Vigilia est causa finalis somni>

Circa probationem primae conclusionis supponantur quaedam: primo, quod natura operatur propter aliquid, ut propter finem, cum procedat ex determinatis ad determinata et per media determinata. Aliud supponitur, quod id, propter quod natura agit, habet rationem boni. Tertio supponitur, quod illud, quod natum est moueri et non potest continue moueri cum uoluptate, necessarium est ei aliquando quiescere, sed illud, quod mouetur et in mouendo debilitatur ita, quod non potest continue moueri, necesse est aliquando quiescere, ut saluetur. Sed animal sic sentiendo mouetur, quod in mouendo debilitatur; ergo necesse est animal quiescere ab actu sentiendi propter salutem eius, ergo somnus est necessarius propter salutem animalis.

10

15

Tunc arguitur ulterius: Finis naturae animalium consistit in uigilando, quia finis est optimum. Sed optimum est animalis sentire secundum actum perfectum aut sapere, id est intelligere, secundum actum perfectum, quoniam in habentibus sensum tantum sentire secundum actum perfectum est optimum et in habentibus intellectum intelligere respectu perfectissimi obiecti est optimum. Sed intelligere et sapere consistunt in uigilando et in exercendo opera uigiliae. Tunc arguitur sic: Somnus est propter salu-

20

1 in] *om. A* 4 quod¹] *quia M* 5 principium] *principale L* 6 supponantur] *supponitur M* 8 Aliud] *aliquid M* 10 illud] *idem M* moueri] *mouere AL* moueri] *mouere M* 10-11 cum uoluptate] *An sanum?* 11 sed illud] *idem M* 13 aliquando] *quandoque est M* mouetur] *mouet AM* 14 debilitatur] *debitatur M* 18 optimum¹] *oppositum a. c. A* animalis] *animal M* 19 intelligere] *uidere AL* 20-21 tantum ... in] *om. M* 20 perfectum] *perfectuum mss* 21 est] *et L: om. AM* optimum] *obiectiuum ut vid. L* intellectum] *intellectiuum A* 22 consistunt] *om. L*

tem animalis, et salus animalis et eius natura est propter uigiliam et opera uigiliae tamquam propter optimum; ergo somnus est propter uigiliam et propter operationem uigiliae tamquam propter finem.

Intelligendum est hic secundum Philosophum, quod somnus non est
 5 quies proprie, quia quies est priuatio motus; ergo si somnus esset quies, tunc somnus esset priuatio motus. Cum ergo somnus non sit nisi priuatio uigiliae, sequitur, quod uigilia esset motus, sed hoc est falsum, quia motus est actus imperfecti et uigilia est actus perfecti. Dicitur tamen, quod somnus est quies propter similitudinem, quam habet ad quietem, cum sit
 10 quaedam cessatio ab actu. Non tamen est quies, cum melius fiant operationes animae uegetatiuae apud somnum quam apud uigiliam, et etiam quaedam operationes animae sensitiuae.

Intelligendum etiam, quod somnus est propter duplicem finem, quorum unus spectat ad esse animalis et alius ad bene esse. Finis autem somni
 15 spectans ad esse est salus animalium et finis spectans ad bene esse est uigilare seu actus uigilandi.

<Conclusio partialis V.1: Salus animalis est finis somni>

Et secundum hoc possunt hic formari duae conclusiones: una, quod salus animalis est finis somni, et probatur sic: Quod non potest continue operari, necessarium est quiescere ab operatione propter salutem eius.
 20 Sed animal non potest continue operari sentiendo; ergo necessarium est animal quiescere ab actu sentiendi et sic dormire propter salutem eius;

4–6 secundum Philosophum ... motus] Arist. *De somno* 2.455b20–21 = Lulofs, 5.18–20; cf. Albertus Magnus, *De somno* 1.1.9, 9:135a

1 opera] operationes *M* 3 operationem] operationes *M* : + scilicet *A* 6 tunc] *om. LM* somnus¹] *om. A* esset] est *L* somnus²] *om. M* sit] *om. A* 11 post uegetatiuae: tam *del. ut vid. A* quam] quod *LM* 13 Intelligendum] + est *M* post somnus: prius *exp. ut vid. L* 14 et] *om. A* 15–16 uigilare] uidere *M* 16 actus] actu *M* uigilandi] uidendi *M* 17 hic] tunc *AM* una] + conclusio est quod *A* 18 sic] *om. A* 19–21 ab operatione ... quiescere] *om. L* 19 ab operatione] *om. A* 20 necessarium] necesse *AM* 21 animal] *om. L* sic] tunc *L*

ergo salus animalis est finis somni.

<Conclusio partialis V.2: Vigilia et opera uigiliae exercere est finis somni>

Alia conclusio est, quod uigilia et opera uigiliae exercere est finis somni, et probatur sic: Somnus est propter optimum animalis tamquam propter finem, sed finis et optimum cuiuslibet animalis est uigilare et opera uigiliae exercere, ut sapere et sentire, sed hoc non potest, nisi aliquando habeat somnum; ergo omni animali necessario inest somnus quantum ad bene esse, ut possit uigilare et opera uigiliae exercere, et sic somnus est propter uigiliam et propter opera uigiliae tamquam propter finem.

<Conclusio principalis V.2: Somnus et uigilia in omni animali sunt>

Secunda principalis conclusio est, quod somnus et uigilia in omni animali sunt circa cor uel circa aliquid proportionale cordi. Tamen probatione illius conclusionis probantur aliae tres conclusiones: prima, quod motus inspirationis et expirationis est a corde; secunda, quod motus localis processius est a corde; tertia, quod motus sensus est a corde uel proportionali cordi.

Prima probatur sic: Illud est principium expirationis et inspirationis, in quo est primum principium refrigerationis calidi naturalis. Vel sic: Illud est primum principium inspirationis et respirationis, in quo est calidum naturale. Ad cuius caloris salutem natura adepta est respirationem

1-3 ergo salus ... animalis] *om. L* 2 conclusio] quaestio *M* 3 optimum] operationem est *M* 4 uigilare] uidere *M* 5 et] *om. M* potest] + esse *L* 7 uigilare] uidere *M* et¹] + propter *A* uigiliae] + tamquam *et post hoc* propter finem *del. M* sic] tunc *LM* 9 somnus] + est *M* 10 sunt] + cordia *A* 11 illius] istius *M* conclusionis] quaestionis *M* probantur] *om. A* 12-13 motus ... quod] *om. M* 14 proportionali] proportionale *L* 15 sic illud] sic idem *M* : *lectiones incertae L* 15-16 expirationis ... principium] *om. M* 16 in quo] et quod *A* 16-17 Illud] idem *M* 18 caloris] calorum *A*

et refrigerationem, quia respiratio et refrigeratio sunt ad mitigandum excessum caloris naturalis, qui principaliter inuenitur in spiritu naturali. In illo igitur est principium spiritus refrigerati, unde est principium refrigerationis calidi naturalis, et ubi est primus excessus calidi refrigerati; principium autem refrigerationis calidi excedentis est a corde. Natura autem ingenuit respirationem factam per aerem et refrigerationem factam per humidum aqueum ad saluandum calorem ipsius cordis, ne cor per excessum corrumpatur. Unde principium primum respirationis est in corde, scilicet caliditas ipsius, et inspiratio ordinatur a natura ad saluandum huiusmodi caliditatem mitigando ipsum, ne per excessum corrumpatur. Cor igitur est principium expirationis et inspirationis. Et hoc in habentibus sanguinem et in non habentibus sanguinem est aliquid proportionale cordi principium. Licet enim in talibus non fiat aeris respiratio per partem determinatam, in ipsis tamen est spiritus complantatus per poros corporis, <qui> ad infrigidandum calorem exeuntem circa membrum id, quod est proportionale cordi, dilatat se et diffundit corpus totaliter, <unde> uidetur aer ingredi et egredi, cum constringit ipsum et comprimit, et huiusmodi animalia dicuntur totalia, in quibus hoc modo fit attractio. Dicuntur enim totalia, quasi totaliter anhelantia, eo quod per totum corpus inspirant aerem (cuiusmodi sunt apes, muscae, uespes)

Aliter tamen dicunt aliqui de animalibus sanguinem non habentibus, quod illa sunt frigidiora animalibus sanguinem habentibus. Ideo humidum aereum ex naturali complexionem in illis supplantatum est sufficiens

12–20 in non ... uespes] *cf.* Arist. *De somno* 2.456a11–15 = Lulofs, 6.11–13

2 caloris] calorum A qui] quae A 4 calidi¹] calorum A ubi] ibi M 5 autem²] + tum L 6 ingenuit] ingemauit AM : ingeminat L 7 aqueum] aque ex aque non corr. A 9–10 huiusmodi] huius AM : a.c. L 10 corrumpatur] corripitur M 11 expirationis] respirationis M 12 post et: ideo exp. L in] s. l. L 13 fiat] facit A 14 complantatus] replantatus A 15 qui] *add. Ebbesen* infrigidandum] *lectio incerta* A id] idem M 16 cordi] + d(.) enim idem membrum proportionale cordi L diffundit] defundit L unde] *add. Ebbesen* 18–19 in quibus ... totalia] *om.* L 18 attractio] attracta *ut vid.* M 19 inspirant] inspirat M 20 apes] species A 22 illa] ista AM

ad temperamentum caloris absque omni infusione et attractione humiditatis aereae extra circumdantis.

Albertus tamen dicit, quod Philosophus hic non loquitur de refrigeratione, quae est per anhelitum, quia de illa non intendimus ad praesens, sed potius de refrigeratione, quae fit per causam somni naturalem. Illius enim refrigerationis causa prima est a corde, licet causa proxima efficiens sit a cerebro, sicut prima causa efficiens refrigerationis pluuiialis est a sole eleuante uaporem, licet proxima causa condensans et conuertens uaporem in frigidum sit locus frigidus in medio spatio aeris.

<Conclusio partialis V.3: Cor uel proportionale cordi sit principium motus progressiui secundum locum>

Secunda conclusio partialis est, quod cor uel proportionale cordi sit principium motus progressiui secundum locum. Haec conclusio probatur sic: Nam motus localis est a uigore. Ex hoc enim aliquid mouetur, quia uirtus motoris excedit uirtutem mobilis. Vigorem autem in mouendo facit retentio spiritus interius. Respirantia autem retinentia spiritum attractum per inspirationem sunt maioris uirtutis, sed perseuerantia spiritus est a corde uel a proportionali cordi, quoniam in sanguinem habentibus perseuerantia spiritus est a corde et in sanguinem non habentibus ab eo, quod est proportionale cordi.

Quod autem motus localis sit a perseuerantia spiritus, probatur per signum. Nam quaedam animalia, ut uolantia, continue uidentur moue-

3-9 Philosophus ... aeris] Albertus Magnus, *De somno* 1.2.3, 9:142b

1 temperamentum] temporaliter M caloris] calorum A et] uel M 1-2 humiditatis] *non leg. a. c. A* 3 quod] *om. A* 4 illa] ista M praesens] prius L *ut vid. A* 5 somni] *om. A* 6 causa²] + est M sit] fit M 6-7 sit ... prima] *om. L* 7 efficiens] *om. L* 8 conuertens] conuertans M 9 sit] sic A aeris] aereis M 11 progressiui] processim *ut vid. M* conclusio] quaestio M 14 autem] enim M 15 est] *om. A* 16 uel] *s. l. M* cordi] corde A 17 et] est A habentibus] + perseuerantia spiritus est A 20 animalia] aliam M

ri secundum locum propter spiritus perseuerantiam, qui est in ipsis. Qui quidem spiritus est attractus per poros subtiles in toto corpore, sicut patet in illis, quae sunt totalia.

<Conclusio partialis V.4: Principium sensus est in corde>

Tertia conclusio est, quod principium sensus sit in corde. Haec conclusio probatur: Nam ubi est principium motus, ibi est principium sensus. Sed principium motus est in corde; ergo principium sensus est in corde. Probatio minoris: Nam animal non mouetur localiter, nisi cum fuerit sensibile apprehensum in primo sensitiuo; ab eodem igitur est apprehensio et motus secundum locum; idem igitur est principium motus et apprehensionis secundum sensum et, quia dictum est, quod animal non mouetur localiter nisi aliquo sensu prius facto uel aliquo motu facto a sensu proprio uel alieno, intelligendum per “proprium sensum” interiorem et per “alienum sensum” exteriorem.

Ideo contra istud adducit Philosophus apparentem instantiam, quoniam aliqui in dormiendo surgunt et ambulant et opera uigiliae exercent nullo tamen sensu prius facto secundum actum. Ideo uidetur, quod aliquis motus localis animalis fit et non ex apprehensione sensus. Et Albertus dicit se uidisse et audisse quendam hoc facientem, qui interrogatus eleuauit se in lecto et respondit ad interrogata querentibus et reposuit se illis dimissis et continue dormiuit, dum hoc faceret. Haec Albertus.

Huius solutionem inuenit Philosophus dicens, quod ille motus non in-

14–16 Ideo ... actum] *cf.* Arist. *De somno* 2.456a24–26 = Lulofs, 6.24–27 **18–20** uidisse ... faceret] Albertus Magnus, *De somno* 1.2.5, 9:145a

1 qui¹] quae *M* **2** quidem] quaedam *M* **4** Tertia] tertio *M* est] *om.* *AL*
5 ubi] ibi *M* **6** in¹] a *L* corde²] + sed principium *M* **7** minoris] maioris *AM*
8–9 in primo ... motus¹] tempus *ut vid.* *M* **11** prius ... sensu] *iter.* *A* **12** intelligendum] intelligendo *A* **14** Ideo] *An sanum?* istud] idem *M* **16** quod] per *M* **17** animalis] *An sanum?* fit] sit *A* **18** facientem] facite *M*
19 lecto] loco *A* ad] *om.* *A* et²] *om.* *A* **19–20** dimissis] *lectio incerta M*
20 dormiuit] dormiunt *M*

uenitur in talibus nisi post receptionem simulacri rei extra fortiter recepti et impressi in primo sensitiuo. Hoc tamen posterius uidebitur. Illi etiam, in quibus accidit huiusmodi motus, cum fuerint expergefacti, non bene memorant se fecisse opera uigiliae, sed causa huius determinata est in Problematibus et patebit in quaestionibus.

5

<Quaestio V.1: Utrum somnus sit necessarius omni animali propter salutem animalis>

Quaeritur utrum somnus sit necessarius omni animali propter salutem animalis.

1.1. Videtur, quod non, quia quanto aliqua uirtus est superior, tanto est minus fatigabilis. Sed uirtus animalis est superior quam uirtus plantae; cum igitur planta possit operari continue absque quiete, sequitur, quod animal possit continue operari absque quiete, et tunc animal non indiget somno.

10

1.2. Praeterea actio est ratione formae et passio est ratione materiae. Quanto igitur aliquid habet plus de forma, tanto plus potest agere. Sed animal plus habet de forma, quam ignis. Cum igitur ignis possit continue operari absque quiete, sequitur, quod animal possit continue operari absque quiete, et tunc animal non indiget somno.

15

2. Oppositum uult Philosophus hic.

3. Ad quaestionem dicendum, quod somnus est necessarius animali necessitate condicionis, quia, si animal debeat conseruari in esse et proprium finem attingere, necessarius est ei somnus. Nam sentire et sapere sunt fines eorum, quibus haec insunt. Nam propria operatio rei est finis il-

20

2 posterius] *cf.* Arist. *De somno* 2.456a28 5 Problematibus] *cf.* Arist. *De somno* 2.456a29 13–17 Praeterea actio ... somno] *cf.* Albertus Magnus, *Quaest. De motu an.* 12:143-144

2 uidebitur] praeuidebitur A : uidetur L 4 huius] + bene M 9 fatigabilis] + sed AL 10–11 sequitur ... quiete] *om.* AL 11 tunc] sic M 13 est²] *om.* M 14 igitur] *s. l.* M 16–17 sequitur ... quiete] *om.* AL 17 tunc] sic M 18 hic] *om.* A 20 conseruari] conseruare AM 21 finem] *lectio incerta* A est] *s. l.* M sapere] separare M 22 haec] nec A rei] *om.* M

lius rei, ut intelligere intelligentis et sentire sentientis. Sed uigilia consistit in actu sentiendi; ergo uigilia est finis quodam modo animalis. Sed illae operationes procedunt a uirtute finita et determinata; ergo sunt finitae et determinatae. Sed operationem determinatam tempore secundum naturam, si tempus excedat, necesse est deficere; ergo necesse est aliquando animal deficere ab actu sentiendi, et tunc dormit, ergo somnus necessarius est animali.

Item omnis motor mouens totum et partes motibus contrariis et diuersis contra propriam inclinationem mouet cum labore et poena. Sed talis est motor animalium. Nam in animali et partibus eius est terra in dominio; ergo animal ex natura sua tendit deorsum, ergo quod mouet animal alio motu quam motu deorsum, mouet animal contra inclinationem propriam. Motor igitur animalis, ex quo mouet animal contra propriam inclinationem, mouet ipsum cum labore et poena, sed si continetur labor et poena, de facili soluitur proportio inter motorem et mobile. Ideo ad hoc, quod animal in esse conseruetur, necesse est sibi quies et tunc somnus.

Item operatio intensa uirtutis unius retrahit aliam a sua operatione, quia omnes uirtutes habent unum fundamentum, scilicet substantiam animae. Virtus igitur animalis intensa impedit uirtutem naturalem a sua operatione et retrahit ipsam et econtrario. Ut igitur utraque interdum dominetur in sua operatione, necesse est aliquando utramque deficere ab operatione. Virtus animalis dominatur in uigilia et uirtus naturalis dominatur in somno; unde uirtus nutritiua melius operatur in somno quam in uigilia. Ideo necesse est ad hoc, quod animal in esse conseruetur, quod aliquando dormiat, et aliquando uigilet.

1 rei] + et A ut] rei M 2 illae] istae AM 4 operationem determinatam] operatio determinata mss 8 motibus] mouentibus M 10 eius] om. A in dominio] a dominio A 11 ergo²] om. M mouet] moralis M animal²] ab LM 13 igitur] autem A 14 si] om. M 16 necesse] necessaria A tunc] sic M 18 unum] om. A 19 impedit] impendit A 20 ipsam] ipsum AM 21 in] Ebbesen : a mss 22 uigilia] uia M et] s. l. M 23 unde] om. A 24 quod¹] quando A conseruetur] conseruatur M quod aliquando] quando animal A : quod animal M

Ad 1.1. Ad primum argumentum, cum dicitur “quanto uirtus est superior” et cetera, dicendum, quod hoc est uerum, si operatio aequae perfectae sit in utraque uirtute. Nunc operatio animalis est perfectior quam operatio plantae; ideo potest animal fatigari in operando et planta non, et causa ponitur esse, quia in plantis solum est uirtus uegetatiua, et ideo ipsa in operando per aliam uirtutem non retrahitur. Propter quod potest operari continue absque quiete, sed non est sic de uirtute animalis; animal enim habet multas uirtutes, et una in operando impedit et retrahit aliam, et ideo oportet aliquando animal quiescere ab operatione.

Ad 1.2. Ad aliud, cum dicitur, quod quanto aliquid plus habet de forma, tanto plus potest agere, dicendum, quod hoc est uerum, si operatio sua non sit magis perfecta quam operatio habentis minus de forma, et sic patet solutio.

<Quaestio V.2: An dormiens possit facere opera uigiliae>

Quaeritur, an dormiens possit facere opera uigiliae.

1.1. Videtur, quod non, quia opera uigiliae non sunt nisi a uigilante. Si autem dormiens faceret opera uigiliae, sequeretur, quod dormiens esset uigilans, sed hoc est impossibile; ergo impossibile est, quod dormiens faciat opera uigiliae.

1.2. Praeterea uigilia est solutio sensuum, sed qui exercent opera uigiliae habent sensus solutos; mouentur enim ad loca determinata et respondent ad interrogata. Sed dormientes non habent sensus solutos; ergo non faciunt opera uigiliae.

1.3. Praeterea cessante primo cessat omne posterius, sed somnus est passio primae partis et cessatio eius ab eius operatione; ergo cui inest

1 dicitur] dicit LM quanto] quanta L 2 dicendum quod] om. A 3 est] om. M 4 et¹] etsi M 5 ipsa] nam A 8 et²] + non M ideo] s. l. M 10 aliquid] aliquis A 11 post sua: s (fort. scilicet) exp. M 12 minus] unus M sic] tunc AL 13 solutio] et cetera M : om. A 14 an] utrum M possit] potest L 15 quia] quod M sunt] fuit ut vid. M 16 autem] igitur M sequeretur] sequitur M 18 faciat] faciet A 19 qui exercent] et sequens et exercens A 20 solutos] salutes M 24 eius] om. A

somnus, idem non potest aliquam operationem exercere.

2. Oppositum uult Philosophus; et Albertus dicit, quod multi dormientes induunt se et oppugnant inimicos.

3. Ad quaestionem dicendum, quod opera uigiliae sunt duo, scilicet
 5 motus et actus sentiendi sensu exteriori. Dormientes non possunt exercere opera uigiliae seu operationes sentiendi, quia ex eodem cognoscimus sentientem et actu uigilantem. Qui igitur operatur secundum sensum exterioriorem, uigilans est. Cum igitur impossibile est eundem esse simul uigilantem et dormientem, patet, quod impossibile est dormientem exercere opera sensus, uerumtamen dormientes possunt exercere opera motus.
 10 Cuius ratio est, quia, licet somnus sit immobilitatio sensuum exteriorum et licet in somno sensus communis immobilitetur per comparisonem ad sensus exteriores, non tamen immobilitatur per comparisonem ad memoriam aestimatiuam et imaginatiuam. Nunc autem possibile est in uigilia aliquem effici circa aliquod delectabile uel tristabile, cuius species recipitur in uirtute phantastica seu imaginatiua, et tunc contingit, quod
 15 species illius delectabilis uel tristabilis occurrit uirtuti imaginatiuae, quae non est ligata. Ex illa similitudine contingit animam comprehendere rem, cuius est similitudo. Ad cuius apprehensionem sequitur appetitum fieri in illud, ut prosequatur. Ad quem appetitum sequitur alteratio in partibus

2–3 multi ... inimicos] Albertus Magnus, *De somno* 1.2.5, 9:146a

1 exercere] exercent *ut vid.* M 2 dicit] dicunt M 4 quaestionem] *lectio incerta* M 6 opera ... seu] *om.* M quia] *om.* M 7 et] in M 8 eundem] *lectio incerta (fort. sentiendum?)* M 9 dormientem²] dormiens M 12 communis] *om.* M comparisonem] operationem LM ad] *om.* A 13 exteriores] interiores M non ... immobilitatur] ut L : non tamen per operationem ad sensus exteriores ut M comparisonem] operationem LM 14 imaginatiuam] *lectio incerta* M Nunc autem] *del. et verbum quod non leg. s. l. add. L* possibile] impossibile L 15 aliquem effici] aliquod effici A, aliquem affici M : *lectio incerta* L 17 delectabilis ... tristabilis] delectabile uel tristabile M 18 ligata] + et M comprehendere] apprehendere M 19 sequitur] consequitur M 20 illud] idem M quem] quod AL

animalis, et ad illam alterationem sequitur extensio partium, et ad illam extensionem consequitur motus animalis ad prosequendum illud, cuius similitudo apparet in somno. Per hunc igitur modum contingit dormientes exercere opera uigiliae, quia ad apprehensionem delectabilis uel tristabilis sequitur alteratio ad caliditatem et ad frigiditatem, quia omnes passiones animae sunt cum quadam alteratione calidi et frigidi, et ad talem alterationem sequitur motus localis, qui est motus uigiliae.

Sed dubium est, an illi, qui sic mouentur, simpliciter sint dormientes. Apparet, quod non, quia uestiunt se et uadunt ad locum, ubi est inimicus, et interficiunt inimicum. Albertus dicit, quod ipsi simpliciter dormiunt, et licet illi, qui sic dormiunt, directe moueantur ad aliquam rem, de qua somniant, hoc est a casu, quia inueniunt rem in loco, ad quem per somnum mouentur. Unde tales somniant inimicum esse in tali uel in tali loco, et tunc uadunt ad locum illum non per uisum sed moti ex phantasmate. Aliquando autem contingit, quod inimicus est ibi, et tunc interficiunt ipsum uel percutiunt, et aliquando ipsi inuenientes lignum uel lapidem in loco illo uerberant et percutiunt ipsum pro inimico.

Unde somnium aliquando est uerum et aliquando falsum. Quando est uerum, dirigit sicut sensus, et quando est falsum, abducit. Unde contingit aliquando, quod dormientes, qui sic mouentur, [de necessitate aliquando] cadunt de monte et ex casu moriuntur, et ex hoc est signum, quod sunt simpliciter dormientes, quia ex sensu non diriguntur.

Sed dubium est, cum in dormientibus sit immobilitatio in organis sen-

10–17 Albertus dicit ... inimico] *cf.* Albertus Magnus, *De somno* 1.2.5, 9:146a

1 illam¹] illarum *A* : istam *M* sequitur] consequitur *M* illam²] illarum *A*
2 prosequendum] consequendum *A* illud] idem *M* **3** contingit] conuenit *M*
5 alteratio] altero *p. c.* *M* ad²] *om. AM* **6** quadam] *lectio incerta M* **8**
mouentur] mouetur *M* sint] sunt *A* **10** ipsi] illi *M* **11** licet illi] similiter
illi *A* : sentienti *M* **12** casu] *lectio incerta M* **14** tunc] unde *M* sed] *lectio*
incerta M **16** ipsi] *om. A* **18** somnium] somnum *mss* **20–22** qui sic ...
diriguntur] sunt *AL* **21** cadunt] uadunt *AL* moriuntur] moritur *M* **22**
sensu] cesso *M* **23** immobilitatio] immobile *M* in²] et *M*

suum exteriorum et non in organis interiorum, unde hoc contingit. Dicendum, quod immobilitatio in sensibus exterioribus contingit ex hoc, quod calor procedens a corde non influit uirtutem in organa sensuum exteriorum propter descensum uaporis infrigidati, sed non oportet, quod organum motus immobilitetur, quia organum motus situatum est iuxta cor.

Sed tu dicis: Sicut organum motus situatur iuxta cor, sic organum tactus; ergo tactus non immobilitatur in somno.

Dicendum, quod bene contingit, quod organum tactus saluatur in dormientibus. Organum enim tactus sufficit ad completionem motus. Non tamen dissoluitur organum tactus quantum ad omnem partem eius, quia sic aliquis in dormiendo actualiter posset sentire calidum uel frigidum, sed organum tactus sic soluitur quantum ad partem interiorem, uidelicet iuxta cor, sed quantum ad partes exteriores ligatur, et tunc homo in dormiendo non potest sentire exterius calidum nec frigidum nec aliquid huiusmodi.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod opus uigiliae, quod est motus, potest exerceri a non uigilante, ut a dormiente. Quantum ad illud non est dormiens, sed quantum ad aliud, a cuius operatione prohibetur. Tamen opus uigiliae, quod consistit in actu sentiendi sensu exteriori, non potest exerceri a dormiente.

Ad 1.2. Ad aliud argumentum, cum dicitur, quod dormientes aliquando respondent ad interrogata, dicendum, quod, si hoc faciant, hoc est a casu, et hoc si simpliciter dormiunt. Vel posito, quod simpliciter dormiant, non

1 exteriorum] exterior M organis interiorum] ordinis exteriorum M post
organis: in *exp.* A contingit] conuenit M 3 procedens] praecedens M 4
descensum] decensus A : decensum L : decessum M uaporis] uaporum A 5
immobilitetur] immobilitatur M situatum] situatus M 6 Sicut] quod M or-
ganum ... sic] *om.* M 7 ergo tactus] *om.* M 11 dormiendo actualiter] dormien-
tibus accidentaliter M posset] possit A sentire] sentiri LM uel] et M
13 exteriores] inexteriores M ligatur] ligantur A et tunc] omnis *ut vid. (vel
fort. enim?)* M homo] + enim A 14 aliquid] *om.* AL 16 exerceri] exercere
M 17 illud] idem AM sed] + tantum A, + tamen *ut vid.* L 18 quod] qui AL
sensu] sensuum M 19 exerceri] exercere M 20 argumentum] + dicendum AL
22 dormiunt] dormiant A

respondent ad interrogata, quia acceptant interrogata, sed respondent per uirtutem superiorem, quia hoc influitur eis per aliam uirtutem supracaelestem.

Ad 1.3. Ad ultimum, quod in somno sensus communis ligatur et immobilizatur quantum ad fluxum et influentiam ad sensus exteriores, non tamen quantum ad influentiam ad sensus interiores. Cum igitur dicitur “cessante primo cessat omne posterius,” illud est intelligendum: “Cessante primo simpliciter ab omni operatione sua cessat omne posterius.”

<Quaestio V.3: Utrum dormientes facientes opera uigiliae possunt recordari eorum>

Quaeritur, utrum dormientes facientes opera uigiliae possunt recordari eorum.

1.1. Videtur, quod sic; nam per Philosophum in De memoria illa, quae fortiorem faciunt impressionem in anima, facilius memorantur. Sed opera uigiliae fortiorem faciunt et cetera quam opera somni; ergo si homo possit recordari operum somni, multo fortius et operum uigiliae.

1.2. Praeterea apud somnum nos recordamur eorum, quae facta sunt in uigilia; ergo eadem ratione facta in somno possumus memorari in uigilia.

2. Ad oppositum est Aristoteles.

3. Ad quaestionem dicendum, quod dormientes facientes opera uigiliae memorantur somniorum, sed non memorantur operum uigiliae. Cuius ratio est: Nam sicut in esse est ordo, sic est ordo in uirtute cognitua, quia nihil recipitur in uirtute superiori, nisi prius sit receptum in uirtute inferiori. Sed infima uirtus cognitua in homine est sensus exterior; ideo

11–12 illa ... memorantur] Arist. *De mem.* 450a27ff.; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 120

1 interrogata] *om. M* 2 superiorem] *a. c. non leg. M* quia] + scilicet *A* 4 ultimum] *ulteriori ut vid. M* 5–6 exteriores non ... sensus] *om. A* 6 interiores] *exteriores M* dicitur] + cum *M* 7 illud est] *idem M* 13 homo] *om. AL* 16 somno] *somnis M* 17 Ad ... Aristoteles] *om. M* est] *igitur A* 19 memorantur¹] *memoratur M* somniorum] *somnorum AL* memorantur²] *memoratur M* 20 sic] *sicut M* 21 receptum] *praeceptum M*

quicquid recipitur in uirtute superiori, prius aliquo modo apprehenditur a sensu exteriori. Ex hoc arguitur sic: Quorum species non recipiuntur in sensu exteriori, eorum species non recipiuntur in memoria. Sed species factorum exteriorum non est recepta in sensu exteriori in somno, quia
 5 omnes sensus exteriores in somno erant ligati; ergo memoria non potest esse factorum in somno, quia species factorum in somno non recipitur in memoria. Sed somniorum potest esse memoria, quia somn*u*m est passio uirtutis phantasticae. Nunc autem uirtus phantastica nouas imaginationes potest formare, quas sensus numquam percipit secundum modum
 10 illum. Potest enim formare similitudinem montis aurei uel hircoceruum, cum tamen sensus exterior numquam percepit montem aureum nec hircoceruum secundum totum. Sed sensus percipit montem et aurum et etiam partes hirci et cerui et ideo phantastica potest formare speciem hircocerui. Quia igitur phantastica in somno non est ligata, ideo potest formare
 15 talia idola, et somnium nihil aliud est quam apparitio idolorum, et ideo expergescens potest memorari ipsorum somniorum, quae in phantasia erant praesentia apud somnum, uerumtamen ipsa facta exteriora memorari non potest, quia illa numquam erant apprehensa aliquo sensu exteriori nec ab aliqua uirtute interiori.

20 Intelligendum est, quod somnium est apparitio rerum sensibilibum, quae non sunt uerae res sed rerum similitudines, et ideo in somno aliquando apparent similitudines sensibilibum propriorum, et hoc non est, nisi quia sensus proprii aliquantulum mouentur in somno et aliquantulum sentiunt, non autem sentiunt per hoc, quod aliquid recipiant a sensibus

10–12 Potest enim formare ... totum] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 121

2 sic] *om.* AM recipiuntur] recipitur M 2–3 in sensu ... recipiuntur] *om.* L
 3 recipiuntur] recipiunt M 5 erant] erunt AL 6 quia] qui *vel fort.* quoniam
 M 7–8 *post* passio: est *exp.* A 9 percipit] praecipit A : percepit M 11 sensus]
om. M percepit] percipit A 12 Sed] *om.* M percipit] percepit M 15
 idola] idolo M est] *om.* M 16 somniorum] somnorum AM quae] quod
 M 17 ipsa] *om.* A 18 ab] *om.* M 20 sensibilibum] sensualium AM 23
 nisi] uerum AL sensus proprii] proprius sensus AL mouentur] mouetur M
 24 sentiunt²] sentiant M

exterioribus, sed ab interioribus. Unde dicit Commentator, quod motus somni contrariatur motui uigiliae, quia in motu uigiliae aliquid recipitur a sensibus exterioribus et defertur ad uirtutes interiores, sed in motu somni est econuerso, quia in motu somni recipitur aliquid in sensibus interioribus et defertur ad sensus exteriores, et causa huius est aliqua euaporatio subtilis delata ab organo phantasiae ad sensum communem et a sensu communi ad organa sensuum particularium. 5

Unde dicit Albertus, quod aliquando somniamus nos gustare dulcia et aliquando amara, sed non somniamus nos sentire foetida et bene odorifera, licet etiam simus in locis foetidis aut odoriferis, et causa huius est, quia inter omnes alios sensus olfactus est pessimus in nobis. Somnium igitur non est aliud quam apparitio rerum sensibilium. 10

Ex quo arguitur sic: Quorum est phantasia in actu, illorum potest esse memoria in actu, quia memoria accipitur a phantasia, sed apparitio phantasmatis est actu in somno; ideo eius potest esse postea memoria. 15

Ex istis apparet, quare nos memoramur somniorum et non factorum, quae exercentur per sensus exteriores, quia in somno ligantur sensus exteriores.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod opera uigiliae facta in dormiendo nullam faciunt impressionem. Opera enim in somniis suas species sensibus imprimere non possunt, quia sensus et organa sensuum sunt ligata, propter quod talium factorum non potest esse memoria. 20

Ad 1.2. Ad aliud dicendum, quod apud somnum memoramur factorum

1–7 dicit Commentator ... particularium] Averroes, *Comp.* 98.68–99.2; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 122 8–10 dicit Albertus ... odoriferis] Albertus Magnus, *De somno* 2.1.1, 9:158a

1 ab] ad M 2 somni] om. A 3 defertur] differtur AL uirtutes] om. A 5 defertur] differtur AL 6 delata] dilata M ad] om. M 8 et] om. M 9 somniamus] somnamus M 10 quia] quod L 11 alios] aliquos M Somnium] somnum L 13 illorum] istorum M 14–15 phantasmatis] + *verbum quod non leg.* L 15 memoria] + et M 16 somniorum] somnorum L 17 exercentur] exercebantur M 21 species] + in L 22 potest esse] est ex esse corr. A

in uigilia, quia facta in uigilia imprimunt speciem in memoria, et ideo illorum factorum est memoria in somno. Sed non est sic de factis in somno; ideo et cetera.

<VI.>

<3.456a30>CONSEQUENTER AUTEM CUM HIS: Determinato de causa finali et de causa materiali somni intentio Philosophi in hoc capitulo est determinare de causa efficiente ipsius somni, et intenditur in hoc capitulo una conclusio principalis, scilicet quod euaporatio facta ex nutrimento est principalis causa effectiua somni. Primo tamen supponantur quaedam, quae alibi sunt determinata, ut in libro De animalibus et in libro De nutrimento animalium, et supponuntur quinque.

Primum est, quod omne animal indiget primo nutrimento et augmento. Unde necessarium est animali, cum generatum fit et habet sensum in actu, primo recipere alimentum et augmentum – alimentum, quia tunc primo, cum generatur, fit aliqua resolutio per actionem contrarii, quia, si debet continuari in esse, necesse est restitutio deperditi, quod fit per nutrimentum. Indiget etiam augmento, quoniam animal generatum est in quantitate imperfecta. Ideo si debeat perfici secundum quantitatem, necessarium est ei augmentum.

Secundo supponatur, quod idem nutrimentum primum, de quo locutus est, est ultimum nutrimentum et proximum, quod quidem in sanguinem habentibus est sanguis et in sanguinem non habentibus est aliquid

4 CONSEQUENTER ... HIS] Arist. *De somno* 3.456a30 = Lulofs, 6.31: *consequens autem est hiis* 19–20 secundo ... proximum] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno*, 125

1 quia ... uigilia] *iter* A speciem] species A 3 ideo] *om.* A 4 CONSEQUENTER ... HIS] *lineam subducunt* AL 5 intentio Philosophi] *om.* L capitulo] isto A 7 principalis] principaliter M 8 supponantur] supponitur M 10 supponuntur] supponantur A quinque] *lectio incerta* L 11 primo] *om.* L 12 fit] est M 15 necesse] necessaria A 16 etiam] et A 17 quantitate] qualitate A 460.17–464.25 quantitate ... uelox] *om.* M 17 debeat] debet A 19–20 locutus] locutum A

proportionale sanguini.

Tertio supponatur, quod loca continentia sanguinem sunt uenae, per quas sicut per uias fertur nutrimentum ad singulas partes animalis. Intelligendum, quod cum sanguis non sit bene terminabilis termino proprio sed alieno, quod sicut aqua ducitur a proprio ortu in terra unde quaque per quosdam meatus, sic in animali sunt quaedam uasa, quae dicuntur uenae, in quibus continetur sanguis et per quae sanguis ducitur a corde et a locis digestionis ad singulas partes corporis. 5

Quarto supponatur, quod principium uenarum est cor, et hoc est manifestum ex decisionibus partium in animali. 10

Quinto supponatur, quod, cum nutrimentum ingreditur ab extrinseco ad loca digestiua et ad stomachum et hepar, fit quaedam euaporatio a nutrimento usque ad uenas, per quas differtur.

Istis suppositis, quae alibi sunt determinata, intendit Philosophus manifestare, quae sit causa efficiens somni. Cum enim somnus sit impotentia sentiendi, et non omnis impotentia sentiendi est somnus, non omne efficiens impotentiam sentiendi est efficiens somnum. Patet enim ex praecedentibus, quod non omnis impotentia sentiendi est somnus, ut suffocatio et animae defectio et cetera, et quod tales impotentiae sentiendi non sunt somnus, probatur, quia, si sic, omne phantasma talibus apparens esset somnium, sed hoc est falsum, quia patientibus animae defectionem, ut languentibus in ultimo statu uitae multa apparent, quae non sunt somnia, sed apparitiones uerae per angelos bonos uel malos. Ideo non omnis impotentia sentiendi est somnus, sed illa, quae causatur ex euaporatione facta ex nutrimento. Nam calido agente in nutrimento circa locum digestionis necesse est fieri euaporationem, et illud, quod euaporatum est, uirtute calidi propellitur sursum ad cerebrum et a frigiditate cerebri in frigidatur et ingrossatur et descendit et impedit influxum uirtutis a sensu communi ad 20 25

7 continetur] continuatur *ut vid.* L ducitur] dicitur A 8 digestionis] digestiuis L ad] s. l. A 12 et¹] ut L et²] *om.* L 14 sunt] sint A determinata] declarata L 16–18 non omne efficiens ... somnus] *om.* L 21 somnium] somnum AL sed] et A ut] ita L 27 a] in L 28 impedit] impendit A

sensus exteriores et fit somnus. Et haec est conclusio istius capituli, quod somnus causatur ex euaporatione facta ex nutrimento, et qualiter hoc sit, dictum est.

Intelligendum est, quod euaporationes ad cerebrum eleuatae et ibidem
 5 infrigidatae propter grauitatem suam necesse est descendere non solum per easdem uias, sed per alias, ut per concauitates neruorum deferentium spiritus uitales et calorem ad organa sensuum exteriorum, et tunc impediendo influxum sensus communis ad sensus exteriores causatur somnus.

Quod autem euaporatio ascendens ad caput sit causa somni, probatur
 10 per septem signa. Primum est: Illa, quae sunt multum euaporantia, inducunt multum somnum, ut uinum, lolium, mandragora, et hoc est signum, quod euaporantia est causa somni. Mandragora est arbor, cuius cortex si teratur et misceatur cum uino uel cum aliquo liquore potabili et detur alicui ad bibendum, ipse redditur insensibilis; et propter hoc talis potus datur
 15 eis ad bibendum, quorum corpora debent secari uel uri. Tales enim fiunt per potum illum, quasi insensibiles nec sentiunt dolorem propter fortitudinem somni.

Secundum signum est, quod post quosdam labores corporales animalia multum dormiunt, quia huiusmodi labores faciunt dissolutionem in corpore et post dissolutionem ascendunt uapores ad cerebrum et causatur
 20 somnus. Unde labor corporalis uirtutis est colligatiuus (hoc est resolutiuus subtiliando). Cum igitur aliquis laborat corporaliter intense, fit uirtute caliditatis resolutio uel ex substantia corporis uel uiscoso in animali existente. Huiusmodi autem uiscosum si non sit excellenter frigidum, resoluitur propter laborem. Est enim sicut nutrimentum indigestum, et ideo
 25 sicut prius ex nutrimento indigesto fit ad caput quaedam euaporatio somnum inducens, sic ex eo, quod propter laborem resoluitur, fit ad caput quaedam euaporatio inducens somnum.

Tertium signum est, quod quaedam aegritudines, quae fiunt ex materia calida et humida inducunt multum somnum praeter multam euapora-
 30

2 sit] *om. A* 10 sunt] *om. A* 13 liquore] liquabili *A* 19 huiusmodi] huius *A* 21–22 resolutiuus] resolutius *ut vid. AL* 23 animali] naturali *ut vid. A* 25 propter] praeter *A* indigestum] indigestium *A*

tionem prouenientem ex humida superfluitate et calida (cuiusmodi sunt febris et lethargia), et hoc est signum, quod euaporatio est causa somni. Lethargia est passio cerebri inducens obliuionem, quam patiuntur illi, qui nihil possunt memoraliter retinere.

Quartum signum, quod somnus causatur ex euaporatione ascendente ad superiora est, quod pueri, qui constituti sunt in prima aetate, magis dormiunt, quam qui sunt in alia aetate. Hoc est, quia in pueris est multa humiditas et etiam caliditas, quae sunt causae euaporationis. Et hoc est signum, quod euaporatio est causa somni. Quod autem in pueris sit multa euaporatio nutrimenti delata sursum, probatur per quoddam signum, et est, quod in tali aetate membra superiora, ut caput et manus, crescunt magis quam membra inferiora, ut sunt pedes uel tibiae. Non est nisi propter maiorem ascensum nutrimenti siue uaporis a nutrimento ad partes superiores, et propter hoc [est], quia est tanta abundantia humiditatis et tot uapores ascendunt in pueris, ideo epilepsia accidit saepius constitutis in puerili aetate, quam quando sunt in alia aetate. Et hoc est signum, quod in pueris est multa euaporatio.

Epilepsia est aegritudo causata ex magna superfluitate ascendente ad superius, quae ingrossata descendit inferius per uias respirationis et obturat uenas expirationis, et deficiente exspiratione moritur animal. Causa, quare pueri fiunt epileptici, est, quia epilepsia uidetur esse quidam somnus. Est enim impotentia sentiendi tanta ex euaporatione infrigidata descendente inferius per uenas, et talis impotentia est somnus, sed differunt in hoc, quod somnus causatur ex naturali et subtili euaporatione, epilepsia uero ex innaturali et grossa, et accidit epilepsia magis dormientibus quam uigilantibus, quia in dormientibus est descensus duplicis euaporationis: unius, quae est a parte somni, et alterius, quae est ab ipsa aegritudine.

Intelligendum est, quod illae duae uiae, scilicet uia per quam deferatur spiritus et calor, et uia, per quam fit inspiratio et respiratio, sic se ha-

7 Hoc] + enim AL 8 caliditas] om. L 12 tibiae] + hoc A 13 uaporis] uaporum A 14 est¹] del. Ebbesen quia est] om. A 18 ascendente] lectio incerta L 18–19 ad superius ... descendit] om. A 21 quidam] quaedam a.c. L 29 et respiratio] om. A

bent ad inuicem, quod ore unius aperto clauditur os et extremitas alterius. Ex quo prouenit, quod aliquando loquentibus in comedendo accidit mors. Cum enim homo loquitur, aperitur uia, per quam fit inspiratio. Si igitur tunc contingat, quod cibus ingrediatur uiam illam, prohibebit ingressum et egressum humidi aerei ad cor, et tunc suffocabitur cor, nisi per tussim uel aliquo alio modo eiciatur illud, quod est sic immissum. Ideo securum est non loqui multum in prandio.

Ex praedictis concluditur correlarie, quod pueris non confert bibere uina nec multum euaporantia, nec confert pueris, quod nutrices bibant uina, quia parum differt pueris aut nutricibus euaporantia conferre. Sed pueris et nutricibus si potu indigeant, debet dari aquaticum siue uinum aquosum, quod non est tantum euaporatum, nec confert bibere medum, cum sit plus euaporatiuum et uentosum quam uinum, et hoc est propter naturam mellis, quod est calidum et siccum simul cum humiditate abundante.

Sextum signum est, quod illi multum dormiunt et multum amant somnum, qui angustas habent uenas, quia propter angustiam uenarum prohibetur descensus uaporis. Vapor enim, quando est subtilis, faciliter ascendit per uenas angustas, sed postea, cum ingrossatur, non potest faciliter descendere, sed diu manet in uenis et diu impedit influxum uirtutis a sensu communi ad sensus exteriores, et propter hoc habentes angustas uenas sunt amatores somni. Similiter et illi, qui habent magna capita, quae recipiunt multas euaporationes, et propter magnitudinem cerebri illi uapores multum ingrossantur et cito, et tunc multotiens in eis fit multus somnus. Similiter in habentibus collum breue fit uelox ascensus euaporationis a locis digestiuis ad cerebrum. Sed habentes uenas magnas et amplas non sunt ita somnolenti.

1 quod] + una A : *post* quod: uno *exp.* L 2 prouenit] peruenit AM comedendo] + *verbum quod non leg. s. l. L* 4 prohibebit] prohibebitur A 5 et egressum humidi] *om. A* tussim] *tursum A* 6 illud quod] est A immissum] *missum L* 10 quia] et A 11 et] uel A dari] + *aliquantulum A* 17 quia] *om. L* 18 uaporis] uaporum A 24 cito] + et L et²] *om. A* 25 ascensus] *sensus a.c. M* 26 locis] *focis ut vid. M* ad] *om. M*

Septimum signum est, quod melancholici non sunt somnolenti, et hoc, quia sunt frigidi et sicci et sunt multum edaces. Ex his potest colligi, quod euaporatio ascendens ex nutrimento ad cerebrum et iterum descendens efficit impotentiam sensus, qui est somnus. Et ex istis infertur definitio somni, et est, quod somnus est conuentus caloris ad interius et eiusdem naturalis reciprocatio propter causam praedictam, scilicet propter euaporationes frigiditate cerebri condensatas et postea descendentes modo prius dicto. 5

Intelligendum est, quod somnus non est conuentus caloris interius, sed est impotentia sentiendi causata ex conuentu caloris ad interius facta propter causam dictam. 10

<VII.>

<3.457b6–8>QUAMQUAM ITAQUE DUBITAT ALIQUIS: Hic mouet Philosophus circa praecedentia dubitationem, quare somnus fiat ex causa frigida, cum post susceptionem cibi calidi fiat profundus et fortissimus somnus. Non enim uidetur, quod somnus inducatur per infrigidationem, et tamen, quod causae inducentes somnum sunt calidae. 15

Ad illam dubitationem ponit Philosophus tres responsiones aliorum: Una est, quod, sicut uenter uacuuus a cibo licet naturaliter sit calidus, tamen cibus ipsum ingrediens infrigidat, similiter uapor ascendens ad cerebrum infrigidat loca calida ibi et causat somnum. Sed illa responsio supponit falsum, quia supponit, quod loca iuxta cerebrum sunt calida. 20

5–6 somnus est ... praedictam] Arist. *De somno* 3.457b1–3 = Lulofs, 8.32–34; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 110–111 12 QUAMQUAM ... ALIQUIS] Arist. *De somno* 3.457b6–8 = Lulofs, 8.41 18–20 una est ... somnum] cf. Arist. *De somno* 3.457a33–b2

1 Septimum ... somnolenti] *om. M* 4 efficit] *effici M* 5 est²] *om. M* 7 et postea] *om. AL* 9 caloris] *calorum A* 9–10 interius ... sentiendi] *iter. a.c. M* 10 sed est ... interius] *om. L* est] *a. c. non leg. M* 12 QUAMQUAM ... ALIQUIS] *lineam subducit L* 13 quare] *qualiter A* fiat] *facit A* 17 illam] *istam M* 18 a cibo] *est a cibo A : a cibo est frigidus L* 19 cibus] *cibum ut vid. AL* ingrediens] *+ ipsum AM* 19–20 similiter ... infrigidat] *om. L* 20 loca] *om. A* 21 falsum] *finem M* post iuxta: *supponit del. M*

Alia responsio est, quod, sicut animal infrigidatum frigiditate acciden-
tali, si appropinquatur calido uel aspergatur calido, fit in eo tremor propter
hoc, quod frigus uigoratur per coniunctionem contrarii, sic uapores calidi
ad caput eleuati frigiditatem ibi repertam faciunt congregari et uigora-
5 ri. Quae frigiditas uigorata repellit calorem naturalem sibi contrarium, et
tunc causatur somnus.

Tertia responsio est, quod, sicut ignis quodam modo infrigidatur et re-
mittitur eius calor appositis lignis uiridibus et humidis, quousque humidi-
tas lignorum et frigiditas uincatur, et tunc [quousque] ligna sint disposita
10 ad actionem ignis, sic calor naturalis subleuat nutrimentum ad loca su-
periora, quae sunt in capite, et ipsum nutrimentum infrigidat ipsa loca,
quousque frigiditas uincatur, et tunc fit digestio. Sed illa responsio sup-
ponit falsum, scilicet quod loca superiora sunt calida.

Solutio Philosophi est illa, quod uapor calidus eleuetur sursum ad ce-
15 rebrum et ibi infrigidatur et condensatur, et tunc descendit propter gra-
uitatem et repellit calorem naturalem ad interius, et tunc cessant sensus
exteriores ab actu sentiendi, quia non sentiunt absque calore. Unde et ca-
lidum est causa somni et etiam frigidum, quia uapor in principio, quando
ascendit, est calidus, sed postea, quando descendit, est frigidus, et ideo
20 causa proxima et immediata somni est uapor infrigidatus et causa remota
est uapor calidus, sicut patet de uapore eleuato sursum per caliditatem
solis, ille uapor in principio est calidus, sed postea, cum uenerit ad lo-
cum frigidum in aere, infrigidatur et ingrossatur, et tunc descendit et est
causa pluuiae uel niuis. Unde, quando in animali non possunt uapores per
25 calorem ulterius eleuari, descendunt, et repellitur calor naturalis, et tunc

1–6 Alia responsio ... somnus] *cf.* Arist. *De somno* 3.457b14–17 7–12 Tertia respon-
sio ... digestio] *cf.* Arist. *De somno* 3.457b17–19 466.14–467.2 Solutio Philosophi ...
naturalis] *cf.* Arist. *De somno* 3.457b20–3.458a10

1 quod] et *M* 2 propter] potest *M* 4 eleuati] elementi *M* 6 tunc] sic *M*
somnus] + est *AL* 9 uincatur] uincantur *A* tunc] sic *AM* quousque] *del.*
Ebbesen 12 uincatur] uim causatur *M* illa] ista *A* 14 illa] ista *M* 16
*post et*¹: tunc *exp. M* *post et*²: cetera *exp. L* 19 calidus] + sed postea quando
ascendit est calidus *M* 22 sed] et *L* 24 animali] anima *A*

uadunt animalia et homines declinando a statura recta propter repulsionem caloris naturalis.

Intelligendum est, quod homo inter omnia animalia habet plus de caliditate, et ideo est staturae rectae, quia calor facit crementum secundum lineam rectam et uiam unam, nisi impediatur. Unde dicit Isaac, quod in adolescente est caliditas naturalis pura, fortis et munda et ascendit secundum angulum acutum, et ideo statura hominis in illa aetate maxime est recta, sed cum senescit, tunc est caliditas impura, et ideo eius ascensus est ad angulum expansum, et ideo secundum diuersas aetates facit calor diuersas staturas in corpore humano.

Viso, quae sit causa somni, uidentum est, quae sit causa uigiliae. Et sunt tres causae uigiliae, ut dicit Philosophus: Una nutrimenti completa digestio, alia caloris naturalis uigoratio, tertia sanguinis puri ab impuro diuisio.

Intelligendum est, quod humiditas ascendens a loco digestionis ad caput per uenas cerebri in frigidata descendit et repellit calorem et spiritum ad interiora ita, quod sunt in minori loco quam prius, et tunc repulso calore et spiritu fit somnus. Sed cum ille calor interius fortificatus possit super cibum digerendo, mouetur superius in sanguine et spiritu soluens organa sentiendi ad actum uigiliae. Ista solutio dicitur expergescentia seu euigilatio, et loquitur Philosophus hic de expergescentia naturali, quae fit secundum cursum naturalem digestionis completa, non de expergescentia, quae fit praeter cursum naturalem. Alia dicit Philosophus, quae magis pertinent ad medicos quam ad naturalem. Et in hoc finitur intentio primi

5–10 dicit Isaac ... humano] *locum non inueni*

1 uadunt animalia] cadunt aliam M et] s. l. M 2 caloris] calorum A 4
ideo] + homo M 7 in illa aetate] om. A illa] ista M est] om. A 8
recta] erecta M 9 angulum] angelus A 11 Viso] uisio M 12 sunt] i.
m. et hic inserendum notavit L 13 caloris] calorum A 16 in frigidata] in-
frigiditas M descendit et] descendens M 18 fit] sic M ille] iste
M fortificatus possit] fortificando prius sit M 19 digerendo] dirigendo A
: de gerendo M 20 uigiliae] + et s. l. L expergescentia] expergefatio L
21 et] ut M 23 quae¹] qui M praeter] + secundum L Alia] illa A

libri.

**<Quaestio VII.1: Utrum uapor nutritiuus sit causa somni
effectiua>**

Quaeritur, utrum uapor nutritiuus sit causa somni effectiua.

1.1. Quod non, uidetur, quia sic illi essent parui somni, in quibus est modica euaporatio. Sed in pueris est parua euaporatio; ergo pueri essent
5 parui somni. Sed hoc est falsum. Quod autem in pueris sit parua euaporatio, proba, quia euaporatio non fit sine calido. Sed in pueris est calidum debile, quia calidum, quod est in pueris, hebetatur per humidum et tunc debilitatur; ergo in pueris est parua euaporatio.

1.2. Praeterea effectus frigidi non est causa calida, sed uapor nutritiuus
10 est calidus, quod patet per eius ascensum ad partes superiores et somnus est effectus frigidus uel frigidum concomitans, quia in somno infrigidantur partes exteriores; ergo uapor nutritiuus non est causa somni.

1.3. Praeterea uapor est calidus aut frigidus; quando est calidus, non est causa somni, quia sic est causa solutionis sensuum, qui in somno ligantur,
15 nec est causa somni, quando est frigidus, quia sic melancholici essent somnolenti, quia sunt naturaliter frigidi. Vapor igitur numquam est causa somni, quia nec quando est calidus nec quando est frigidus.

2. Oppositum dicit Philosophus.

3. Ad quaestionem dicendum, quod sic hoc modo: Quando alimentum
20 extrinsecum infrigidatur ab extrinseco et immittitur in loca digestiua animalis, per calorem cordis fit ascensus uaporis ex alimento usque ad caput, sed in capite est cerebrum, quod inter omnia membra est frigidissimum. Unde, cum uapores perueniunt ad cerebrum, infrigidantur frigiditate ce-

1 libri] + propter hoc exhibenda est gratia et laus deo uno in saecula saeculorum L + amen A 2 nutritiuus] interius M 3 quia] + si L quibus] quo L 4 euaporatio] *i.m. et hic inserendum notavit A* 6 proba] probatur M 7 tunc] sic M 11 concomitans] committans M 12 uapor] *om. A* 13 uapor] + aut A : + aliquid M quando] + uero L 16 numquam] *lectio incerta M* 20 infrigidatur ... et] *om. M* immittitur] mittitur A : ingreditur ab existente M 21 uaporis] uaporum AM

rebri et inspissantur et fiunt graues et propter grauitatem mouentur deorsum et descendunt per uias, per quas fluit spiritus et calor a corde ad organa exteriora sentiendi, et propter suam grossitiem obturant illos meatus subtiles et repellunt calorem et spiritus ad interius et impediunt, ne calor et spiritus perueniant ad partes exteriores, et tunc infrigidantur partes 5 exteriores, et non possunt in actum sentiendi, quia sentire non fit sine calido, et tunc accidit somnus et durat, quousque calor ad intra repulsus in tantum uigoretur, quod super illos uapores obtineat et quousque complete digerantur. Unde dicit Philosophus, quod completa digestionem et uigorato calore prius ad intrinsecus repulso et separato sanguine puro ab impuro 10 expurgiscuntur animalia et euigilant, et quod talis euaporatio sit causa somni, declarat Philosophus per septem signa, quae posita sunt prius.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod calidum in pueris est sufficiens ad causandum euaporationes, quia ad euaporationes duo requiruntur, scilicet calidum potens resolvere et humidum potens resolui, et 15 ideo plures sunt euaporationes in pueris quam in aliis, quia sunt calidi et magis humidi.

Ad 1.2. Ad aliud, quod uapor nutritiuus in principio, quando ascendit, tunc est calidus, sed in fine est frigidus, sicut patet de uapore ascendente in aere, per caliditatem solis est uapor in principio [est] calidus et postea 20 frigidus. Dico, quod, quia somnus est concomitans frigidum, ideo causa proxima somni est uapor frigidus et causa remota est uapor calidus.

Ad 1.3. Ad aliud patet, quod uapor, quando est frigidus, est causa som-

9–11 dicit Philosophus ... euigilant] Arist. *De somno* 3.458a10–12 = Lulofs, 9.36/35-40

3 illos] istos *M* 4 impediunt] *lectio incerta* (*fort.* in positione) *M* 5 et¹] uel *AM*
 perueniant] permaneat *M* 6 actum] actu *LM* sentire] *om.* *M* 8 illos] istos
M 9 uigorato] uigilato *ut vid.* *M* 12 declarat] declaratur *M* 14 sufficiens]
 sufficitur *M* euaporationes¹] *lectio incerta* *M* euaporationes²] uaporationes
L : *lectio incerta* *M* 16 quia] qui *M* 17 humidi] sicci *M* 19 est¹] *om.* *A*
 19–21 sicut patet ... frigidus] *om.* *AL* : + et *M* 22 proxima] proximi *A* remota]
 + somni *A* 23 quod] quia *M*

ni. Et cum dicitur sic: “melancholici” et cetera, dicendum, quod, licet melancholici sint frigidi, non tamen sunt somnolenti, quia frigiditas impedit resolutionem uaporis. Unde in eis sunt uapores pauci. Ideo non sunt somnolenti. Similiter habentes parua capita uel paruuum cerebrum non sunt
5 somnolenti, quia pauci uapores congregantur in paruis capitibus.

<Quaestio VII.2: Utrum pueris noceat bibere uinum uel quod suae nutrices bibant uinum>

Quaeritur, utrum pueris noceat bibere uinum uel quod suae nutrices bibant uinum.

1.1. Videtur, quod non. Nam parui magis augmentantur quam illi, qui sunt in alia aetate; ergo indigent illo, quod potest extendere, et illo, quod
10 potest extendi. Sed calidum potest extendere et humidum potest extendi; ergo indigent calido et humido. Illud igitur, quod est calidum et humidum, est ualde optimum. Tale est uinum; ergo et cetera.

1.2. Item uita stat per calidum et humidum, sed nutritiua est primum principium uitae; ergo qui maxime debent nutriri, maxime indigent calido
15 et humido. Sed pueri maxime indigent nutriri et uinum est calidum et humidum; ergo et cetera.

1.3. Praeterea quod non sit nociuum pueris, quod nutrices bibant uinum, uidetur, quia pueri nutriuntur ex lacte nutricis, sed alia forma substantialis est in lacte et alia in uino, quoniam in generatione lactis ex uino
20 corrumpitur forma uini et inducitur forma lactis. Sed lac non est nociuum puero, sed etsi nutrices bibant uinum, non propter hoc lactarent uel gustarent pueri uinum sed lac. Ergo non nocet pueris, quod nutrices bibant uinum.

1 melancholici] Arist. *De somno* 3.457a27 = Lulofs, 8.25 13 uita ... humidum] cf. Averroes, *Comp.* 134; Simon Fav., *Quaest. De somno* 124

1 dicitur] dicit AL sic] tunc mss quod] om. A 3 uaporis] uaporem M
pauci] + et M 9 illo¹] eo M illo²] ideo M 11 Illud] idem M 12 ualde]
lectio incerta M 13 Item] praeterea M 14 debent] debet A : indigent M 19
ex uino] om. M 20 corrumpitur] corripitur M 21 etsi] si M

2. Ad oppositum est Aristoteles, qui dicit: “Pueris non conferunt uina neque nutricibus; differt enim forsitan nihil eos bibere uel nutrices.”

3. Ad conclusionem dicendum, quod pueris nocet bibere uinum nec refert ipsos bibere uinum et nutrices. Ratio primi est, quoniam in pueris multae fiunt euaporationes, quia pueri sunt calidi et humidi. Cuius signum 5 est, quod in pueritia partes superiores sunt maiores partibus inferioribus. Pueri etiam sunt multum somnolenti, et hoc est signum, quod in eis multae fiunt euaporationes, et ideo, quaecumque sunt multum euaporatiua, sunt eis nociua. Illud enim, quod est multum euaporatiuum, duplex malum infert pueris: Primo, quia augmentat euaporationes et inducit saepe 10 epilepsiam, quae est aegritudo proueniens ex superflua euaporatione, ut, quando euaporationes tantum abundant, quod non solum obturant meatus caloris et spirituum, sed in tantum etiam abundant, quod uenas tumefaciunt sic, quod uiam anhelandi obturant. Unde epilepsia saepe inducit suffocationem, et sic uinum, cum sit multum euaporatiuum, est nociuum 15 pueris.

Aliud malum infert, quia disponit ad omnes passiones, quae causantur ex uentositate. Sed uentositas causat incontinentiam gustus et tactus et reddit hominem iracundum, et tunc uinum nocet pueris, et ideo conuenientius nutrimentum pueris est lac quam uinum. In lacte enim est triplex 20 substantia: una aquosa, quae est cerum, et per illam immittitur phlegma in omnes partes corporis; alia substantia est, quae est terrestris, et est caseus, et illa conuertitur in partes solidas et facit membra consolidari. Est ibi etiam tertia substantia, quae est aerea, ut butyrum, et ipsa conuertitur in spiritus et in partes subtiliores et, quod tales sunt in lacte, patet per 25

1–2 Pueris ... nutrices] Arist. *De somno* 3.457a14–15 = Lulofs, 8.8–10

1–2 Pueris ... nutrices] *lineam subducunt mss* 2 neque] nocet *M* differt] dicitur *L* 4 Ratio] ideo *ut vid. A* 9 Illud] idem *M* 10 augmentat] augmentant *AL* 13 caloris et spirituum] calorum et spiritus *A* etiam] *om. LM* 15 sic] tunc *AL* 18 causat] causant *a.c. M* 19 tunc] sic *M* et³] *om. AL* 20 nutrimentum] nutritur *M* 21 et per] *om. M* 22 quae] ibi qui *M* 23 illa] ista *M* membra] *om. AL*

Auicennam.

Similiter quod lac sit nutrimentum pueris, patet, quoniam ex eisdem
 fimus et nutrimur. Sed fetus fit ex sanguine menstruoso, et ex eodem in
 utero nutritur, sed post generationem fetus sanguis menstruus in corpore
 5 mulieris mittitur ad mamillas et conuertitur in lac, et ideo conueniens est,
 quod pueri nutriantur lacte, ex quo parum differt a sanguine menstuo,
 quo nutriebantur in utero.

Sic igitur patet, quod uinum non est nutrimentum conueniens pueris,
 sed lac. Secundum patet, quod pueris est nociuum, quod nutrices bibant
 10 uinum, quia, si nutrices bibant uinum, lac generabitur ex uino, et in illo
 lacte manebit uirtus uini, quia uirtus generantis manet in eo, quod im-
 mediate generatur ex illo. Propter quod uirtus uini manet in lacte, sicut
 uirtus elementi manet in mixto, et ideo lac generatum ex uino erit spu-
 mosum et uentosum sicut uinum, et ideo disponit ad consimilia mala, ad
 15 quae disponit uinum.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum: Concedo, quod pueri indi-
 gent calido, quod potest extendere, et tale calidum habent in se, et propter
 hoc non indigent nutrimento calido, sed indigent nutrimento, quod potest
 faciliter extendi, et tale est lac.

20 *Ad 1.2.* Ad aliud concedo, quod pueri indigent calido, sed non quocum-
 que calido, sed calido temperato.

Ad 1.3. Ad tertium patet per dicta in positione.

1 Auicennam] *locum non inueni*; cf. Albertus Magnus, *Politica* 8.15, 8:746a; Simon Fav.,
Quaest. De somno 129. 2–3 ex eisdem ... nutrimur] cf. Arist. *De gen.* 2.8.335a10–11;
 Galfridus de Aspale, *Quaest. De somno* 309

2 Similiter] simpliciter A 3 fimus] sumus AL : simus M 6 nutriantur] nutantur
 M 7 nutriebantur] nutriebatur mss 8 nutrimentum] nutritur M 9 lac] +
 et M bibant] bibunt A 10 quia] quod M 12 quod] om. M 14 disponit]
 ponit M 17 et²] s. l. L 18 nutrimento²] om. A 20 calido] calida M 21
 calido¹] om. M calido²] calide AM 22 post tertium: argumentum exp. M

<Quaestio VII.3: Utrum cor sit primum principium sanguinis>

Quaeritur, utrum cor sit primum principium sanguinis.

1.1. Videtur, quod non; nam illud est primum principium sanguinis, in quo generatur sanguis. Sed sanguis non generatur in corde, quia per Philosophum alimento ingrediente corpus fit euaporatio ad uenas et conuertitur in sanguinem et deinde uadit ad cor. Hoc non esset, si cor esset 5 primum principium sanguinis. Praeterea ubi est primum principium caloris, ibi est primum principium sanguinis. Sed primum principium caloris est in hepate; ergo et cetera.

Probatio minoris: Quia pars dextra in animali est fortior quam pars sinistra et hoc est propter maiorem calorem. Sed hepar est ad partem dex- 10 tram et cor ad sinistram; ergo est maior caliditas in hepate. Quod autem idem sit principium sanguinis, quod est principium caloris, patet, quia sanguis generatur ex calore. Est enim humor calidus et humidus.

2. Oppositum uult Philosophus et arguitur per rationem sic: Idem est primum principium sanguinis, quod est primum principium delectatio- 15 nis uel tristitiae. Sed cor est principium delectationis et tristitiae; ergo et cetera. Maior patet, quod omnis delectatio et tristitia cum sanguine fiunt. Cuius signum est, quod omnes passiones, in quibus consistit delectatio uel tristitia, definiuntur per sanguinem. Nam gaudium est dilatatio sanguinis et timor est concursus sanguinis ad cor. 20

3. Ad conclusionem dicendum, quod sic. Cuius ratio est: Nam illud, quod est primum principium caloris et spiritus et motus, est primum prin-

3–5 per Philosophum ... cor] Arist. *De somno* 3.456b2–5 = Lulofs, 6.41–71 14–20
oppositum ... cor] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 124 473.21–474.1 ad conclu-
sionem ... cetera] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 124

1 primum] *om. L* 2 illud] idem *iter. a. c. M* sanguinis] + quae *M* 4 et] + ibi
M 6–7 caloris] sanguinis *a. c. L* 7 Sed primum principium] *om. A* caloris]
calorum *A* 9 Probatio minoris] probatio minorem *ut vid. A*: probatur minor *M* 12
idem ... principium caloris] illud sit principium calorum *A*, illud sit principium caloris *L*
quia] quod *M* 13 humidus] frigidus *L* 14 Idem] illud *AL* 17 et] uel *AL*
18 quod] quia *mss* 21 illud] *om. M* 473.22–474.1 caloris et ... principium]
om. A 22 et¹] *s. l. L, om. M*

cipium sanguinis. Sed cor est huiusmodi; ergo et cetera. Maior patet, quia spiritus est a sanguine et motus a spiritu, quia motus est a uigore et uigorem facit detentio spiritus. Ideo unum et idem est principium sanguinis, caloris, spiritus et motus.

5 Quod autem cor sit principium caloris, spiritus et motus, patet, quia per Philosophum cor est principium, quod primo uiuit et ultimo morietur, sicut dicitur in De morte et uita. Sed uita stat per calidum et humidum; ergo in corde est primum principium caloris. Quod sit principium spiritus, patet per auctorem De differentia spiritus et animae, qui dicit, quod
10 spiritus uitalis in corde oritur a corde. Quod cor sit principium motus, probatur libro De motibus animalium. Ex quibus patet, quod est primum principium sanguinis et etiam primum principium uenarum, quae sunt loca sanguinis et omnium aliorum motuum in corpore.

Et hoc est, quod dicit Auicenna, quod, sicut est in maiori mundo, quod
15 omnes motores inferiores uirtutem mouendi accipiunt ab uno primo motore, ita est in mundo minori, quod omnes motores in animalibus influentiam et uirtutem mouendi accipiunt ab uno mouente in animali et illud primum mouens oportet situari in parte principali illius animalis. Haec autem pars est pars media animalis. Et hoc est rationale, quod primum
20 mouens in animali sit in medio, quia sic potest faciliter influere uirtutem

7 in De morte et uita] Arist. *De Iuv.* 469b13–17 9–10 per auctorem ... corde²] Costa ben Luca, *De differentia spiritus et animae*, 2.130; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 124–125 11 libro ... animalium] Arist. *De motu an.* 10.703a14; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 114 474.14–475.1 dicit Auicenna ... partes] *locum non inueni*; cf. Albertus Magnus, *De somno* 1.1.7, 9:132b; *De resp.* 1.1.4, 9:221a; Simon Fav., *Quaest. De somno* 126

2–3 uigore et uigorem] *An calore et calorem scribenda?* 4 caloris] calorum A 5 caloris] calorum AL 6 quod] quia A primo] *om. M* uiuit] uincit A et] + quod A 7 sicut] sic AL 8 primum] *om. A* caloris] calorum A 10 corde] + uel L 13 sanguinis] sanguis M 14 sicut] dicit A est²] *om. M* 15 omnes] + in M 16 ita ... in¹] sic oportet esse M 16–17 in mundo ... mouente] *om. AL* 16 motores] maiores M 17 illud] idem M 18 principali illius] principiori ipsius M 19 rationale] rationabile A quod] *om. M* 20 quia] quod AL

ad alias partes.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod sanguis generatur in corde et postea immittitur a corde ad singulas partes corporis. Antequam tamen alimentum deueniat ad cor, alteram alterationem recipit ab hepate, scilicet rubefactionem. Nihilominus tamen uirtutem nutriendi et mouendi 5 ad singula membra non habet sanguis, antequam peruenerit ad cor, et illud proprie appellamus sanguinem et non quemcumque humorem rubeum.

Ad 1.2. Ad aliud cum dicitur, quod illud est primum principium sanguinis, in quo est maior caliditas, dicendum, quod illud, in quo est maior caliditas essentialiter, non accidentaliter, est primum principium sanguinis, et hoc est in corde. Cor enim situatur directe sub cerebro; ideo per frigiditatem cerebri reprimatur caliditas cordis. Sed cerebrum non directe opponitur hepati, et ideo maior caliditas abundat in hepate quam in corde. Sed hoc est accidentale. Si enim cerebrum aequaliter se haberet ad utrumque, scilicet ad cor et ad hepar, maior esset caliditas in corde quam 15 in hepate.

<VIII.>

<1.458a33>POST HOC AUTEM DE SOMN<I>O et cetera: In isto secundo libro determinatur de somno, quod est quaedam apprehensio animalis accidens in somno, et, cum animalia non habeant nisi duplicem potentiam apprehensiuam, scilicet sensum et intellectum, inquiritur primo circa 20

8–16 Ad aliud ... hepate] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 128 17 POST ... SOMN<I>O] Arist. *De insomniis*, 1.458a33 = Lulofs, 2.3 (uetus trl.: *post hec autem de sompno querendum*) & 3.3 (noua trl.: *post hec autem querendum de sompno*)

2 in] a M 4 ab] ad M 5 scilicet] puta M rubefactionem] rubrifactionem M nutriendi] mittendi M : *lectio incerta* AL 6 illud] idem M 8 illud est] idem M 9 illud] + est primum principium sanguinis A 10 accidentaliter] accipitur M 11 cerebro] + et M 12 caliditas] caliditatis M 13 opponitur] *lectio incerta* M 14 accidentale] *accidenter ut vid. L* 17 Post ... somno] *lineam subducunt* AL HOC] haec M SOMN<I>O] somnis M et cetera] *om. M* 18 somnio] somno M 475.20–476.1 circa somnium] *om. M*

somnium, an somnium sit passio sensus aut intellectus.

Et sunt in primo capitulo huius secundi libri tres conclusiones. Prima est, quod somn*u*m non est passio sensus apprehendentis ab extrinseco, id est sensus exterioris. Secunda est, quod somnium non est passio partis
5 opinatiuae, scilicet intellectus. Tertia est, quae ostendit, quod somn*u*m est passio primi sensitiui.

**<Conclusio VIII.1: Somnium non est passio sensus apprehendentis
ab extrinseco>**

Prima conclusio probatur sic: Cum somnium sit apprehensio quaedam, erit passio alicuius uirtutis, quae apprehendit in somno. Sed in somno non percipimus aliquid sensu exteriori, quia in somno non sentimus,
10 et percipere aliquid sensu exteriori ab extrinseco, hoc est sentire. Ergo somnium non est passio sensus exterioris.

Quod autem in somno non sentimus, patet. Nam sentire est proprium sensibile ab extrinseco apprehendere, ut patet. Videre est apprehendere colorem ab extrinseco et audire est apprehendere sonum ab extrinseco.
15 Sed dormiens non apprehendit aliquid ab extrinseco, quia sic esset uigilans; ergo dormiens non sentit, et tunc non sentimus in somno.

**<Conclusio VIII.2: Somnium non est passio partis opinatiuae,
scilicet intellectus>**

Secunda conclusio probatur sic, scilicet quod somnium non est passio intellectus: Sicut illa in uigilia comprehendimus, quae sine sensu non sunt

1 aut] an M 2 secundi libri] secundi L : ibi M 3 post est²: sensus exp. L 4 exterioris] exteriorum A : exteriores M somnium] somnum AM 5 Tertia ... ostendit] tertia ostenditur A, tertio ostenditur M 7 somnium] somnum LM 8 alicuius] illius M in] om. A 9–10 sentimus et percipere] sentimus percipere A : percipimus L 10 ab extrinseco] om. L 11 somnium] somnum AM 12 non] om. A Nam sentire] iter. M est] esse M 13 apprehendere¹] + per A Videre est] uidemus enim M 14 colorem] colore M apprehendere] + per L 16 ergo] et L tunc] sic M 17 somnium] somnum L 18 illa] om. LM

comprehensibilia, ut album, pulchrum et huiusmodi, de quibus nec uere nec false iudicat intellectus absque sensu, cum sine sensu ea non comprehendat, similiter in somno comprehendimus quaedam, quae scilicet sine sensu non sunt comprehensibilia, ut album et pulchrum et huiusmodi talia. Ergo nec comprehendimus intellectu nec opinione sed sensu, ergo somnium non est passio intellectus nec partis opinatiuae, quia, si sic, <et> in somno non comprehenderemus aliquid nisi per intellectum, uerumtamen aliquid comprehendimus in somno, quod comprehendere non possumus sine intellectu, sicut in uigilia comprehendimus aliquid praeter ipsa sensibilia, puta intellegibilia, quae non possumus comprehendere absque intellectu, sic in somno comprehendimus aliqua praeter sensibilia, utpote cum in uigilia aliquis cognouerit de triangulo ipsum habere tres angulos, potest contingere, quod ex tali studio apparebit sibi in somno triangulum habere tres angulos, et tunc aliquando in somno comprehendimus aliquid praeter sensibilia, quod sine intellectu non possumus comprehendere.

Hoc probatur aliter sic: Eodem modo uel proportionali, quo sentientes in actu existentes in aegritudine decipiuntur circa aliqua per sensum et etiam per aliam uirtutem iudicant, quod non est ita (et etiam in uigilando decipiuntur per sensum non existentes in aegritudine; apparet enim nobis per sensum, quod sol est pedalis quantitatis, et per aliam uirtutem iudicamus, quod est maioris quantitatis), sic contingit in somno, quod per sensum sibi apparet aliquid esse aliud quam est, et per aliam uirtutem iudicatur, quod non est, sicut apparet. Contingit enim, quod alicui uideatur in somno, quod inimicus sit praesens ad nocendum, et tamen in eodem

2-3 comprehendat] apprehendat *M* 4 et¹] *om. M* 5 opinione] opinio *M* 6 et] *add. Ebbesen* 8 comprehendimus] apprehendimus *M* comprehendere] apprehendere *AM* possumus] possumus *M* 9 comprehendimus aliquid] comprehendimus aliqui *A* 10 comprehendere] apprehendere *AM* 11 aliqua] *lectio incerta* (qua *vel fort.* quasi) *L* cum] *Ebbesen* : quod *mss* 14 tunc] sic *M* 16 uel] *om. M* 18 etiam] tamen *AL* aliam] illam *L* ita] ista *M* 18-19 uigilando decipiuntur] uigilando decipitur *M* 21-22 iudicamus ... uirtutem] *om. M* 21 quod¹] + non *M* 22-23 iudicatur] iudicat *mss* 23 alicui] aliter *L*

somnio dicit aliqua uirtus, quod non est ita nec est credendum, et ex eodem apparet, quod somnium aliquando non est sine sensu, quia deceptio per sensum non accidit nisi sensitiuo aliquid patiente, et ita somnium, in quo fit huiusmodi deceptio, non est sine sensu.

<Conclusio VIII.3: Somnium est passio primi sensitiui>

5 Tertia conclusio, scilicet quod somnium est passio primi sensitiui, probatur: Quia somnium est passio illius, cuius est somnus, cum enim somnium sit apparitio in somno, oportet, quod eidem insit somnus et somnium. Non enim inest somnus animali secundum unam partem et somnium secundum aliam, sed somnus est passio primi sensitiui, ut dictum
10 est prius; ergo somnium erit passio eiusdem.

Dicit tamen Philosophus, quod somnium est passio primi sensitiui, in quantum est phantasticum. Ideo est intelligendum, quod primum sensitiuum, ut sensus communis, mouetur aliquando a sensibus exterioribus, et aliquando mouetur a uirtutibus interioribus uel a speciebus existentibus in
15 uirtutibus interioribus. Secundum quod mouetur a sensibus exterioribus, dicitur sensitiuum uel sensus, sed secundum quod mouetur ab interioribus, sic dicitur phantasticum. Nunc somnium est passio sensus communis, secundum quod mouetur ab interioribus uirtutibus, et ideo est passio sensus communis, in quantum est phantasticum. Sed in somno non mouetur
20 sensus communis a sensibus exterioribus; ideo somnium non est passio sensus communis, in quantum sensitiuus est.

11–12 Dicit tamen ... phantasticum] Arist. *De insomniis* 1.459a21–22 = Lulofs, 8.9–10 & 9.9–10

1 somnio] somno AL dicit] + aut M ita] om. M 3 aliquid] ad M
patientem] patientem A 5 scilicet] om. M somnium] somnum L 5–6
probatum] + sic M 6 Quia] quod M somnium] somnum L 7 eidem] eis ut
vid. L insit] insunt A, insint M a. c. L 9 aliam] + partem M 11 Dicit tamen]
dicit enim A 12 primum] + est M 13–15 et aliquando mouetur ... exterioribus]
om. L : + sic M 17 phantasticum] phantasticus AM somnium] somnum M

Intelligendum, quod Commentator dicit hic: Sentire, quod fit in somno, per quinque sensus, cum non est sensibile praesens extrinsecum, accidit per motum contrarium ei, qui fit in uigilia. In uigilia enim sensibilia extrinseca mouent sensus et sensus moti mouent uirtutem cogitatuam et illa mota mouet cogitatuam, et sic de aliis usque ad memoriam. In somno autem est modo contrario, quoniam passio, quae fit apud somnum, in somno incipit ab imaginatiua et finitur in sensu proprio. 5

<Quaestio VIII.1: An somnium sit passio sensus communis uel alicuius uirtutis interioris>

Quia in hoc capitulo inquitur, cuius passio sit somnium, ideo quaero, an somnium sit passio sensus communis uel alicuius uirtutis interioris.

1.1. Quod non uidetur, quia somnium est passio sensus exterioris; ergo non est passio sensus communis nec alicuius uirtutis interioris. 10

1.1.1. Antecedens probatur tripliciter. Primo sic: Somnium est passio illius, quod mouetur in somno. Sed sensus exterior mouetur in somno, ut dicitur in littera. Dicimus etiam nos uidere in somno et audire. Cum igitur sensus exterior mouetur in somno, apparet, quod somnium sit passio sensus exterioris. 15

1.1.2. Secundo probatur idem sic: Somnium est passio illius, cuius obiectum apparet in somno. Sed obiectum sensus particularis apparet in somno. Apparent enim in somno phantasmata albi et nigri, dulcis et ama-

1–7 Commentator ... proprio] Averroes, *Comp.* 96.8–97.56; cf. Galfridus de Aspale, *Quaest. De somno* 329 14 in littera] Arist. *De insomniis* 1.459a2–6

1 Commentator] compositor *M* 2–3 accidit] accipit *M* 3 enim] *om. L* 4 sensus²] + nam *M* cogitatuam] imaginatiuam *A* 5 cogitatuam] cogitatuam *A* memoriam] memoratiuam *A* 8 quaero] + quid *A* 9 somnium] somnus *A*: somnum *M* uirtutis interioris] sensus interiorum *A* 10–11 Quod non ... interioris] *om. L* 10 somnium] somnum non *M* 12 tripliciter ... sic] *i. m. et hic inserenda notavit L* tripliciter] + et *A* Somnium] somnum *M* 13 Sed] oportet *M* 16 exterioris] exteriorum *M* 17 Somnium] somnum *A* 18 Sed] sub *M* 19 in somno] *om. L*

ri, et sic de aliis, quae solum a sensibus particularibus percipiuntur; ergo somnium est passio sensus particularis.

1.1.3. Tertio sic: Quibusdam dormientibus uidetur, quod uideant lumen lucernae et quod audiant cantum galli, et ipsi expergefatti hoc manifeste
5 cognoscunt. Quod non esset, nisi somnium esset passio sensus particularis.

1.2. Ad principale: Somnium est passio intellectus; ergo non est passio sensus communis. Probatio maioris: Nam in somno fit compositio et diuisio et ratiocinatio a sensibilibus ad intelligibilia. Videtur enim dormienti,
10 quod illud, quod uidetur, est homo uel equus, et etiam uidetur dormienti, quod arguat et syllogizet; ergo somnium est passio illius uirtutis, cuius est componere et diuidere et syllogizare. Sed solius intellectus est componere et diuidere et syllogizare; ergo somnium est passio intellectus.

1.3. Praeterea quod non sit passio sensus communis, uidetur.
15 Nam somnium est quaedam apparitio in somnio; ergo somnium non est passio illius, quod immobilitatur et ligatur in somno. Sed sensus communis ligatur in somno. Somnus enim est impotentia primi sensitiui per Philosophum; ergo somnium non est passio sensus communis. Et per idem probatur, quod somnium non est passio alicuius sensus interioris. Nam
20 cum principians fit impotens, omnia erint impotentia, quae principian-

17–18 Somnus enim ... Philosophum] Arist. *De somno* 2.455b8–13 = Lulofs, 5.2–7

1 percipiuntur] percipitur *M* 2 somnium] somnum *M* + non *L* 3 uideant] uideatur (*vel fort.* uideantur) *L* 5 somnium] somnum *AM* sensus] sensu *M*
7 Somnium] somnum *M* 8 Probatio maioris] probatio maiorum *A* : probatur antecedens *M* in] a *L* 9 sensibilibus] sensibus *mss* 10 quod illud] quod idem *AL* : *om.* *M* 11 somnium] somnum *AM* 11–13 illius uirtutis ... passio] *iter.* *A*
12–13 Sed solius ... syllogizare] *om.* *AM* 13 somnium] somnum *AM* 14 sit] est *M* 15 somnium¹] somnum *M* somnio] somno *A* somnium²] somnum *M* 18 somnium] somnum *M* 18–19 non est passio ... somnium] *om.* *A* 19 somnium] somnum *M* interioris] interiorum *A* 20 fit] sit *A* erint] erunt *A*, erant *L* 480.20–481.2 quae principianti ... impotentia] *om.* *M* 480.20–481.1 principianti] principanti *A* : principatim *L*

ti subduntur, ut uult Philosophus hic. Sed in somno primum sensitium redditur impotens; ergo et omnia sunt impotentia, quae sibi intuentur. Nullius igitur partis sensitivae potest somnium esse passio.

Probatur idem aliter sic: Cessante primo cessat omne posterius. Sed sensus particularis, ut sensus exterior, est prior quam aliquis sensus interior, quia sensus interior non sentit nisi quod recipit a sensu particulari. Sed in somno ligantur sensus particulares; ergo quilibet sensus interior ligatur in somno, et per consequens somnium non est passio alicuius sensus interioris.

2. Ad oppositum est Philosophus, qui dicit, quod somnus et somnium sunt passionem eiusdem, et ideo, quia somnus est passio primi sensitivi, ideo somnium est passio eiusdem.

3. Ad conclusionem primo est declarandum, quod somnium non est passio partis intellectivae nec sensus exterioris; secundo, quod somnium est passio sensus communis. Primum probatur quantum ad utramque partem. Quod somnium non est passio intellectus, patet, quia si sic, cuicumque inesset somnium, ei inesset intellectus. Sed hoc est falsum, quia somnium inest animalibus brutis, quia animalia bruta in somno emittunt quasdam uoces, quod non contingit sine imaginatione. Mouentur etiam quandoque in somno, quod non est sine aliqua apprehensione somniali, cum

1 ut uult Philosophus hic] Arist. *De somno* 2.455a33–455b1 = Lulofs, 4.34–37 10–11
somnus et somnium ... eiusdem] Arist. *De insomniis* 1.459a11–14 = Lulofs, 6.18–8.2 &
7.18–9.2

3 somnium] somnum M 4 Probatur idem] item probatur A 7 ligantur ...
particulares] ligatur sensus particularis M quilibet] quibus M 8 somnium]
somnum M passio] om. L 9 interioris] interiorum A 10 Ad] *i.m. et hic
inserendum notavit L* 11 sunt] sint M 12 somnium] somnum A 13 somnium]
somnum A 14 exterioris] exteriorum A somnium] somnum AM 15
Primum] primo AL quantum ad utramque] quoad utramque (utramque) utrumque
a.c.)M 16 somnium] somnum M 17 inesset¹] inest AL somnium] somnum
AM inesset²] inest AL est] *s. l. L* 17–18 somnium] somnum M 18
inest] non est M somno] somnio M 20 somno] somnio M *post est: aliqua
exp. M*

sensus exteriores in somno sint ligati. Somnium igitur inest brutis et intellectus non; ergo somnium non est intellectus passio.

Quod non sit passio sensus exterioris, probatur, quia solum est passio illius uirtutis, cuius operatio exercetur in somno. Sed operatio sensus exterioris non exercetur in somno, quia nec audire nec uidere exercetur in somno. Nam uidere est ab extrinseco uisibili immutari. Sed in somno non immutantur sensus exteriores ab extrinseco sensibili, quia sensus exteriores sunt ligati in somno; ergo somnium non est passio sensus exterioris.

Intelligendum tamen, quod, licet sensus particularius in somno non sentiat simpliciter, mouetur tamen aliquo modo, sed aliter quam in uigilia. Nam in uigilia incipit motus sensus ab extrinseco et terminantur ad superiorem potentiam sensituiam, sed in somno motus procedit econtrario. Species enim conseruata in imaginatiua uel memoratiua mouet memoratiuam uel imaginatiuam et imaginatiua mota mouet sensum communem et sensus communis mouet sensum particularem. Sed iste motus non est sentire simpliciter, sed secundum quid.

Secundum patet, quod somnium sit passio sensus communis. Nam somnus est passio sensus communis, ut prius probatum est, et somnium est passio eiusdem, cuius est somnus; ergo et cetera.

Intelligendum, quod sensus communis et uirtus phantastica sunt idem subiecto et differunt secundum rationem, quia sensus communis dicitur ex hoc, quod recipit species a sensibus exterioribus et illas non retinet, sed

1 somno] somnio M sint] sunt A ligati] ligat M Somnium] somnum M
 2 somnium] somnum A 3 non] autem L exterioris] exteriorum A
 probatur] probato L 4 exercetur] exercere M 4-5 exterioris] exteriorum A
 6-7 non immutantur] no<n> mutatur M 7-8 exteriores ... exteriores] interioris A
 8 ligati] ligatur A somno] somnio M somnium] somnum A exterioris] exteriorum A
 9 quod] om. M particularius] particularis M somno] somnio M
 10 mouetur] mouet AM 12 somno] somnio M econtrario] lectio incerta L
 13 Species] + est M enim] tamen L 15 sensum] om. A
 iste] ille A 17 patet] + scilicet A somnium] somnum A 19 ergo] om. AM
 20 Intelligendum] + tamen M et] s. l. L 482.20-483.1 sunt idem subiecto ... phantastica] om. L
 22 recipit] praecipit M

uirtus phantastica dicitur ex hoc, quod retinet species, et ex hoc, quod mouetur a speciebus existentibus in sensibus interioribus. Dico igitur, quod somnium est passio sensus communis, non secundum quod mouetur a sensibus exterioribus, sed secundum quod mouetur ab interioribus, et ideo dicit Philosophus, quod somnium est passio primi sensitiui, in quantum est phantasticus, et hoc uidetur rationabile; nam omne somnium est phantasma. Cuius igitur est phantasma, eius passio est somnium. Sed phantasma est ipsius uirtutis phantasticae; ergo somnium est passio uirtutis phantasticae.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod somnium non est passio alicuius exterioris sensus.

Ad 1.1.1. Ad primam probationem dicendum, quod somnium est passio illius uirtutis, quae simpliciter mouetur in somno. Sed huiusmodi non est sensus exterior; nam sensus exterior non mouetur simpliciter nisi a sensibus exterioribus.

Ad 1.1.2. Ad secundam probationem dicendum per interemptionem. Non enim oportet, quod somnium sit passio illius, cuius obiectum apparet in somno, quoniam obiectum potentiae inferioris percipitur a potentia superiori, et ideo obiectum potentiae inferioris potest apparere in somno, etsi non appareat illi sensui. Potest enim apparere sensui superiori, ut album uel sonus potest apparere sensui communi.

Ad 1.1.3. Ad tertiam probationem dicitur, quod non quaecumque ap-

5–6 somnium est passio ... phantasticus] Arist. *De insomniis* 2.459a21–22 = Lulofs, 8.9–10 & 9.9–10

2 speciebus] sensibus A interioribus] exterioribus L 3 somnium] somnum M non] nam L : om. A 4 exterioribus ... ab] om. A post sed: autem exp. L et] om. A 5 somnium] somnum M 6 rationabile] rationale mss somnium] somnum M 7 Cuius] lectio incerta M phantasma eius passio] om. M somnium] somnum M 8 somnium est] somnum est A : est somnum M 10 somnium] somnum AM 12 somnium] somnum M 13 quae] quod M p.c. L 14 nam sensus exterior] om. A 17 somnium] somnum M 18 inferioris] inferiorum M 19–20 somnio] somno AL 20 sensui] + communi M 22 dicitur] dicendum M : om. A

paritio est somnium, sed solum illa apparitio, quae est in simpliciter dormiente. Unde illi, quibus apparet, quod uideant lumen lucernae, et postea cognoscunt, non dormiunt simpliciter sed languide et imperfecte.

Ad 1.2. Ad aliud principale dicendum, quod non quaecumque apparitio
5 in somno est somnium, sed solum illa, quae causatur ex motu simulacrorum sensibilium. Unde in somno sunt multae apparentiae, quae non sunt somnia. Unde si appareat in somno, quod triangulus habeat tres angulos uel si aliud intelligibile appareat, illa apparitio non est somnium.

Ad 1.3. Ad aliud dicendum, quod sensus communis ligatur in somno
10 quantum ad immutationem ab aliis sensibus exterioribus sed non quantum ad immutationem a sensibus interioribus. Unde somnus est impotentia primi sensitiui in comparatione ad sensus exteriores, non in comparatione ad interiores, et per hoc patet ad argumenta sequentia.

<IX.>

<2.459a23>QUID AUTEM SOMNIUM ET QUOMODO FIT et cetera: Viso,
15 quod somnium est passio primi sensitiui, uidendum est, quid sit somnium et quomodo fiat. Primo tamen oportet declarare necessaria ad propositum. Unde in hoc capitulo declarantur tria. Primum est, quod species sensibilis manet in sensu – non solum in praesentia sensibilis, sed etiam in eius absentia. Secundo remouetur dubitatio circa hanc conclusionem. Tertio
20 declaratur, quomodo huiusmodi simulacra aliquando decipiunt sensum. Primum declaratur per rationem et per experimenta. Per rationem sic:

14 QUID ... FIT] Arist. *De insomniis* 2.459a23 = Lulofs, 8.11 (uetus trl.: *quid autem sompnium et quomodo fit*) & 9.11 (noua trl.: *quid autem est sompnium et quomodo fit*)

1 somnium] somnum *M* solum] sola *A* in] *om. A* **4** dicendum] *om. AL* **5** somnium] somnum *M* **7** somno] somnio *M* **9** somno] somnio quam ad immutationem a sensibus superioribus (*superioribus exp.*) sed non *M* **10** ab aliis] a *M* **11** *post* interioribus: non *exp. L* **13** ad] + sensus *AM* **14** Quid ... cetera] *lineam subducit L* QUID] quod *A* et cetera] *om. M* Viso] uisio *M* **15** somnium¹] somnum *AM* sit] fit *A : om. L* somnium²] somnum *AM* **17** sensibilis] sensualis *M* **20** sensum] + et *M*

Sensus non mouetur nisi per simulacrum sensibile manens in sensu. Sed absente sensibili mouetur sensus; ergo absente sensibili manet simulacrum sensibilis in sensu.

Quod autem sensus moueatur in absentia sensibilis, probatur per duo similia et per experimenta; primo sic: In motu locali proietorum quiescente primo proiciente adhuc mouetur proiectum a motore medio, ut ab aere uel aqua, quia primum proiciens mouens proiectum mouet aliquam partem aeris et tribuit sibi uirtutem mouendi et illa pars tribuit alii parti uirtutem mouendi, et sic, quousque deficiat uirtus primi mouentis, et quiescat proiectum. Ergo eadem ratione uidetur, quod sic debeat fieri in motu sensus, quod cessante primo mouente, scilicet sensibili, mouebitur sensus a secundo mouente, qui est species rei sensibilis manens apud sensum.

Secundum simile est, quod in calefactione sic est, quod primo calefaciente cessante illud, quod recipit calorem a primo calefaciente, potest ulterius calefacere. Et sic uidetur esse in sensu, quod species potest mouere sensum in absentia sensibilis, et hoc tam de sensibus exterioribus quam interioribus.

Item probatur per experimenta, quorum quaedam apparent circa uisum et quaedam circa alios sensus. Et sunt tria signa sumpta ex uisu respectu sensibilis proprii et unum acceptum respectu sensus communis.

Primum signum est, quod, si aliquis inspiciat solem uel aliud splendidum et postea transferat se ad tenebras seu tenebrosum uel ad minus lucidum, contingit, quod aliquanto tempore non uidebit illud minus lucidum. Quod non esset, nisi species primi sensibilis maneret in sensu et prohiberet sensibile debilius apparere.

6 adhuc] ad haec *M* motore] mare *M* 7 quia] quae *M* 9 sic] tunc *AL* 10 fieri] esse *M* 12 sensibilis] essentialis *L* 13 quod] *om. M* in calefactione] calefactio *L* 15 sic] tunc *L* esse] *om. M* 16 de] in *M* 18 Item] illud *AL* 18–19 uisum] uisiua *L* 19 quaedam] + apparent circa uisum et quaedam *L* 20 sensus] sensibilis *A* 21 quod] *om. M* 22 tenebras seu tenebrosum] tenebrum *M* 24 sensu] sensum *M* 25 prohiberet] prohibere *M*

Aliud signum est, quod, si inspiciamus colorem longo tempore ita, quod fortiter imprimatur species eius in uisum, et transferamus nos ad uisibile diuersi coloris, illud in principio apparebit eiusdem coloris uel similis coloris cum primo uisibili, deinde apparebit coloris medii propin-

5 quioris alii colori et postea apparebit color proprius. Sed hoc non est, nisi quia species coloris primi in principio conuersionis manet fortiter in uisu ita, quod totaliter prohibet alterationem alterius coloris, et postea est debilior ita, quod aliquo modo permittit alterationem ab alio colore.

Tertium signum est, quod, si aliquis aspexerit diu solem uel aliquid

10 splendidum et postea commoueat oculos et claudat, apparebit color splendidus, deinde apparebunt colores medii et tandem apparebit color niger et ita euanescet color praecedens. Quod non esset, nisi species illius splendorum maneret in absentia eius.

Quartum signum est, quod, si aliquis aspiciat rem uelociter motam et

15 postea conuertat uisum ad aliquid quiescens, illud quiescens in principio apparebit moueri. Hoc non esset, nisi similitudo motus maneret in uisu in absentia motus.

Et sicut est de uisu, sic est de aliis sensibus, quod uniuersaliter species sensibilis manet in sensu in absentia sensibilis.

20 Hoc uiso, scilicet quod species sensibilis manet in sensu absente sensibili, posset alicui uideri, quod, cum sensus apprehendit aliquod sensibile,

1 signum] *i.m. et hic inserendum notavit L, om. M* inspiciamus] + aliquem *M* colorem] calorem *M* et *p. c. L* longo] longe *M* ita] prima *M* 2 imprimatur] imprimitur *M* 3 coloris¹] coloris *a. c. M* illud] idem *M* 4 uisibili] uisiua *vel fort. uisibilia A* coloris] + medius propinquioris tamen colore primae et postea *M* medii] medius *M* 4-5 propinquioris] propinquorum *A* 5 colori] colorum *A* hoc] *s. l. M* 6 quia] *om. L* 8 quod] *om. M* permittit] promittit *M* 9 aliquid] aliud *A* 10 commoueat] *lectio incerta M* commoueat ... et] *om. L* : + postea *A* claudat] + et *s. l. L* 11 apparebunt ... medii] apparebit colores medius *M* 12 species] color *M* : *om. A* 15 illud] idem *M* 16 in uisu] *om. M* 18 uisu] motu *a. c. L* sensibus] sensilibus *a. c. L* uniuersaliter] + quod *M* 19 manet] maneret *M* sensibilis] sentiendi *M* 21 posset] possit *L*

non potest postea de facili apprehendere aliud sensibile, ad quod se conuertit, nec percipere modicas differentias sensibilibus propter simulacrum primi sensibilis in sensu derelictum.

Adhuc posset ex eodem uideri, quod sensitium patitur et non agit. Propter quod Philosophus istas dubitationes remouet. Prima remouetur, quoniam sicut speculum, cum suscipit imaginem alicuius obiecti, nihilominus suscipit imaginem alterius obiecti, et hoc de facili quodcumque illud fuerit, sic sensus post apprehensionem unius sensibilis potest apprehendere aliud sensibile, et hoc de facili.

Alia dubitatio remouetur per experimentum sumptum a speculo, quod sensus non tantum patitur, sed etiam agit. Et est, quod, si mulieres in tempore menstrui inspiciant purum et mundum speculum, inficitur superficies speculi, quasi esset nubes sanguinea ita, quod si fuerit speculum nouum, difficile est illam maculam siue infectionem abstergere. Si autem speculum fuerit uetus, de facili potest macula abstergi. Causae, quare fit talis macula in speculo et etiam quare de difficili abstergitur a nouo speculo et de facili a uetere, assignantur in littera et patebunt expresse in quaestionibus.

Tertium declarandum in hoc capitulo est, quod sensibilibus simulacra aliquando decipiunt, et hoc est uerum et in praesentia sensibilibus et etiam in eorum absentia. Decipiunt enim quandoque, quoniam existentes in passionibus aliquibus aut secundum corpus aut secundum animam facilliter decipiuntur ex modica similitudine eius, circa quod afficitur anima.

21–22 existentes in passionibus] *cf.* Arist. *De insomniis* 2.460b4 = Lulofs, 16.13 & 17.13

1 aliud] aliquod *M* 2 percipere] praecipue *AL* 4 Adhuc] ad hoc quod *L* sensitium] sensus tamen *M* 5 post Philosophus *sp. rel. A* istas] illas *M* 6 cum] omni *ut vid. M* alicuius] actus *a. c. M* 8 illud] idem *L* sensus] *om. AL* 10 dubitatio] *lectio incerta A* 12 inficitur] inefficitur *A* : afficitur *M* 14 illam maculam] maculam istam *M* 15 Causae] causa *L* 16 talis] *om. A fort. i. m. L* quare] + non *s. l. M* de] *s. l. L* difficili] non (*s. l.*) facili *M* 17 assignantur] assignatur *L* : assignentur *M* 19 est] *om. A* 20 et²] *exp. ut vid. L* 21 enim] *s. l. L* quoniam] quando *M* 23 similitudine] + et *L*

Propter enim modicam similitudinem rei, circa quam res afficitur, apparet, quod res sit praesens, quando in ueritate non est praesens, et quanto uehementior fuerit passio, tanto ex minori similitudine fit deceptio, sicut patet in exemplo Philosophi. Si enim aliquis dilectione alterius afficitur,
 5 si uiderit aliquem habentem modicam similitudinem cum dilecto, uidetur dilectus esse praesens, cum tamen non sit, sicut existens in timore propter paruam similitudinem credit inimicum esse praesentem ita, quod quanto fortiori passione afficitur, tanto minori similitudine decipitur.

Similiter est in passionibus irae et etiam in passionibus corporis; nam
 10 febricitantibus ex parua similitudine protractionum in pariete ad animalia uel ad simulacra animalium apud sensum derelicta uidentur serpentes et diuersa genera animalium esse eis praesentia, cum tamen non sint. Et causa huius deceptionis est perturbatio animae per praesentiam simulacri illius, circa quod afficitur, et causa huius deceptionis aliquando latet,
 15 et aliquando non, quoniam, si passio non fuerit uehemens, non accidit deceptio, sed illi, quibus apparet aliter, quam est, dicunt, quod non est uerum nec credendum. Sed si passio fuerit uehementior ligans non solum uirtutem, cui apparet, quod non est, sed etiam uirtutem superiorem, quae debet iudicare de deceptione uirtutis inferioris, tunc accidit deceptio et
 20 illud, quod apparet, creditur esse uerum.

Unde aliquando non accidit deceptio. Hoc est, quando secundum unam uirtutem iudicatur unum et secundum aliam aliud. Quando enim uirtus inferior decipitur, potest uirtus superior iudicare deceptionem esse in uirtute inferiori, ut patet. Nam uisui apparet, quod sol est pedalis
 25 quantitatis, et tamen hoc non credimus, quia uirtus superior iudicat, quod sol est maior tota terra. Similiter si aliquis lapillus paruus rotundus sup-

4 exemplo Philosophi] Arist. *De insomniis* 2.460b5ff.

2 quando] quae A in] + rei A 3 deceptio] disceptio M 4 aliquis] aliquid AL 5 si] ut AM 6 sit] sic A 9 etiam] om. A in²] + omnibus M nam] + in M 10 protractionum] pertractionum mss 12 et] om. A 17 credendum] credens M uehementior] uehementer ut vid. L 21 Hoc est] hoc L, et hoc M 22 Quando] quandoque A 488.26–489.1 supponitur] supponatur A

ponitur duobus digitis cancellatis ita, quod ille lapillus ab utroque digito tangatur, ille lapillus apparebit tactui esse duo, et tamen non iudicamus, quod ille lapis est duo, quia secundum sensum digniorem, ut secundum uisum, iudicamus contrarium. Si tamen contingeret, quod nobis non inesset nisi sensus tactus nec esset alia uirtus contradicens, statim crederemus. 5 Et causa, quare ille lapis apparet tactui esse duo, patebit in quaestionibus.

<Quaestio IX.1: Utrum abeuntibus sensibilibus manent species sensibilium in organis sensuum>

Circa istam partem quaeritur, utrum abeuntibus sensibilibus manent species sensibilium in organis sensuum.

1.1. Videtur, quod non, quia sensus se habet ad sensibile, sicut speculum se habet ad obiectum, cuius similitudo apparet in speculo, sed absente obiecto non apparet similitudo eius in speculo. Ergo absente sensibili non manet species eius in organo sensus. 10

1.2. Praeterea Philosophus dicit, quod nos intelligimus, cum uolumus, sed non sentimus, cum uolumus. Sed hoc non est, nisi quia species intelligibilis manet in intellectu absente intelligibili et species sensibilis non manet in sensu absente sensibili. 15

1.3. Praeterea si species sensibilis maneret in sensu in absentia sensibilis, cum species sensibilis repraesentet ipsum, sensus perciperet sensibile sensibili absente et etiam corrupto sensibili posset ipsum sentire, et tunc aliquis uideret rem, quando non est, et posset uidere rem moueri, quando non mouetur. 20

2. Ad oppositum est Aristoteles, qui dicit, quod sic est de immutatione

13–14 nos intelligimus ... uolumus] Arist. *De an.* 2.5.417b24–25; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 137 489.22–490.1 Ad oppositum ... uiolento] Arist. *De insomniis* 2.459a28–29; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 137

2–3 et tamen ... quia] *om.* AL : + sed A 3 sensum] *om.* A 4 quod] a L 6 esse] *om.* M 7 sensibilibus] *om.* AM manent] maneant M : + sensibilibus A 8 species] sensus M 14 Sed] et M 19 sentire] sentiri M et²] etiam L tunc] sic M 22 sic] + detur A de] *om.* AM

sensus, sicut est de motu uiolento. Sed in motu uiolento contingit motum moueri primo mouente quiescente uel absente; ergo in mutatione sensus contingit sensum immutari absente sensibili, sed non immutatur nisi per speciem sensibilis; ergo species sensibilis manet in sensu in absentia sensibilis.

3. Ad quaestionem dicendum, quod species sensibilis manet in sensu in absentia sensibilis. De sensibus interioribus non est dubium, quin species remaneant in absentia sensibilibus, quia nos imaginamur et memoramur tam res absentes quam praesentes, et hoc tam in dormiendo quam in uigilando. In sensibus etiam exterioribus manent species absentibus sensibilibus, sed illa mansio breuis est. Et quod in sensibus exterioribus sic remanent species, patet per signa, quae ponit Philosophus, quoniam respiciens prius splendida minus percipit opaca et gustans dulcia prius minus percipit amara et uidens uelociter mota non statim percipit post quiescentia.

Sed hoc non esset, nisi species manerent in absentia sensibilis. Sed quod species non diu manent in sensibus exterioribus, patet; nam si aliquis inspiciat ualde splendida et deinde claudat oculos, primo apparebit phantasma eiusdem speciei uel aliud simile, deinde mutabitur in puniceum et deinde in alium colorem, quousque deueniat ad nigrum, et ita species in sensu exteriori continue euanescit.

Et causa huius est, quoniam in corporibus sunt alia bene receptiua et alia bene retentiua. Nam humida bene recipiunt et non bene retinent, sed sicca de difficili recipiunt et bene retinent. Sed sensus exteriores proportionantur humidis, et ideo faciliter recipiunt, sed non diu retinent, nisi fortior fuerit impressio, sed quidem sensus interiores, ut phanastastica et

12–14 patet per signa ... quiescentia] *cf.* Arist. *De insomniis* 2.459b7–23

2 moueri] uiolari *AL* mutatione] immutatione *A* 9 hoc] *om. A* 10 species] + in *L* 10–11 sensibilibus] sensibus *L* 11–12 remanent] remaneant *M* 12 patet] + quae *M* 13 prius] *om. M* 13–14 et gustans ... amara] *iter. a. c. A* 15 Sed] et *p. c. L* 17 apparebit] + sibi *M* 20 exteriori] superiori *M* 22–23 sed sicca ... retinent] *om. A* 23 bene] recepta diu *M* 23–24 proportionantur humidis] proportionantur humidum *L*, proportionaliter humidum *M* 24 humidis] *lectio incerta M*

memoratiua, assimilantur siccis, et ideo bene retinent, quod prius receperint. Unde, cum somno ligantur sensus exteriores et sedantur motus extrinseci, phantasmata magis apparent imaginatiuae et memoratiuae et magis in somno quam in uigilia, quia motus maior occultat minorem, sicut lumen maius occultat minus. Unde multa apparent phantasmata in somno, quae propter uehementiam et fortitudinem motuum extrinsecorum non apparent in uigilia. 5

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod organum sensus assimilatur speculo quantum ad hoc, quod utrumque est diaphanum et receptiuum speciei. Organum tamen sensus retinet speciem in absentia sensibilis et speculum non; et causa potest esse, quia species non recipitur in profundo speculi sed solum in superficie uel in aere contiguo oculo, sed species recipitur in profundo oculi, et ideo diutius manet. 10

Ad 1.2 & Ad 1.3. Ad secundum, cum dicitur “intelligimus, cum uolumus et cetera,” dicendum, quod hoc est, quia species intellegibilis diu manet in intellectu in absentia intellegibilis, sed species sensibilis non diu manet in sensu, et praeter hoc, posito, quod species sensibilis semper maneret in sensu, non propter hoc sensibile semper sentiretur, nisi sensibile praesentialiter obiceretur sensui. Unde posito, quod species alicuius remaneat in sensu post corruptionem sensibilis, non propter hoc sentitur idem sensibile. Nam illud, quod non est, non sentitur. Sic enim aliquis uideret aliquid, quod non est, et uideret aliquem moueri, qui non mouetur, quod est inconueniens. Et ideo dico, quod ad hoc, quod aliquis sentiatur, non sufficit, quod species eius sit in sensu, sed requiritur, quod ipsum sensibile praesentialiter obiciatur sensui. Et per hoc patet ad tertium argumentum; ideo et cetera. 15 20 25

1–2 receperint] recipiunt AL 2 cum] + in AM motus] + ex L 3 extrinseci] extrinseco M phantasmata] phantastica AL 5 phantasmata] phantastica AL 5–6 somno] somnis M 8 dicendum] om. M 8–9 assimilatur] assimilantur M a. c. L 13 recipitur] retinetur AM 14 dicitur] + quod A uolumus] uolimus AM 15 hoc] om. L est] om. A 18 nisi] nec exp. M 18–19 praesentialiter] principaliter A 22 aliquid] illud M 23 aliquis] aliquid A 25 praesentialiter] principaliter A 26 ideo et cetera] om. M

<Quaestio IX.2: Utrum cessante primo proiciente possit proiectum moueri>

Quia Philosophus dicit, quod proiectum mouetur cessante primo proiciente, ideo quaeritur, utrum cessante primo proiciente possit proiectum moueri.

1.1. Videtur, quod non. Nam primum proiciens est causa sufficiens totius motus, sed cessante causa sufficiente cessat effectus; ergo cessante primo proiciente cessat motus, et per consequens tunc non mouetur proiectum.

1.2. Praeterea mouens instrumentaliter non agit nisi in uirtute mouentis principalis. Sed in motu projectionis totus aer est sicut mouens instrumentale et primum proiciens principale mouens; ergo primo proiciente cessante cessat motus.

2. Ad oppositum est Philosophus.

3. Ad quaestionem dicendum, quod motus proiecti potest continuari cessante primo proiciente, et hoc est manifestum ad sensum. De modo tamen ponendi dubium est, quoniam quidem dicunt, quod corpus proiectum in medio diuidit medium, ut liberius pertranseat partes medii, et, cum transierit aliquas partes medii, illae partes reinclinant et mouent proiectum, et sic est de aliis partibus continue, quousque deficit uirtus impellentis. Sed illud non uidetur uerum, quia reinclinatio partium medii est posterior diuisione medii et diuisio medii est posterior motu medii et posterius non est causa prioris; ergo reinclinatio non erit causa motus proiecti.

Item si talis reinclinatio esset causa sufficiens continuationis motus,

1–2 Philosophus ... proiciente] Arist. *De insomniis* 2.459a29–30 = Lulofs, 8.16–18 & 9.15–18 27–7 Quia Philosophus ... proiectum] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 131 8–11 Praeterea ... motus] cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 131

1 post quod: cessante primo proiciente M 2 utrum] + primo M proiciente] cessante a.c. M 6 consequens] conueniens AL 15 est] om. M 16 partes] om. M 17 transierit] pertransierit M 19 quia] quod M 20 posterior] + medii M posterius] + medii M 21 prioris] priorum A 22 motus] om. M

cum illa reinclinatio sit aequalis in principio et in fine, sequitur, quod motus proietorum esset aequalis uelocitatis in fine et in principio, quod falsum est. Ideo dicitur aliter, quod proiciens propellit aliquam partem et illa propulsa impellit aliam et sic usque ad terminum motus. Sed illud non sufficit, quia, cum uirtus impellentis sit fortior in principio quam in medio uel in fine, motus ille esset fortior in principio quam in medio uel in fine, quod non est uerum. 5

Item omne, quod mouetur, mouetur ab alio; ergo cessante primo proiciente non mouetur aer sibi proximus, et per consequens ille aer non mouet alium aerem. 10

Ideo dicendum, quod motus projectionis continuatur hoc modo: Primum impellens impellit aliquam partem et tribuit sibi moueri et etiam uirtutem mouendi aliud et illud aliud etiam habet uirtutem mouendi et sic continue, quousque uirtus debilitetur in tantum, quod una pars, ut pars prior, non potest tribuere parti sequenti nisi moueri et non uirtutem mouendi aliud. 15

Sed adhuc remanet difficultas, quia pars aeris non mouet, nisi quia mouetur; ergo cessante primo proiciente cum non moueatur tunc pars aeris sibi propinqua, sequitur, quod amplius non erit motus.

Dicendum, quod, si motus projectionis esset motus pure localis ita, quod nullus alius motus concurreret, cessante primo proiciente, cessaret motus, sed non est ita. Nam in motu projectionis cum motu locali concurrat motus ad formam. Unde, cum impelluntur talia corpora, ut aer uel aqua, non solum ex pulsu est in eis motus localis, sed etiam motus alterationis, puta motus rarefactionis et condensationis; in quantum rarescunt, 20 25

22–23 Nam ... formam] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 133–134

1 *post* fine: et in principio *exp. M* 2 proietorum] proietoris *LM* 3 dicitur] diuiditur *M* 4 sic] tunc *L* ad] + terminandum *A* 6 fine] + et sic motus ille esset fortior in principio quam in principio quam in medio *A* 10 alium] aliquem *M* 12 aliquam] aliam *AM* sibi] scilicet *M* 13 illud] idem *M* aliud²] *om.* *A* sic] tunc *L* 15 et] *s. l. L, om. AM* 19 sibi] scilicet *M* 21 concurreret] concurret *LM* 22 *post* est: a *exp. M* 24 in] *om. A*

recipiunt corpora impulsa, et, in quantum condensantur, pellunt et emittunt proiectum. Nunc autem unumquodque dimissum suae naturae redit ad naturam suam, sicut aqua calefacta dimissa suae naturae redit ad frigiditatem, et ideo, cum in tali pulsu aer uel aqua rarefit ultra modum, cessante proiciente et illo rarefacto dimisso suae naturae redit ad densitatem, et ideo condensando pellit proiectum et tunc continue, quousque deficiat uirtus primi impellentis.

Sciendum tamen, quod aliqua qualitas causatur in proiecto a primo proiciente, ratione cuius mouetur ita, quod aer motus non est sufficiens ad mouendum proiectum. Cuius signum est, quod, si aer sic motus occurrat [non] obiecto, qui est tantae uirtutis quantae proiectum, ille aer non mouebit illud. Unde aer sic motus non est sufficiens ad deferendum lapidem tantum, quantus est lapis proiectus, ut patet. Si supra aerem sic motum poneretur lapis, ille descenderet, nunc autem illud, quod non est sufficiens ad deferendum nec ad mouendum. Ideo dico, quod in proiecto causatur aliquid a primo proiciente, quod est principium motus projectionis. Illud tamen non est sufficiens ad mouendum, quia sic motus projectionis posset fieri in uacuo, sed illud causatum in proiecto simul cum aere moto mouet proiectum.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod primum proiciens non est sufficiens causa motus projectionis ita, quod nihil aliud requiritur, quia requiritur medium mouens et in quo debet moueri.

Ad 1.2. Ad aliud dicendum, quod primum proiciens, quando cessat, non est mouens principale, sed aer uel uirtus derelicta in proiecto.

1 recipiunt] *om. AL* impulsa] *An impulsum scribendum?* in] *om. A* 4 rarefit] *rarescit A* 6 tunc] *sic AM* continue] *om. L* 8 qualitas] *qualitatis M* 10 proiectum] *om. A* si] *s. l. L, om. A* 10–12 occurrat ... motus] *om. AL* 11 qui] *quod M* 12 illud] *idem M* ad] *om. A* deferendum] *differendum L* 14 autem] *om. M* illud] *idem M* 14–15 non est sufficiens ad deferendum] *iter. AM* 15 deferendum] *differendum LM* nec] *et mss* dico] *dicto M* 17 Illud] *idem M* 18 posset ... uacuo] *quousque fieri inuocatio M* 19 mouet] *mouent AM* 21 causa] *tam A* 22 quia requiritur] *om. L* mouens] *modus ut vid. M* 23 proiciens] *projectionis AM* 24 mouens] *modus ut vid. M*

<Quaestio IX.3: Utrum mulier menstruata inficiat speculum>

Quaeritur, utrum mulier menstruata inficiat speculum.

1.1. Videtur, quod non. Nam mouens et motum sunt simul, sed oculus mulieris non est simul cum speculo; ergo non inficit speculum.

1.2. Praeterea per Philosophum libro De sensu et sensato oculus uidet intus suspiciendo et non extramittendo; ergo oculus non causat illam maculam in speculo, quia sic uideret extramittendo. Nec ualet dicere, quod oculus inficit speculum non ratione uirtutis uisuae, sed in quantum euaporatius est, quoniam per alias partes corporis fit euaporatio sanguinis; ergo aliae partes inficiunt speculum sicut oculus.

2. Oppositum uult Philosophus.

3. Dicendum, quod mulier menstruata inspiciens speculum inficit speculum, sicut sensibiliter est expertum. Sed modus, quo inficit speculum est ille: Quoniam, cum nutrimentum ingreditur corpus, conuertitur et digeritur per calorem et aliquando conuertitur plus de nutrimento, quam sit necessarium ad restaurandum deperditum uel ad augendum, et tunc contingit, quod caliditas excellens in uiris conuertat illud superfluum in semen mittens illud ad uasa seminum. Sed quia caliditas in mulieribus non est tanta, ut possit conuertere illud superfluum in semen, conuertit ipsum in sanguinem menstruum. Menstrua autem sunt magis indigesta quam semina et, cum est magna multitudo menstrui, illud, quod est grossius, mittitur ad partes inferiores et, quod est magis subtile, mittitur ad mamillas et ad locum matricis, ut ex eo nutriatur fetus in utero, et etiam, cum est

2 mouens ... simul] *cf.* Arist. *Phys.* 7.2.243a3–6; Simon Fav., *Quaest. De somno* 133 4–
5 oculus ... extramittendo] Arist. *De sensu* 2.438a27ff.

3 *post* inficit: cum *exp.* M 4 oculus] *om.* M 7 non] *om. sed sp. rel.* L 8
per] quod M 9 aliae] uere L 11 menstruata] menstrua A 12 sensibiliter]
sensibitur *ut vid.* L 13–14 digeritur] dirigitur A 14 per calorem] *om.* AL 15
ad¹] *om.* M deperditum] deperditur M 16 contingit] continet M illud]
idem M 17 illud] idem M 18 illud] idem M 19 autem sunt] sunt autem L
20 cum] tum A illud] idem M 22 ut] et a. c. L ex] in M : *om.* A

extra illum; illud autem, quod subtilissimum est de menstuo, mittitur ad oculos, et illud proueniens ad oculos propter porositate[m] oculorum euaporat exterius et inficit aerem sibi proximum et illa pars aeris inficit aliam et tunc usque ad speculum ipsum inficiendo.

5 Et per similem modum contingit fascinatio; nam cum mulier uel aliqua uetula imaginatur fortiter ad maleficium alicuius pueri, causatur humor grossus et turbidus circa locum imaginationis illius mulieris et illud, quod est subtilius illius humoris, mittitur superius ad oculos et illud tunc euaporans inficit aerem continue usque ad puerum uel pueros, quorum corpus
10 sunt ualde passibilia, et ex hoc contingit mors uel infirmitas ex fascinatione, et hoc modo oculus menstruae reddit hominem raucum et oculus animalis interficit hominem.

Causa autem, quare speculum nouum infectum non de facili abstergitur a macula, est: Nam illud, quod est purum et mundum, natum est
15 repraesentare illud, quod est sibi impurum, sicut patet. Vestes mundaecitissime inquinantur; unde illud, quod est purum et mundum, propter munditiam recipit in profundo et superficie et ubique, et ideo diu retinet quod sibi imprimitur. Sed illud, quod est uetus et sordidum, non recipit nisi in superficie, et ideo non diu retinet.

20 *Ad 1.1.* Ad primum argumentum dicendum, quod de mouente immediate est uerum, quod mouens et motus sunt simul, sed de mouente mediato non est uerum. Nunc oculus est mouens mediatum respectu speculi.

5–12 Et per similem ... hominem] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 140

1 illum] illud *mss* illud] idem *M* 2 illud] idem *M* 3 sibi] extra *LM* 4 tunc] sic *M* 5 modum] motum *A* 7 illud] idem *M* 8 subtilius] subtilis *A* illud] idem *M* 10 infirmitas] infinitas *M* 11 menstruae] menstrui *A* : lupi *ut vid.* *M* oculus] + alicuius *AM a. c. L* 12 animalis] + hoc modo *A* interficit hominem] hoc modo interficit *M* 13 infectum] *om. M* non] + est *A* 15 illud] idem *M* impurum] imprimitur *M* 16 citissime] uestes mundaecitissime *A* : ues[.] decissime *M* illud] idem *M* 18 quod¹] idem *M* 18–19 Sed illud ... retinet] *om. AL* 18 illud] idem *M* 21 motus] motum *L* 22 oculus] oculis *M* mouens] uerus *M*

Ad 1.2. Ad secundum dicendum, quod oculus non inficit ratione uirtutis uisuiuae, sed ratione uirtutis uisuiuae patitur et non agit, sed agit ex hoc, quod est corpus euaporatiuum, nec est simile de oculo et de aliis partibus, quia aliae partes non sunt ita euaporatiuae. Similiter illud, quod eleuatur usque ad oculos, est magis subtile, et ideo est magis euaporatiuum. 5

<*Quaestio IX.4: Utrum deceptio aliqua accidat circa sensum*>

Quaeritur, utrum deceptio aliqua accidat circa sensum.

1. Quod non, uidetur, quia sensus non sentit nisi recipiendo speciem sensibilis. Sed species sensibilis repraesentat illud, cuius est species et non aliud; ergo sensus non apprehendit aliquid esse aliud, quam ipsum est.

2. Ad oppositum est Aristoteles, qui dicit, quod circa sensum accidit deceptio, et docet modum. 10

3. Ad quaestionem dicendum, quod sic: Nam sicut res se habet ad esse per formam naturalem, sic anima se habet ad cognoscere per similitudinem rei. Sed res naturalis numquam deficit a propria forma, licet deficere possit ab accidentibus comitantibus formam, homo enim non deficit ab esse hominem, licet deficere possit ab habere duos pedes. Sic anima nec aliqua alia uirtus cogitatiua a cognitione proprii obiecti non deficit, nisi sit per accidens; ab accidentibus tamen siue a sensibilibus per accidens bene deficere potest. Et huius ratio est, quia ad proprium obiectum cuiuslibet sensus est naturalis ordinatio, et quae naturaliter ordinantur, semper eodem modo se habent, nisi per accidens accidat impedimentum; sensus igitur circa sensibilia per accidens maxime decipitur, quia ad illa per 20

10–11 Ad oppositum ... modum] Arist. *De insomniis* 2.460b1ff.

1 secundum] argumentum *L* oculus] oculis *a. c. M* 2 sed ratione] et rationis *M* patitur] + uel non *M* 4 euaporatiuae] euaporatione *M* illud] idem *M* 6 Quaeritur] *om. AL* 8 illud] idem *M* 11 docet] decet *M* 13 anima] omnia *M* 14 numquam] necquam *M* 15 comitantibus] conuenientibus *mss* 15–17 homo enim ... cogitatiua] sic anima *A : om. L* 18 post per accidens: per accidentibus *exp. M* sensibilibus] sensibus *AM* 19 huius] huiusmodi *a. c. L* 19–20 cuiuslibet] cuilibet *M*

se non refertur. Visus autem aliquando iudicat unum esse duo, ut patet, si per digitum eleuetur unus oculus, una candela apparet duae. Similiter unus lapis suppositus duobus digitis cancellatis apparet duo lapides, et ita decipitur sensus circa sensibile commune, ut circa numerum, sed sensus
 5 non decipitur circa sensibile proprium, nisi sit per accidens, ut propter indispositionem organi aut propter indispositionem medii aut alicuius alterius extrinseci. Propter indispositionem organi decipitur sensus, ut, si lingua inficiatur liquore cholericico uel sapore amaro, dulcia uidentur esse amara, et hoc propter infectionem gustus. Similiter si aliquis humor ob-
 10 scurus uel niger esset in oculo extra debitum situm, uideretur ipsi, quod aliquod animal uel aliqua res nigra semper antecederet ipsum, quia iudicat de extrinsecis per se, et quia ille humor est extra situm oculi, iudicat de illo tamquam de extrinseco, et secundum figuram illius humoris iudicat illud uisum esse figuratum. Et ideo dicit Philosophus in littera, quod,
 15 quando aliquis afficitur aliqua passione, ex modica similitudine iudicat aliquid diuersum esse illud, cuius passione afficitur. Et tunc patet, quod sensus aliquando decipitur et quomodo.

Ad 1. Ad argumentum dicendum, quod, etsi species sensibilis recipiatur in sensu, quia tamen receptum est in recipiente per modum recipientis, ideo sensus iudicat de sensibili eo modo, quo species est in sensu, et ideo, si lingua inficiatur a sapore amaro, species saporis dulcis existens in lingua cum recipiatur per modum recepti, repraesentabit amarum et non

14–16 dicit Philosophus ... afficitur] Arist. *De insomniis* 2.460b3–7 = Lulofs, 16.12–18 & 17.12–18

1 Visus] *lectio incerta* L **2** per digitum] perditum M a. c. A (*p. c. lectio incerta*) eleuetur] eleuatur A oculus] *lectio incerta a.c.* M **3** lapis] lampas *p. c.* (*lampas iter. a. c.*) M lapides] lampades M **4** numerum] neruum LM : *ut vid.* A **5** sensibile] rationale L sit] sunt a. c. M **6** indispositionem] dispositionem A **8** liquore] humore A amaro] amare M **9** hoc] *om.* A infectionem] + propter A humor] liquor M **10** ipsi] homini AM **11** ante semper: sup a.c. M quia] quod L **16** illud] idem M tunc] sic AM **18** post *Ad uerbum quod non leg. (fort. primum) i. m. add. et hic inserendum notavit* L etsi] et LM **18–19** recipiatur] recipitur a. c. M **21** a] *om.* L existens] *a.c. non leg.* M **22** recepti] receptis *ut vid.* A

dulce.

<X.>

<3.460b28>EX HIS ITAQUE MANIFESTUM: In hoc capitulo declaratur, quod apparitio simulacrorum potest esse in somno et etiam qualiter contingit esse deceptio in somno et etiam quid sit somnium.

Primum declaratur, quod apparitio simulacrorum potest esse in somno; nam simulacra manent in sensu in absentia sensibilis, ut dictum est prius, et magis manent in sensu interiori quam exteriori. Cum igitur in somno sensus interiores non ligantur et in sensibus interioribus sunt simulacra sensibilium, uidetur, quod illa simulacra possunt apparere in somno, et magis possunt apparere in somno quam in uigilia.

Quod declaratur, quia motus maior impedit minorem motum, sicut lumen maius impedit lumen minus, et sicut magna delectatio impedit delectationem minorem, ne percipiatur. Sed in uigilando percipiuntur multi motus exteriores et magni; ideo in uigilia non percipiuntur motus interiores parui. Cum igitur in somno non percipiuntur motus exteriores, apparet, quod motus interiores magis debent apparere in somno quam in uigilia.

Modus autem motus ipsorum simulacrorum in apparendo est talis, sicut modus motus circulationum factarum in aqua circa locum percussio- nis. Si enim aliquid proiciatur in flumine, circa locum percussio- nis ap-

2 EX ... MANIFESTUM] Arist. *De insomniis* 3.460b28 = Lulofs, 18.18 (uetus trl.: *ex hiis quidem manifestum*) & 19.18 (noua trl.: *ex hiis itaque manifestum*)

1 dulce] + et cetera L 2 EX ... MANIFESTUM] *lineam subducit* L: + et cetera M 3 somno] somnio M 4 esse] *om.* M 4-6 et etiam quid ... somno] *om.* AL 4 quid] quod M 8 interioribus] *om.* A 10 somno¹] somnio M somno²] somnio M 12 maius] magis M impedit] *om.* M minus] unus M 13 percipiuntur] percipitur M 14 motus] multus M 14-15 et magni ... interiores] *om.* M 15 somno] somnio M percipiuntur] percipitur M 16 somno] somnio M 18 motus] intellectus AL 19 aqua] qua A 20 enim] autem AL proiciatur] proicitur A, proicit *ut vid. a.c. L*

parent et fiunt circulationes undique, una post aliam continue usque ad aliquem terminum secundum uirtutem impellentis, et si contra talem circulum obuiet aliquid prohibens, reflectitur ad locum percussio-
 5 rando circulationes primas. Eodem modo in somno fit motus simulacro-
 rum interius undique, frequenter quidem secundum figuram similem mo-
 10 tui, qui fit a sensibili primo, scilicet quando ab aliquo non dissoluitur, et
 quandoque soluuntur simulacra in aliam figuram dissimilem, quando ui-
 delicet fit repercussio ab aliquo alio uel a figura alterius simulacri et facit
 alterius apparitionem. Et quia figura simulacri dissoluitur per aliquid ob-
 15 uians, propter hoc pueris et aliis post acceptionem nutrimenti non acci-
 dunt somnia uel, si accidant, hoc erit raro et somnia sunt distorta, et hoc
 propter multum motum.

Istud patet in quodam simili euidenti; nam in aqua uelociter mota non
 apparent idola respicientium in aqua. Nam propter fortem motum prohi-
 15 betur impressio et apparitio imaginis, sed si aqua moueatur, non tamen
 ita uelociter, apparent imagines, sed distortae. Sed si aqua totaliter fue-
 rit quiescens, apparent imagines manifestae et conuenientes rei, et sic est
 in somno. Quando enim fit magnus motus in corpore uel in spiritibus, in
 quibus sunt imagines, non apparent imagines propter fortem motum. Sed
 20 si sit motus minor, tunc apparent imagines distortae ita, quod aliquando
 apparent uisiones monstruosae quasi compositae ex partibus diuersorum
 idolorum quasi concurrentium, et tunc fiunt somnia distorta et magis re-
 mota a ueritate, sicut contingit melancholicis et existentibus in passione
 febris et ebriis ex multo potu uini. Huiusmodi enim passiones ut melan-
 25 cholia, febris, ebrietas, sunt ualde uentosae, et ideo in habentibus ipsas
 faciunt multum motum interius et perturbant apparitionem rectam idolo-
 rum. Sed cum sedatur huiusmodi motus passionum et separatur sanguis

1 *post circulationes: in lo(.) exp. M* 2-3 *circulum] illum M* 4 *somno] somnis A, somniis M* 6 *sensibili] sensuali M* ab] *om. M* 6-7 *et quandoque] quando A* 7 *soluuntur] soluitur M* 8 *a] om. M* 8-9 *et facit ... simulacri] om. M* 11 *uel si] iter. A a.c. M* accidant] *accidunt A* erit] *om. M* 13 *Istud] idem M* 16 *ita] om. M* 16-17 *apparent ... quiescens] om. A* 22 *quasi] om. A* 24 *febris] + et A* 25 *sunt] sint A* 27 *huiusmodi] huius A*

purus ab impuro, ut facta digestionem, tunc apparent uerae imagines et apparent somnia ualida et magis propinqua ueritati.

Et huiusmodi apparitio accidit secundum unumquemque sensum, quia species recepta in quocumque sensu exteriori gignit speciem in sensu interiori, et ideo illae similitudines repraesentant apprehensa secundum quemlibet sensum. Aliquando autem accidit deceptio in somno, et hoc potest esse ex passione aliqua et etiam propter motum, quia spiritus, in quibus sunt idola, repelluntur et permutantur de similitudine unius in similitudinem alterius, sicut contingit in nubibus, in quibus apparent quandoque uestigia hominis uel centauri, quae propter motum uenti et diuersitatem frigidi comprimentis transferuntur de una similitudine in aliam. Tamen in unoquoque illorum phantasmatum, in quod fit permutatio per motum spirituum, sunt aliquae reliquiae illius simulacri, quod prius factum est in actu sensibili, quemadmodum in nube, cum de figura hominis fit permutatio in figuram equi et manet sub forma equi aliquid, quod fuit sub forma hominis. Et aliquando circa illa simulacra contingit deceptio, et aliquando non, ut patet ex praedictis.

Ista apparitio in somno, quae dicitur somnium, est quaedam phantastica apparitio in somno propter actiones simulacrorum existentium in sensitiuo primo, et hoc in simpliciter dormiente. Verumtamen non omnis phantastica apparitio est somnium, quoniam aliquando accidit phantastica apparitio simpliciter uigilanti, sicut contingit quandoque melancholicis, et talis apparitio non est somnium, et aliquando contingit alia appa-

3 accidit] accipit M secundum] sed M 4 recepta] receptae A gignit] gignunt A 6 quemlibet] unumquemque A autem] tamen M somno] somnio M 8 idola] *ante et post* idola: idoluntur *exp.* M repelluntur] repellentur M permutantur] permittantur A unius] illius *a.c.* L 9 contingit] conuenit M in²] *om.* A 10 centauri] *om. sed sp. rel.* L 11 comprimentis] quasi primentis M 12 illorum] istorum M 12–13 in quod fit ... aliquae] *om.* M 13 spirituum] somnum A 14 actu] + a M 15 aliquid] aliqui *ut vid.* M post fuit: fo(.) *exp.* M 16 contingit] conuenit M 18 somno] somnio *et post hoc uerbum* propter actiones simulacrorum *exp.* M 19 somno] somnio M 20 sensitiuo] somno M 23 somnium] somnum M alia] aliqua A

ritio phantastica in languide dormiente. Alicui enim apparet, quod uideat
lumen lucernae uel audiat cantum galli, et, cum sit expergefactus, cogno-
scit, quod est ita, et talis apparitio phantastica non est somnium. Unde
5 et cetera.

Adhuc non omnis apparitio in simpliciter dormiente est somnium,
quia aliquando in somno contingit apparitio intelligibilium, ut quod trian-
gulos habet tres angulos, et illa apparitio non est somnium, sed solum ap-
paritio phantastica simulacrorum sensibilibus in simpliciter dormiente est
10 somnium.

**<Quaestio X.1: Utrum deceptio magis accidat circa sensum in
somno quam in uigilia>**

Circa illam partem quaeritur, utrum deceptio magis accidat circa sen-
sum in somno quam in uigilia.

1.1. Et quod in uigilia, uidetur; nam illud, quod certius est et principa-
lius, minus decipitur. Sed uirtutes interiores sunt certiores quam uirtutes
15 exteriores. Ubi enim est deceptio circa sensum exteriorum, non errat uir-
tus interior. Licet enim uisus iudicet solem esse pedalis quantitatis, tamen
uirtus interior non consentit. Sed in somno operantur uirtutes interiores,
et in uigilia operantur sensus exteriores; ergo minor erit deceptio in som-
no quam in uigilia.

20 1.2. Praeterea in uigilia potest accidere deceptio ex parte sensuum ex-
teriorum et etiam ex parte uirtutum interiorum, sed in somno non accidit
deceptio nisi ex parte uirtutum interiorum, quia sensus exteriores ligantur
in somno; ergo magis potest accidere deceptio in uigilia quam in somno.

3 talis] tale M somnium] somnum M 5 et cetera] om. AM 6 Adhuc] +
est M est somnium] ergo somnum M 7 somno] somnio M 8 illa] ista M
10 somnium] + et cetera A : + *verba quae non leg. (fort. et cetera contraria [...])* L 11
illam] istam M partem] + et cetera A et circa ... cetera *lineam subducit* L 13
illud] idem M 14 quam] quantum A 16 interior] exterior a. c. M 17 somno]
somnia M 18–19 somno] somnio M 21–22 sed in somno ... interiorum] om.
AL 23 accidere] accipere a. c. M somno²] somnio M

1.3. Praeterea motus maior occultat minorem. Sed in uigilia sunt motus maiores circa sensus impediens et occultantes motus simulacrorum interius; ergo minus potest uerum apparere circa apprehensa in uigilia quam in somno.

2. Ad oppositum: Falsitas non est propria sensui sed phantasiae, ut patet per Philosophum quarto Metaphysicae, sed in somno maxime operatur phantasia; ergo circa somnium uel in somno maxime accidit deceptio.

3. Ad quaestionem dicendum, quod deceptio magis accidit circa sensum in somno quam in uigilia. Cuius ratio est: Nam apud uigiliam accidit deceptio dupliciter: aut propter indispositionem medii aut propter indispositionem organi. Propter indispositionem organi accidit, quod febricitantibus dulcia apparent amara. Similiter propter indispositionem medii accidit deceptio, quia perturbationes uel motus in medio impediunt similitudines peruenire ad sensus sine distortionem. Unde uirga recta stans in aqua fluente apparet tortuosa, et sol in mane apparet maior et rubicundior. Similiter in somno contingit deceptio propter indispositionem organi phantasiae, quae soluta est et operatur in somno.

Potest etiam accidere deceptio propter resistentiam in medio. Dicit enim Philosophus, quod sicut est de aqua uelociter mota, sic est de corpore dormientis. Si enim aqua uelociter moueatur, in ipsa non apparet idolum. Si tamen moueatur, sed non uelociter, apparent idola distorta. Si autem quiescat aqua, apparent idola uera et conuenientia rei. Sic est in proposi-

5–6 Falsitas... Metaphysicae] *fort. Arist. Metaph. 4.5.1010b1–3; cf. Thomas Aq., Summa 1, qu. 17, art. 2, arg. 2* 18–22 Dicit enim Philosophus ... rei] Arist. *De insomniis* 3.461a14–19 = Lulofs, 20.17–21 & 21.17–21

4 somno] somnio *M* 5 Falsitas] *flectans et ante hoc fel exp. M* sensui] sensum *M* 5–6 ut patet] *om. M* 6 somno] somnio *M* 7 circa] *i. m. et hic inserendum notavit M* somnium] somnum *A* somno] somnio *M* 9 somno] somnio *M* 10–11 indispositionem] dispositionem *M* 11 Propter indispositionem organi] *om. L* 13 perturbationes] turbationes *A* 16 Similiter] sicut *M* somno] somnio *M* 17 phantasiae] phantastici *AL* post somno: contingit deceptio *exp. M* 19 quod] *om. M* 20 moueatur] mouetur *A* 21–22 distorta ... idola] *om. M*

to: Si in corpore hominis uel animalis dormientis fuerint motus fortes et uehementes, totaliter impediunt motus simulacrorum nec apparent somnia. Si tamen motus fuerint sedati, sed non omnino, apparent simulacra distorta et non omnino conuenientia rei. Si autem motus fuerint sedati, ut
5 accidit completa digestionem, somnia apparent uera et ordinata.

Manifestum est igitur, quod propter turbationem cerebri et spirituum et sanguinis, per quae fluunt idola ad primum sensitium, in somno potest fieri deceptio. Sed praeter hoc phantasia est in somno magis libera quam in uigilia et ideo minores motus tunc percipit phantasia et iudicat de obiecto
10 in eius absentia, sed sensus solum iudicat in sensibilis praesentia.

Sed licet phantasia operetur in uigilia et in somno in absentia sensibilis, in uigilia tamen percipitur sensibile esse absens et solum eius similitudinem esse praesentem, sed in somno iudicatur de similitudine tamquam de obiecto. Unde non apprehenditur differentia inter rem et eius similitudinem. Apparet enim dormienti, quod uidet hominem uel leonem, et non solum, quod uidet similitudinem eius, quia similitudines illorum sunt in anima. Unde Philosophus quinto Metaphysicae dicit, quod picturae et umbrae falsae sunt, quia non subsunt rebus, quarum sunt, et propter hoc magis fit deceptio in somno quam in uigilia, quia raro contingit, quod dormientes iudicent de apprehensis tamquam de similitudinibus, sed iudicant de eis tamquam de rebus, quarum sunt similitudines.
15 20

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod uerum est, quod in somno operantur uirtutes interiores, tamen, quia in uigilia operantur om-

17–18 Philosophus ... quarum sunt] Arist. *Metaph.* 5.1024b23–24

4 ut] s. l. M 6 Manifestum] quantum AL turbationem] perturbationem A spirituum] somnum A 7 sanguinis] sanguis A somno] somnio M 8 somno] somnio M 9 et¹] om. A tunc] om. M et²] aut A a.c. L, etiam M 10 sed] om. M 11 somno] somnio M 11–12 sensibilis] om. A 13 somno] somnio M 14 apprehenditur differentia] apprehendit differentiam L 16 illorum] istorum M 17 quinto] primo AL 18 falsae] *Ebbesen* : figurae mss 19 somno] somnio M 20 iudicent] iudicant A 22 quod¹] om. M quod²] s. l. L, om. AM 23 somno] somnio M in] om. A operantur] cooperantur A

nes uirtutes, ideo, ubi una uirtus deficit, alia dirigit. Propter hoc minus accidit deceptio, sed in somno non operantur omnes uirtutes, sed paucae, et illae in parte sunt ligatae. Unde, si in eis fiat deceptio, per alias non possunt dirigi.

Ad 1.2. Ad secundum dicendum, quod, licet in uigilia posset fieri deceptio a parte sensus exterioris et etiam a parte uirtutis interioris, tamen, si unus sensus decipiatur in uigilia, potest dirigi per alium sensum.

Ad 1.3. Ad ultimum, quod, licet in uigilia sint plures motus exteriores, in somno tamen sunt plures motus interiores, et praeter hoc, propter pluralitatem motuum non solum fit deceptio, sed etiam propter impotentiam iudicantium et cetera.

<Quaestio X.2: Utrum iudicium intellectus ligetur in somno>

Quaeritur, utrum iudicium intellectus ligetur in somno.

1.1. Videtur, quod non. Nam in somno contingit syllogizare, sed absque iudicio intellectus non contingit syllogizare; ergo et cetera.

1.2. Praeterea uirtus superior non dependet a uirtute inferiori. Sed intellectus est uirtus superior quam sensus; ergo intellectus potest in operationem suam absque sensu, et ita in somno.

2. Ad oppositum: Quae repugnant bonis moribus, non reputantur pro uitiiis, si appareant in somno. Si enim alicui in somno appareat, quod interficiat hominem uel committat aliud peccatum, hoc non reputatur pro uitio. Quod non esset, nisi iudicium rationis esset ligatum in somno.

1 ubi] quod A : om. L deficit] deficitur M dirigit] + proprio *ut vid. in marg. et hic inserendum notavit L* 2 somno] somnio M 3 post eis: si *exp. M* deceptio] ligatio a.c. L 5 secundum] + argumentum A 6 sensus exterioris] uirtutis exteriorum A 7 unus] minus M 8 ultimum] + dicendum M sint] sunt A 9 somno] somnia M 10 solum] om. AL 11 et cetera] om. AM 12 Quaeritur] om. L somno] somnio a.c. M 13 somno] somnio a.c. M 14 contingit] om. A 15 uirtus ... a om. A] om. A 17 ita] non AL somno] somnio M 20 uel] et LM aliud] illud L : aliquod M peccatum] pulchrum a.c. M pro] per M 21 somno] somnio M

3. Ad quaestionem dicendum, quod intellectus potest habere in somno iudicium imperfectum, sed non perfectum. Cuius ratio est, quoniam obiectum proportionale intellectui nostro est res in materia sensibili existens. Nunc autem perfectum iudicium de re haberi non potest, nisi cognoscantur omnia, quae ad rem pertinent, et maxime, si ignoraret † finem incertum rei † Nunc autem, sicut in scientia fabrili finis est optimus, sic scientiae naturalis finis est illud, quod principaliter apprehenditur per sensum. Faber enim non quaerit cognitionem de cultello nisi propter opus, ut sciat facere cultellum, et naturalis non quaerit cognitionem de homine uel equo, nisi ut cognoscat rationes eorum, quae sunt apud sensum, cum nihil cognoscimus scientia naturali nisi per sensibilia et, ut sub sensu cadunt, perfectum igitur iudicium intellectus nostri non potest fieri ligatis sensibus, quod accidit apud somnum.

Intelligendum tamen est, quod, quia somnus fit propter fumositates et euaporationes, secundum diuersam dispositionem illorum uaporum magis uel minus soluitur uel ligatur iudicium intellectus, et ideo aliquando contingit, quod intellectus in somno habeat iudicium perfectius et aliquando iudicium minus perfectum. Numquam tamen habet homo ita perfectum iudicium in somno de argumentatione, quin in uigilia percipit se in aliquo defecisse.

Ad 1.1. Et per hoc patet ad primum argumentum; homo enim, etsi syllogizet in somno, hoc tamen est imperfecte.

Ad 1.2. Ad aliud, quod, etsi intellectus sit superior quam sensus, tamen omnis cognitio intellectiua oritur a sensu et cetera.

1 *post potest: intelligere exp. A* 2 *post non: s exp. M* 5 omnia] alia AL et] ut M ignoraret] ignorum M 5–6 finem] *lectio incerta LM* 6 incertum] certum *vel fort. terminum M* fabrili] *phantastica AL : lectio incerta (fcina) M* 7 illud] idem *p.c. M (a.c. non leg.)* 8 non quaerit] *iter. M* 10 sensum] intellectum M cum] unde M 11 naturali] *naturaliter om. A* 14 quod] *om. A* somnus] somnum M 15 euaporationes] *euaporatiuas M* 15–16 magis] *maius AL* 17 contingit] + propter M somno] somnio M iudicium perfectius] *om. A* et] *om. M* 19 somno] somnio M 22 somno] somnio M 23 aliud] *aliquid M* sit] est L 24 et cetera] *om. AM*

<Quaestio X.3: Utrum diuinitio in somniis sit possibilis>

<1.462b1>DE DIVINATIONE et cetera: Quaeritur primo, utrum diuinitio in somniis sit possibilis.

1.1. Probatur, quod non, quia omnis cognitio certa est ex aliqua causa, ut per demonstrationem uel aliquo alio modo, sed diuinitio somniorum non inest nobis per demonstrationem, quia tunc non immitteretur fatuis; ergo diuinitio somniorum non est nobis possibilis. 5

1.2. Praeterea illa scientia aut est a deo immissa aut est a nobis – non a deo, quia tunc inesset sapientibus et non fatuis; nec a nobis uidetur, quia uidetur esse supra prudentiam humanam per somnia intelligere futura contingentia. 10

2. Oppositum uult Philosophus, qui dicit, quod de diuinatione in somniis neque contemnere idoneum neque suaderi. Et Commentator dicit, quod nullus est homo, cui somnium non enuntiauerit aliquod futurum.

3. Ad quaestionem dicendum, quod sic, quia diuinitio, secundum quod hic fit sermo de ea, non est aliud quam somnium significatiuum. Sed multa somnia sunt significatiua, quia non est homo, cui somnia non praedixerunt aliquod futurum. Ideo omnes homines aliquo modo participant diuinatione et ponunt et opinantur diuinationem esse; sed secundum Philosophum septimo Ethicorum fama non omnino perditur, quam multi homines famant. 15 20

1 DE DIVINATIONE] Arist. *De div.* 1.462b1 = Lulofs, 32.1 & 33.1 11–12 qui dicit ... suaderi] cf. Arist. *De insomniis* 3.462b14–17; *De div.* 1.463a30–31 13 nullus ... futurum] Averroes, *Comp.* 94.26–28 19–20 fama ... famant] cf. Arist. *Eth. Nic.* 7.13.1153b28

1 DE DIVINATIONE et cetera] *lineam subducunt mss* et cetera] *om. M* primo] *om. M* 2 sit] *om. A* 3 ex] *ab M* 4 alio] *aliud A* 5 immitteretur] *immitteretur A* 7 a deo ... non] *nobis A* 8 uidetur] *om. L* quia] *om. M* 9 futura] *finita A* 11 de] *s. l. M* 12 idoneum] *idolorum M* Commentator] *compo<s>itor M* 13 nullus] *nec M* cui] *+ est A* enuntiauerit] *enuntiant AM: enuntiauit L* 15 quam] *qua A* somnium] *somnum M* 16 significatiua] *significatiuum A: significantia M* 18 diuinatione] *diuinationem A* ponunt] *ponuntur A* 19 Ethicorum] *Ethicis M*

Propter quod est dicendum, quod multa somnia sunt significatiua, et tunc diuinationo est possibilis. Sed est aduertendum per Albertum hic, quod aliquando somnia significatiua ostenduntur nobis ex corporibus caelestibus et aliquando ex nobis ipsis. Et somnia, quae habent originem ex nobis, aut ostenduntur ex parte corporis aut ex parte animae. Ex parte corporis, sicut contingit, si in aliquo abundet humor phlegmaticus uel cholericus. Ex quo contingit partes corporis moueri, et per consequens uirtutes et potentias alligatas organis, quae non ligantur in somno, et ex illo humore contingit phantasiam formare sibi idolum similem illi humori. Ex quo contingit, quod aliquis somniat se esse in aqua uel in igne. Illa somnia sunt signa infirmitatum, quae accidunt ex tali humore, ut si nos somniamus nos gustare dulcia phlegmate descendente a capite, sicut dicit Albertus, quod quidam somniauit picem ardentem infundi in uentre suo, quia in eo abundauit cholera nigra; unde ipse surgens emisit choleram nigram.

Et tunc contingit, quod somnia aliquando insunt nobis ex parte corporis; aliquando autem contingit somnium ex parte animae, ut contingit, quando aliquis in uigilando maxime afficitur circa dilectum suum, sicut

2–4 est aduertendum ... ipsis] Albertus Magnus, *De somno* 3.1.4, 9:181b; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 142 4–14 Et somnia quae habent ... nigram] Albertus Magnus, *De somno* 3.2.1, 9:198b; cf. Simon Fav., *Quaest. De somno* 142 508.17–509.2 quando aliquis ... inuicem] Arist. *De div.* 2.464a27–32 = Lulofs, 44.8–11 & 45.8–11

2 tunc] sic M est²] s. l. L, om. A per] secundum M 3 significatiua] signa M ostenduntur] ostenditur M corporibus] *lectio incerta* M 4 ex] s. l. M Et somnia ... nobis] om. M 5 ostenduntur] extenduntur A, extendentur L: ostenditur M corporis¹] corporum AL corporis²] corporum AL 6 post si: s exp. M post abundet *verbum quod non leg. s. l. add. L* 7 consequens] om. AL 8 alligatas] *An assignatas scribendum?* somno] somnio M 9 contingit] om. AL 10 igne] + et AM 11 signa] + uel AL infirmitatum] *lectio incerta* (pluuiae ut vid.) A: om. sed sp. rel. L accidunt] accidit L ut] et A 12 a] s. l. L 13 quod] et A quidam somniauit] quidem somniat A, quidem somniauit L, quaedam somniant ut vid. M 14 abundauit] abundat AL 15 tunc] sic AM insunt] insint a. c. M 17 quando] quod si M uigilando] uidendo a. c. M afficitur] efficiatur M dilectum] delectum a. c. L

dicat Philosophus, quod amici procul existentes, maxime sunt solliciti sibi inuicem. Contingit igitur, quod anima formet sibi idolum conueniens dilecto, et ex hoc, quod illud idolum apparet imaginationi, apparent multa idola eorum, quae eueniunt circa dilectum de eufortunio et infortunio, scilicet de prosperitate et improspere. 5

Aliquando autem inest nobis somnium ex corporibus caelestibus. Nam corpora caelestia influendo uirtutem corpori nostro et partibus eius alterant partes corporis in somno, et per consequens uirtutes alligatas ipsis, et tunc contingit, quod phantasia formet idola conuenientia influentiae corporis caelestis, quae mittuntur ad sensum communem et peruenientia 10 ibi alterant organum sensus communis. Ex qua alteratione apparent idola aliquorum effectuum futurorum animae et contingit, quod pronuntiet de fertilitate uel infertilitate terrae et de bellis contingentibus, quae accidunt ex dispositionibus corporum caelestium.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod cognitio de significatione somniorum non est certa nisi sub condicione, nec potest aliter interpretator somniorum certitudinaliter dicere effectum somni euenire, sed potest per suam scientiam scire effectum euenire, nisi alius fortior motus superueniat. Unde non debet absolute dicere, quod talis effectus eueniet, sed debet dicere, quod talis effectus eueniet, nisi impediatur. Et ideo dicit 20 Albertus, quod astrologi nostri temporis et interpretores somniorum errant certitudinaliter asserentes, quod talis effectus eueniet. Unde faciunt

6–14 Aliquando autem inest ... caelestium] *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 143 509.21–510.1 astrologi ... ea] Albertus Magnus, *De somno* 3.2.5, 9:202b; *cf.* Simon Fav., *Quaest. De somno* 145

1–2 sibi] *om. A* 2 igitur] sibi *A* conueniens] *lectio incerta a. c. M* 3 illud] idem *mss* apparet] *om. A* imaginationi] imaginatiuam *M* 4 de] ex *M* eufortunio] fortunio *p.c. LM* 5 scilicet] similiter *mss* 6 ex] a *A* 8 somno] somnio *M* alligatas] *An sanum?* 10 peruenientia] pertinentia *a. c. M* 11 sensus] sensum *M* 13 uel infertilitate] *om. L* 14 dispositionibus] suppositionibus *AL* 16 condicione] cognitione *a.c. L* 17 certitudinaliter] circulariter *A* 18 alius] autem *L*: aliquis *M* 20 debet dicere] dicet *A* talis effectus] *om. A* eueniet] eueniat *L*

scientiam astrologicam uilescere, cum tamen defectus non sit in ea.

Ad 1.2. Ad aliud dicendum, quod nullum somnium est immediatum a deo, sed aliquod est a deo mediatum, ut uidelicet mediante corpore caelesti, ut dictum est.

<*Quaestio X.4: Utrum euentus somnii necesse sit euenire*>

5 Quaeritur secundo, utrum euentus somnii necesse sit euenire.

1.1. Quod sic, uidetur. Nam posita causa ponitur effectus, quia causa et effectus se habent relatiue. Sed quaedam somnia sunt causae quorundam effectuum, ut dicitur in littera; ergo necesse est effectum talis somnii euenire.

10 1.2. Praeterea diuinitio est somnium significatiuum, sed de diuinatione est scientia. Sed scientia non est nisi de necessariis; ergo diuinitio est necessaria. Sed si causa uel signum sit necessarium, effectus et signatum erit necessarium.

2. Oppositum uult Philosophus.

15 3. Ad quaestionem dicendum, sicut dicit Philosophus in littera, quod quaedam somnia sunt signa et quaedam causae et quaedam accidentia, uerumtamen non est necesse euentum somniorum euenire. Si enim aliquis somniet totum orbem esse accensum, signum est, quod humor cholericus nimis in suo corpore abundat. Talis etiam humor signum uel causa potest esse aegritudinis futurae, sicut patet in exemplo Alberti de illo, qui
20 somniauit picem ardentem infundi in uentre suo <et> qui postea, quando uigilauit, emisit choleram nigram. Et similiter est in aliis, ut cum aliquis

8 ut dicitur in littera] *fort.* Arist. *De diu.* 1.463a27–31 = Lulofs, 36.12–38.4 & 37.12–39.4
15–16 in littera ... accidentia] Arist. *De diu.* 1.462b26–28 = Lulofs, 34.3–5 & 35.3–5
20–21 in exemplo Alberti ... suo] Albertus Magnus, *De somno* 3.2.1, 9:198b

1 defectus] deficiens *ut vid.* A 2 nullum] nomine *ut vid.* M 3 mediatum]
mediate A, mediante M mediante] eueniente L corpore] corpori L 5 somnii]
somnia M : om. L 6 Quod] quia A causa¹] tam *exp.* A 8 effectum talis]
effectus talis A, effectum tali M 12 sit] + ii A 16–17 uerumtamen] *lectio incerta*
a.c. M 19 etiam] est A 21 suo] om. M 22 uigilauit] euigilauit L

somniat se gustare dulcia, signum est, quod in somnio phlegma fluit ad gustum. Nam modicus motus in uigilia apparet magnus in somno; unde manifestum est, quod quaedam sunt signa et quaedam sunt causae.

Nam sicut operantes in uigilia uel disponentes agere in futuro solliciti sunt imaginando illud opus inchoandum uel inchoatum complere, 5 et tunc motus uigiliae est causa motus in somno, sic econtrario aliqui in dormiendo tantum imaginantur aliquem actum et afficiuntur circa ipsum, quod euigilantes reducunt illud imaginatum ad actum, et tunc somnia sunt causae illorum operum. Et quaedam somnia sunt accidentia, ut si aliquis somniat se ambulare, et tunc accidat lunam eclipsari. Illud somnium non 10 est causa nec signum eclipsis, sed accidens.

Sed intelligendum, quod, quamuis quaedam sint causae uel signa aliorum effectuum, non tamen oportet, quod positis illis somniis ponantur effectus in praesenti nec etiam in futuro, quoniam causae possunt esse praesentes in istis inferioribus et etiam in superioribus et tamen effectus 15 impediti, sicut nubes, quae sunt causa pluuiiae uel signa, possunt superius congregari, et tamen fortiori agente superueniente possunt illae nubes dissolui et effectus impediti. Et similiter humor corruptus, qui est causa aegritudinis futurae, potest esse in corpore, et tamen per medicinam uel per aliquid accessorium potest fieri talis alteratio, quod aegritudo non 20 eueniet. Similiter est de actibus uoluntariis, quia multi disponunt se talia facere, et tamen aliis superuenientibus desistunt a priori et persequuntur secundum.

2 *post* magnus: unde magnum *exp.* + est *M* 3 et quaedam] quaedam etiam *M* 4 Nam] *om.* *AM* operantes] apparantes *M* 5 illud] idem *M* inchoatum] inchoandum *A* 6 tunc] sic *M* 7 tantum] tamen *L* imaginantur] imaginatur *M* afficiuntur] afficitur *AM* : *lectio incerta* *L* 8 reducunt] educunt *A* illud] idem *M* 9 illorum] istorum *M* Et] + etiam *M* ut] et *A* 10 somniat] somniet *A* 12 intelligendum] + est *M* quamuis] quarum *ut vid.* *M* uel] nihil *a.c.* *A* 13–14 ponantur] ponentur *AL* 14 etiam] et *A* quoniam] quam *ut vid.* *A* 15 inferioribus] inferioribus *ut vid.* *M* 18 qui] quae *M* 19 in] *om.* *L* tamen] *lectio incerta* *M* 20 uel] *om.* *LM* 21 quia] quae *AL* se talia] ante *A* : aut *M* 22 persequuntur] persequentur *M*

Et sic est de somniis, quod, licet sint signa uel causae aliquorum effectuum, tamen per agens fortius superueniens possunt effectus impedi-
 ri. Unde diligenter est aduertendum, quod sicut est de somnio, sic est de
 consilio. Si enim aliquis habeat consilium eundi Londonias ita, quod sit
 5 in firmo proposito adire Londonias, non propter hoc oportet, quod faciat
 secundum illud consilium, quia potest habere sanius consilium et secun-
 dum illud operari. Sic est de somnio; si enim aliquis operetur secundum,
 quod habet in proposito, possibile est, quod, si sic operetur, aliquod in-
 fortunium sibi accidet necessario, et possibile est, quod somniet de tali
 10 infortunio, et posito, quod operetur, sicut prius habuit in proposito ope-
 randi, illud infortunium necessario eueniet. Non tamen est necessarium
 simpliciter, quod illud infortunium sibi accidat, quia possibile est, quod
 habeat sanius consilium ita, quod non operetur, sicut prius proposuit, et
 tunc non est necesse, quod infortunium sibi accidat, et ideo bonum est
 15 aliquando propter apparentia in somno, quod homo mutet propositum et
 agat aliter, quam agere proposuit.

Dico tamen, ut prius, quod non est necesse simpliciter effectus som-
 niorum euenire, sed necesse est aliquando effectum euenire, nisi fortior
 motus superueniat. Et ideo dicit Albertus, quod astrologi dicentes deter-
 20 minate, quod talis effectus eueniet, et posito, quod fortius agens concurrat
 et impediatur effectum, faciunt scientiam astrologicam uilesce, cum tamen
 defectus non sit in ea, quoniam illi, qui determinate asserunt, quod talis ef-

512.19–513.3 dicit Albertus ... sua] Albertus Magnus *De somno* 3.2.5, 9:202b; Simon Fav., *Quaest. De somno* 145

1 aliquorum] aliorum A 2 possunt] potuerunt M 3 diligenter] diliguntur M
 somnio] somno A sic est] sicut M 4 *post* Londonias: non propter *exp.* M 4–5
 ita quod ... Londonias] *om.* A 5 Londonias] *lectio incerta* M 6 illud] idem LM
 7 illud] idem M operari] + et M somnio] somno A 11 illud] idem M
 necessarium] necessaria M 12 illud] idem AM infortunium] fortunium *a.c.* L
 quia] quod A 13 operetur] speretur A proposuit] posuit M : *om.* A 14
 necesse] necessarie M quod] + idem M 15 mutet] mutat AL 17 necesse]
 necessarie M 17–18 simpliciter effectus ... necesse] *om.* M 20–21 et posito ...
 effectum] *om.* M 21 astrologicam] astrologam A 22 quod] quoniam M

fectus eueniet, posito quod fortius agens concurrat et impediat effectum, homines increpant ipsum et scientiam suam, cum tamen ipse sit increpandus et non scientia sua. Unde ipse haberet dicere, quod talis effectus eueniet, nisi fortior motus superueniat.

Ad 1.1. Ad primum argumentum dicendum, quod somnia sunt causae aliquorum effectuum, non causae necessariae sed causae impedibiles et causae sub condicione, ut scilicet posito, quod non impediuntur, et posita tali causa non oportet ponere effectum.

Ad 1.2. Ad aliud dicendum, quod, etsi de diuinatione sit scientia, tamen possibile est diuinationem deficere in particulari, sicut alia naturalia in particulari possunt deficere, uerumtamen diuinatione in uniuersali non deficit. Similiter de diuinatione non est scientia nisi sub condicione posita, et sub illa condicione non deficit, ut praetactum est.

<XI.>

Circa dictum Philosophi, quando dicit, quod fatui et melancholici sunt bene diuinantes, intelligendum est, quod aliud est diuinare et aliud diuinationem interpretari, sicut aliud est illud, quod est uerum, et aliud est cognoscere uerum. Illi sunt bene diuinantes, quibus apparent uera somnia, sed illi sunt boni interpretores somniorum, qui cognoscunt ea, quorum somnia sunt signa. Illi bene diuinant, qui habent animam a curis exterioribus et a motibus interioribus liberam, et tales sunt fatui: Non sunt solliciti circa terrena, et ideo modici motus eis apparent in somno, quae non apparent aliis circa alia sollicitis. Similiter melancholici sunt frigidi et sicci, et ideo recipiunt impressiones de difficili mutabiles, quae passiones manent,

14–15 dictum Philosophi ... diuinantes] Arist. *De div.* 2.464a20–24 = Lulofs, 44.1–6 & 45.1–6

2 increpant] increpat A tamen] *om.* AL ipse] *om.* AL 7 posita] posito LM 10 naturalia] naturali A 12 deficit] + ut praetactum est *ut vid.* A 13 et sub] *om.* M ut praetactum est] *om.* M 15–17 intelligendum ... diuinantes] *om.* AL 17 quibus] post M 18 ea] quae *mss* 19 animam] + mundam AM 20 liberam] libera A fatui] + quia fatui AM 22 alia] aliis L

etsi mutantur impressiones. Unde, etsi nouae impressiones superuenient, tamen priores impressiones manent. Similiter multa eis apparent in somnio, sicut multa imaginantur in uigilia. Vapores etiam in melancholicis ascendentes ad caput sunt obscuri et nigri. Unde inficiunt et obscurant
 5 phantasmata, sicut fumus niger inficit illud, quod attingit, et ideo anima eius naturaliter abhorret sua phantasmata, etsi hoc non percipiat. Et propter hoc non permanet in eadem imagine, sed mutatur de simili in simile. Sed secundum Philosophum in littera prouerbialiter dicitur, quod qui plura iacit, dispariter iacit.

10 Unde non potest esse, quin melancholico quandoque appareant phantasmata conuenientia rei, et ideo fatui et melancholici saepe somniant uera, et ideo sunt bene diuinantes et tamen non sunt boni interpretores somniorum, quia ad interpretationem requiritur, quod homo cognoscat similitudinem sibi apparentem et sciat discernere inter rerum similitudines et inter ipsas similitudines et res, quarum sunt. Oportet etiam, quod
 15 sciat, quae phantasmata quos effectus significant, et etiam, quae sunt influentiae corporum caelestium. Oportet etiam inspicere ad complexionem somniantis et ad mores somniantis. Oportet etiam, quod sciat ex una parte phantasmatis figurare euentus et ex alia parte qualitates euentus et ex
 20 alia parte mores et condiciones somniantis. Sed hoc est difficile. Ideo fatui

8–9 qui plura ... iacit²] Arist. *De div.* 2.463b21–22 = Lulofs, 40.3f.; 41.8–9

1 impressiones¹] in passionibus *mss* impressiones²] passiones *mss* 2–3 somnio] somno *L* 3 sicut] sic *L*: post sicut: apparent *exp. M* imaginantur] imaginatur *M* in¹] *om. A* 5 illud quod] idem in quot *M* 6 abhorret] aberret *AL*: oborret *M* 7 imagine] imaginatione *A* 8 quod] *om. AM* qui] *s.l. L* 12 et²] *s. l. L, om. AM* tamen] unde *M* 13 ad interpretationem] interpretatorem *M* homo] non bene *M* 15 quod] propter *M* 16 quos] quis *L* sunt] sint *M* 17 Oportet] sed *A* 18 et] *lectio incerta L* 19 et¹] *s. l. L*

et melancholici non sunt boni interpretatores somniorum; ideo et cetera.

1 ideo] *om. M* *post* cetera: Et hic finis est libri qui dicitur liber de somno et uigilia secundum magistrum Walterum de Burley *add. A* : Explicit liber de somno et uigilia secundum magistrum Walterum de Bur. Et finitus est anno domini M° ccc° xc° *add. L* : Explicit expositio super libro de somnio et uigilia secundum magistrum Galterum burley et cetera *add. M*